

**National Library
of Sweden**

Denna bok digitaliserades på Kungl. biblioteket år 2012

Ex. A

S. O. U.
0

STATENS OFFENTLIGA UTREDNINGAR 1952: 12
FINANSDEPARTEMENTET

1944 ÅRS NYKTERHETSKOMMITTÉ

III

UNDERVISNING, FOLKUPPLYSNING

OCH

FORSKNING PÅ ALKOHOLFRÅGANS
OMRÅDE

STOCKHOLM

1952

Statens offentliga utredningar 1952

Kronologisk förteckning

1. 1949 års uppbördssakkunniga. 2. Betänkande med förslag till vissa ändringar i uppbördsförfarandet. Hæggström. 457 s. **Fi**.
2. Förslag till lag om bankrörelse m. m. Gummesson. 212 s. **Fi**.
3. Löneplan eller kollektivavtal. Kihlström. 99 s. **C**.
4. Nordisk passfrihet. Del 1. Passfriheten för nordbor. Beckman. 38 s. **U**.
5. Det yngsta fängvårdsklientelet. Av T. Eriksson. Kihlström. 19 s. **Ju**.
6. Betänkande med förslag till allmänt resereglemente m. m. Hæggström. 173 s. **C**.
7. Allmän folkomröstning. 1950 års folkomröstnings- och valsättsutrednings betänkande. 2. Kihlström. 96 s. **Ju**.
8. Folkomröstningsinstitutet i Schweiz. Av E. Håstad. Bilaga 1 till 1950 års folkomröstnings- och valsättsutrednings betänkande. 2. Kihlström. 216 s. **Ju**.
9. Folkomröstningsinstitutet i Förenta staterna. Av E. G. Öhlin. Bilaga 2 till 1950 års folkomröstnings- och valsättsutrednings betänkande. 2. Kihlström. 170 s. **Ju**.
10. Sjömännens sjukförsäkring. Appelberg, Uppsala. 152 s. **H**.
11. Yttranden m. m. över 1950 års långtidsutrednings betänkande. Ekonomiskt långtidsprogram 1951—1955. Beckman. 66 s. **Fi**.
12. 1944 års nykterhetskommitté. 3. Undervisning, folkupplysning och forskning på alkoholfrågans område. Victor Petterson. 95 s. **Fi**.

Anm. Om särskild tryckort ej anges, är tryckorten Stockholm. Bokstäverna med fetstil utgöra begynnelsebokstäverna till det departement, under vilket utredningen avgivits, t. ex. **E.** = ecklesiastikdepartementet, **Jo.** = jordbruksdepartementet.

STATENS OFFENTLIGA UTREDNINGAR 1952:12
FINANSDEPARTEMENTET

1944 ÅRS NYKTERHETSKOMMITTÉ

III

UNDERVISNING, FOLKUPPLYSNING
OCH FORSKNING PÅ ALKOHOL-
FRÅGANS OMRÅDE

VICTOR PETTERSONS BOKINDUSTRIAKTIEBOLAG
STOCKHOLM 1952

INNEHÅLL

Skrivelse till departementschefen	5
I Historik och redogörelse för nuvarande förhållanden	7
Nykterhetsundervisning	7
Nykterhetsupplysning	12
II Kommitténs förslag beträffande nykterhetsundervisning	15
<i>Kap. 1 Principiella frågor</i>	<i>15</i>
Den nuvarande nykterhetsundervisningens effektivitet	15
Nykterhetsundervisningens karaktär och omfattning	15
Hjälpmedel för undervisningen	17
Kontroll och inspektion	17
<i>Kap. 2 Nykterhetsundervisning i olika skolformer</i>	<i>18</i>
Folkskolan	18
Realskolan	20
Enhetsskolan	22
Gymnasiet	23
Folkhögskolan	25
<i>Kap. 3 Anstalter för yrkesutbildning</i>	<i>25</i>
Universitet och högskolor	25
Läkarutbildningen	25
Prästutbildningen	27
Den juridiska och statsvetenskapliga utbildningen	28
Utbildningen inom den filosofiska fakulteten (utom av lärare som skall meddela nykterhetsundervisning)	28
Specialhögskolorna	29
Utbildning av socialvårdspersonal	29
Praktisk yrkesutbildning	31
<i>Kap. 4 Utbildning av lärare för nykterhetsundervisning</i>	<i>31</i>
Nuvarande förhållanden	31
Utbildning av folkskollärare	33
Utbildning av lärare vid högre skolor	34
Lärarnas fortbildning	38
<i>Kap. 5 Den militära nykterhetsundervisningen</i>	<i>38</i>
Redogörelse för gällande bestämmelser	38
Nykterhetskommittén	43
III Kommitténs förslag beträffande nykterhetsupplysning	45
<i>Kap. 1 Allmänna synpunkter på nykterhetsupplysning och nykterhetspropaganda</i>	<i>45</i>
Nykterhetsupplysningens innehåll och form	45
Organ för nykterhetsupplysning	46
Erfarenheter från Finland av en från nykterhetsrörelsen fristående propaganda för nykterhet och hyfsning	47
<i>Kap. 2 Centralförbundet för nykterhetsundervisning</i>	<i>48</i>
Redogörelse för den nuvarande verksamheten	48

Nykerhetskommittén	52
Föreläsningsverksamheten	53
Propagandafilm	56
Kursverksamhet	57
Föreläsarekonferenser	60
Undervisningsfilm	61
Undervisnings- och upplysningsmateriel	62
Informationsverksamhet	62
CFN:s organisation	62
Kostnader	65
<i>Kap. 3 Stöd åt den organiserade nykerhetsrörelsen</i>	66
Redogörelse för nuvarande förhållanden	66
Nykerhetskommittén	70
Allmänna synpunkter	70
Skolöverstyrelsens förslag	72
Instruktionsverksamhet	73
Administrationsbidrag	76
Samlingslokaler	78
Verksamhet bland militärpersonal	80
Verksamhet bland sjömän	80
Verksamhet vid universitet och högskolor	81
Sammanfattning av anslagsäskanden	82
IV Vetenskaplig forskning	83
Inledning	83
Den medicinska alkoholforskningens nuvarande läge	84
Alkoholistsvårdsutredningens förslag om inrättande av alkoholistsjukhus med forskningsmöjligheter	84
Professor Liljestrands förslag om inrättande av professur i teoretisk alkohol- forskning	85
Social alkoholforskning i Sverige och utlandet	90
Nykerhetskommittén	90
Forskningens planläggning och samordning	90
Den medicinska alkoholforskningen	91
Den sociala alkoholforskningen	92
<i>Sammanfattning av kommitténs förslag</i>	94

TABELLER

Anslag till nykerhetsundervisning och nykerhetsupplysning 1915—1951	13
Resultat av rundfråga till nyexaminerade folkskollärare rörande nykerhetsundervis- ningen vid seminarierna	32
Sammanfattning av kommitténs förslag till statsbidrag till Centralförbundet för nyk- terhetsundervisning	65
Den svenska nykerhetsrörelsen, organisationer, antal lokalavdelningar och medlems- antal vid årsskiftet 1950/51	67
Till »De kristna samfundens nykerhetsrörelse» (DKSN) 1950 anslutna organisationer med helnyktra medlemmar	68
Vissa nykerhetsorganisationers och samarbetsorgans ekonomiska förhållanden	70
Beviljade och föreslagna anslag till nykerhetsverksamhet 1939/40 och 1951/52	73
Sammanfattning av kommitténs förslag till statsbidrag till nykerhetsrörelsen m. m. ..	82
Sammanfattning av de totala anslagsbehoven	95

Till

Herr Statsrådet och chefen för finansdepartementet

1944 års nykterhetskommitté får härmed överlämna ett betänkande om undervisning, folkupplysning och forskning på alkoholfrågans område. Kommittén har enligt sina direktiv bl. a. att »mot varandra väga effekten av samhällets olika nykterhetsvårdande åtgärder». Dessa avvägningsproblem behandlas närmare i kommitténs inom kort utkommande principbetänkande. Under sitt arbete har kommittén emellertid funnit att frågorna om upplysning, undervisning och forskning lämpligen bör redovisas i ett särskilt betänkande.

Riktlinjerna för det nu framlagda betänkandet har uppdragits av en särskild delegation, bestående av kommittéledamöterna rektor Ivar Sefve och rektor Jalmar Furuskog samt professorn vid karolinska institutet Torsten Sjögren. Delegationen har samrått med 1945 års universitetsberedning och med experter på olika områden, bland vilka må nämnas direktören hos Centralförbundet för nykterhetsundervisning, Nils Sundberg, undervisningsråden Erik Brevner och Ragnar Lund, skolöverstyrelsens konsulent för nykterhetsundervisning, filosofie doktor Iwan Bolin, rektorn vid socialinstitutet i Stockholm, professor Gunnar Heckscher, dåvarande studierektorn i försvarsstaben Sigfrid Leander samt sekreteraren i skolkommissionen Ivan Blomberg. Delegationens förslag har varit föremål för en ingående behandling och överarbetning inom kommittén.

Kostnadsberäkningarna i detta betänkande bygger på undersökningar

som utfördes under år 1950. Hänsyn har därför icke kunnat tagas till den därefter inträdda kostnadsstegringen. Anslagen måste självfallet anpassas efter den kostnadsnivå som råder när förslagen kan komma att genomföras.

Såsom sekreterare har fungerat filosofie licentiaten Åke Elmér. Kommitténs förslag är i förevarande avseende enhälligt.

Stockholm den 19 april 1952.

G. DANIELSON

Erik Englund

Karin Larsson

J. Onsjö

Valborg Svensson

G. Utterström

Erik Hagberg

Adolv Olsson

Ivar Sefve

Wald. Svensson

Märta Öberg

/ Åke Elmér

I. HISTORIK OCH REDOGÖRELSE FÖR NUVARANDE FÖRHÅLLANDEN

I detta betänkande skiljes mellan undervisningen i alkoholfrågan i skolor av olika slag (*nykterhetsundervisning*) och annan upplysningsverksamhet på samma område (*nykterhetsupplysning*). Under den sistnämnda rubriken behandlas statens stöd åt den frivilliga nykterhetsrörelsen.

Nykterhetsundervisning

Särskilda bestämmelser om nykterhetsundervisning i skolorna har funnits sedan 1892. Detta år utfärdade Kungl. Maj:t med anledning av framställning från 1891 års riksdag ett cirkulär, i vilket bl. a. föreskrevs att vid läroverk, seminarier och folkskolor undervisning om »de rusgivande ämnens natur och verkningar» skulle meddelas vid undervisningen i naturkunnighet samt frågan om bruket av rusgivande ämnen »med allvar och kraft behandlas från etisk och ekonomisk synpunkt» vid undervisningen i kristendomskunskap och historia. Då läroböckerna inte innehöll något om dessa ämnen, skulle undervisningen tills vidare grunda sig på lärarens muntliga framställning. Vissa angivna »stycken i Läsebok för folkskolan» rekommenderades såsom lämpliga att ta

till utgångspunkt för undervisningen. På statens bekostnad skulle till alla berörda lärare utdelas en av professor R. Tigerstedt på offentligt uppdrag utarbetad skrift »Om spritdryckerna».

Redan 1888 hade för övrigt generaldirektör Magnus Huss' »Varningsord mot brännvinsbruk och dryckenskap» utdelats till folkskolorna och läroverken med förstärkning att de skulle anslås i lärosalarna på sådant ställe att de blev tillgängliga för skolungdomen.

I anslutning till 1892 års cirkulär infördes under de närmast följande årtiondena bestämmelser om nykterhetsundervisning i undervisningsplanerna för realskolan och gymnasiet och i normalplanen för folkskolans undervisning. Från och med 1908 utgick statsanslag till 9 veckors fortbildningskurser i »hälsolära och alkohologi» för lärare vid seminarier och läroverk, organiserade av det 1901 av nykterhetsorganisationerna upprättade Centralförbundet för nykterhetsundervisning (CFN). Fr. o. m. 1910 anordnades liknande kurser (6 veckor) även för folkskollärare, vilka också kunde dra nytta av de av CFN sedan 1902 anordnade kortare upplysningskurserna i olika delar av landet.

Vid 1912 års riksdag väcktes motioner om utredning rörande mera plan-

mässig och effektiv nykterhetsundervisning. Riksdagen biföll motionerna och anförde i sin skrivelse till Kungl. Maj:t att den dittillsvarande undervisningen på detta område allmänt ansågs otillräcklig. Särskilt erinrades om behovet av en bättre lärarutbildning och om vikten av nykterhetsundervisning för de värnpliktiga.

Med anledning av riksdagens skrivelse tillkallades 1914 sex sakkunniga för att verkställa den begärda utredningen. Ordförande var professor Knut Kjellberg. De sakkunniga infortrade uppgifter angående nykterhetsundervisningens omfattning och karaktär från läroverk, seminarier, folkhögskolor, folkskolinspektörer och ett stort antal folkskollärare, vilka uppgifter redovisas i deras den 16 mars 1915 avlämnade betänkande.

De sakkunnigas förslag innehöll en rad olika önskemål. Man ansåg att det då gällande cirkuläret om nykterhetsundervisning i folkskolor och läroverk borde ersättas med mera detaljerade bestämmelser i undervisningsplaner och metodiska anvisningar. Undervisningen borde uppdelas på olika ämnen, såsom historia (med samhälls- och ekonomilära), biologi med hälsolära samt kemi, kristendom, filosofisk propedeutik (psykologi) och huslig ekonomi. Nykterhetsundervisning borde införas på seminarierna, dels i ämnena historia, ekonomilära, biologi med hälsolära samt kristendom, dels vid elevernas pedagogiska utbildning. Vid universiteten borde en kurs i hygien göras obligatorisk för blivande biologilärare, varjämte tillfälle borde beredas för blivande historielärare, präster, domare och ämbetsmän att vid universiteten få kännedom om alkoholproblemet, särskilt dess sociala sida. Det borde tillses att läroböckerna i sådana

ämnen, där nykterhetsfrågan borde belysas, ägnade tillbörlig uppmärksamhet åt frågan samt att behovet av undervisningsmateriel tillgodosågs. För lärarnas fortbildning borde hållas dels centrala 9-veckors- och 7-veckors kurser för resp. lärare vid högre skolor och folkskolor, dels kommunala 2—3 dagars instruktionskurser för folkskol-lärare. Därjämte förutsattes att CFN skulle fortsätta med sina upplysningskurser, vilka vid denna tid ej åtnjöt statsunderstöd. CFN borde liksom tidigare utöva den centrala ledningen för undervisnings- och upplysningsarbetet i nykterhetsfrågan.

Vidare föreslog kommittén att nykterhetsundervisning borde anordnas inom försvarsväsendet. Denna borde i huvudsak meddelas i mindre enheter och av vederbörande kompanichef, men dessutom borde staten bekosta två föreläsningar, förmedlade av CFN, vid varje truppförband. För eleverna vid officers- och underofficersskolorna borde hållas en serie föredrag, belysande olika sidor av alkoholfrågan, varjämte de ovan nämnda fortbildningskurserna borde stå öppna även för officerare och underofficerare.

Prästerskapet borde beakta nykterhetsfrågan vid konfirmationsundervisningen.

En särskild handbok borde utarbetas, avsedd till ledning vid meddelande av nykterhetsundervisning, varjämte en kortfattad framställning av alkoholfrågan borde utdelas till alla värnpliktiga och stamanställda. Skolornas avgående lärjungar borde få ett »flygblad» med kort sammanfattning av nykterhetsspörsmålets olika sidor.

Till 1917 års riksdag framlades en proposition till riksdagen angående principerna för nykterhetsundervisningen, i huvudsak byggd på de sak-

kunnigas förslag. Riksdagen avslö emellertid propositionen, delvis med hänsyn till att den lagts fram för sent under riksdagstiden men också av principiella skäl. Man hänvisade till den kritik som framförts vid remissbehandlingen och som bl. a. gick ut på att förslaget innebar en splittring av nykterhetsundervisningen på flera ämnen, vilket skulle ha till följd att den även i fortsättningen lätt kunde försummas. Riksdagen begärde därför ny utredning.

Den 30 oktober 1917 tillkallades nya sakkunniga med sedermera generaldirektören i skolöverstyrelsen B. J:son Bergqvist som ordförande, vilka efter ett års arbete framlade ett ganska omfattande betänkande. (De sakkunniga hade även i uppdrag att lägga fram förslag till åtgärder mot missbruk av tobak och kaffe.) I betänkandet föreslogs att tyngdpunkten i nykterhetsundervisningen skulle läggas inom ett enda ämne, nämligen samhällslära, där alkoholfrågans sociala sida borde behandlas, medan undervisningen inom ämnet biologi med hälsolära borde inskränkas. Härvid förutsattes att undervisningen i samhällslära skulle betydligt utvidgas. En viss plats borde dock reserveras för nykterhetsundervisning även inom ämnena biologi med hälsolära och kristendom. Vid undervisningen i hälsolära borde man tala om samtliga njutningsgifters (alkohol, nikotin, koffein) verkan, ej speciellt om alkoholens. Kommittén föreslog att ett nytt Kungl. cirkulär skulle avlösa 1892 års, under motivering att bestämmelserna om nykterhetsundervisning borde samlas på ett ställe i stället för att spridas ut i undervisningsplaner och anvisningar.

I fråga om lärarutbildningen föreslog de sakkunniga i huvudsak följande. En allmän kurs i samhällslära borde ingå

i historieläro-utbildningen vid universitetet, antingen genom att man obligatoriskt skulle kräva ett betyg i statskunskap eller genom en särskild samhällsvetenskaplig kurs. Båda alternativen förutsatte en omläggning av statskunskapsundervisningen till en mera sociologisk och socialpolitisk inriktning. En kurs i hygien borde — liksom 1914 års sakkunniga föreslagit — göras obligatorisk för alla blivande biologilärare. Alkoholfrågan borde även uppmärksammas vid utbildningen av gymnastiklärare och idrottsledare. Beträffande folkskoleseminarierna föreslogs att ämnet ekonomilära borde ombildas till »ekonomi- och samhällslära», där nykterhetsfrågans sociala sida borde utförligt behandlas, medan biologilära-rens undervisning strängt inskränktes till de medicinska synpunkterna.

För lärarnas fortbildning föreslogs att de tidigare mycket långa sommarkurserna förkortades och gjordes gemensamma för alla kategorier av lärare. De borde dock uppdelas på en social och en hygienisk kurs, båda en månad långa, vilka borde hållas växelvis så att på varje treårsperiod komme två sociala kurser och en hygienisk kurs. De instruktionskurser för folkskollärare av särskilt utsedda instruktörer, som 1914 års sakkunniga föreslagit, ansågs kunna ersättas med statsbidrag till instruktionsföreläsningar, förmedlade av CFN. Dessutom borde en befattning inrättas i skolöverstyrelsen som konsulent för nykterhetsundervisning och i dennes åliggande borde bl. a. ingå att hålla instruktionskurser för olika lärarkategorier.

I fråga om militärutbildningen avstyrktes de tidigare sakkunnigas förslag om särskild nykterhetsundervisning. I stället förordades att hithörande frågor skulle något utförligare behand-

las i rekrytinstruktionerna. Dessutom borde frågan såväl vid befälsutbildningen som i rekrytutbildningen kunna beröras vid undervisningen i militär hälso- och sjukvård, vilken meddelades av läkare. Även obligatoriska föreläsningar av utomstående avstyrktes. Där- emot borde de militära cheferna kunna på eget initiativ rekvirera föreläsare genom CFN. Till dessas föreläsningar borde statsbidrag kunna utgå. Office- rare och underofficerare borde få möj- ligheter att delta i fortbildningskur- serna för lärare.

1914 års sakkunnigas förslag om en handbok i alkoholfrågan tillstyrktes, men det ansågs att denna borde kom- pletteras med en kortare handledning för lärare. Däremot avstyrktes förslaget om kortare sammanfattningar eller flyg- blad för skolelever och militärer. Skol- myndigheterna borde se till att frågan tillbörligt uppmärksammades i läro- böckerna.

Ledningen av nykterhetsundervis- ningen borde tillkomma skolöversty- relsen, vilken emellertid förutsattes som regel uppdra åt CFN att handha det egentliga arbetet, t. ex. med att an- ordna fortbildningskurser, utarbeta handledningar och framställa undervis- ningsmateriel.

De sakkunnigas förslag angående nykterhetsupplysning utanför skolorna behandlas på sid. 12.

Det nu refererade sakkunnigförsla- get återfinnes i stort sett oförändrat i en proposition (nr 262) till 1919 års riksdag. Departementschefen (Värner Rydén) underströk emellertid ännu kraftigare än de sakkunniga de sociala synpunkternas dominerande roll. Ett förslag i ett remissyttrande att huvud- delen av nykterhetsundervisningen i undantagsfall skulle kunna meddelas av biologiläraren, när denne vore speciellt

lämpad för detta, avböjdes sålunda kategoriskt.

Riksdagen godkände propositionen oförändrad, och de principer som då fastslogs är alltjämt gällande. De före- slagna fortbildningskurserna tog sin början 1920, och en konsulent för nyk- terhetsundervisning och nykterhetsupp- lysning tillsattes. Konsulenten är del- tidsanställd mot arvode (f. n. 2 200 kr.). Sedan 1923 en handbok i alkoholfrågan och 1928 en handledning för lärare vid nykterhetsundervisningen utarbetats och av skolöverstyrelsen utgivits, fast- ställdes nya regler för nykterhetsunder- visning genom Kungl. cirkulär den 24 september 1928 (SFS 1928/351). Cirkuläret gäller dock endast de läro- anstalter som står under skolöversty- relsens överinseende samt skolor för yrkesundervisning. Vid universitet och högskolor saknas fortfarande bestäm- melser om nykterhetsundervisning och de av såväl 1914 års som 1917 års sak- kunniga föreslagna reformerna av bio- logilärarnas och historielärarnas utbild- ning har inte genomförts, trots att så- väl departementschefen som riksdagen redan 1919 i princip uttalade sig därför.

Beträffande nykterhetsundervisnin- gens utformning avviker de nu gällande reglerna något från 1919 års riksdags- beslut. Sålunda är inte koncentrationen till undervisningen i samhällslära lika starkt understruken, utan de olika äm- nena är mera jämställda.

Cirkulärets huvudsakliga innehåll är följande:

I rikets — — — läroanstalter, som ge- nom beslut av Kungl. Maj:t blivit eller komma att bli stålda under skolöver- styrelsens omedelbara inseende, skall med- delas en efter lärjungarnas uppfattnings- förmåga lämpad undervisning om de alko- holhaltiga dryckernas verkningar på indi- vid och samhälle.

Denna nykterhetsundervisning skall vara

saklig, vederhäftig och objektiv. Den skall vara neutral i religiöst, politiskt och sålunda även i nykterhetspolitiskt hänseende. Vid undervisningen må läraren, med iakttagande av vad nyss sagts, jämväl behandla nykterhetspolitiska frågor och för de unga framhålla betydelsen av personlig avhållsamhet från de alkoholhaltiga dryckerna. Till sitt innehåll skall nykterhetsundervisningen vara tillrättlagd efter de olika åldersstadiernas skilda förutsättningar. På ett lägre åldersstadium bör undervisningen företrädesvis avse alkoholens inverkan på individen, medan på ett högre stadium huvudvikten alltmör bör läggas på alkoholfrågans samhälleliga innebörd.

Nykterhetsundervisningen skall meddelas i naturligt sammanhang med andra undervisningsmoment. En viss koncentration av undervisningen bör eftersträvas. För den planmässiga, samlade nykterhetsundervisningen erbjuda i främsta rummet följande läroämnen den naturliga ramen: på det lägre skolstadiet — motsvarande folkskolans åldersstadium — naturkunnskap och kristendomskunskap ävensom hembygdsundervisning och historia; på mellanstadiet — motsvarande fortsättningsskolans och realskolans åldersstadiet — medborgarkunskap, respektive biologi med hälso- lära, historia med samhällslära samt kristendomskunskap; på det högre stadiet — motsvarande gymnasiet och folkhögskolans åldersstadiet — samhällslära. I anstalter för yrkesundervisning meddelas dylik undervisning i samband med undervisningen i yrkesekonomi och yrkeshygien. I övrigt hänvisas beträffande nykterhetsundervisningens förläggning till vad därom föreskrivits i gällande undervisningsplaner för de olika läroanstalterna i riket.

Beträffande de under skolöverstyrelsens inseende ställda läroanstalterna för utbildning av lärare skall vid såväl den teoretiska som den praktiska utbildningen tillses, att nykterhetsundervisningens särskilda krav vederbörligen tillgodoses.

Handböcker, handledningar och andra hjälpmedel för nykterhetsundervisningen, vilka med stöd av statsmedel utarbetas och utgivnas, böra i erforderlig utsträckning anskaffas. Främst avses här de av skolöverstyrelsen på Kungl. Maj:ts uppdrag utgivna »Handbok i alkoholfrågan» och »Handledning för lärare vid nykterhetsundervisningen» ävensom sådan materiel för

nykterhetsundervisningen, som finnes upptagen i skolöverstyrelsens förteckning över undervisningsmateriel. Vid antagandet av nya läroböcker i kristendomskunskap, naturkunnskap, respektive biologi med hälso- lära, historia med samhällslära samt medborgarkunskap eller av nya upplagor av äldre läroböcker i dessa ämnen skall tillses, att desamma lämna en tillfredsställande framställning av respektive delar av alkoholfrågan.

Läraren bör giva sina lärjungar ett gott föredöme jämväl i sitt förhållande till de alkoholhaltiga dryckerna. Undervisningen om dessa dryckers verkningar skall han ägna vederbörlig uppmärksamhet. Kungl. Maj:t erinrar i detta sammanhang om den fortbildning för nykterhetsundervisningen, vilken i form av kurser eller på annat sätt anordnas med understöd av statsmedel.

De lokala skolmyndigheterna skola tillse, att nykterhetsundervisningen på rätt sätt bedrivs. Det tillkommer dem även att sörja för att materiel och andra för denna undervisning behövlige hjälpmedel anskaffas. Vid ämneskonferenser, sammanträden mellan skolstyrelser och lärare må jämväl frågan om nykterhetsundervisningen uppmärksammas, så ock vid särskilda s. k. föräldramöten.

Folkskolinspektör skall beträffande de läroanstalter, som tillhöra hans tjänsteutövning, öva tillsyn jämväl över nykterhetsundervisningen. Särskilt skall han tillse, att vid läroplanernas uppgörande nykterhetsundervisningen vederbörligen beaktas, att skolorna äro utrustade med tillräcklig och ändamålsenlig materiel för denna undervisning, samt övervaka att föräldrad sådan materiel utmönstras eller i varje fall icke må komma till användning vid undervisningen. Han bör underrätta lärarna om förefintliga fortbildningsanordningar för nykterhetsundervisningen samt söka intressera dem för förvärvandet av fortbildning på detta område. Vid sådan inspektion av folk- och skolbibliotek, som åligger folkskolinspektör, skall denne verka för att biblioteken bliva försedda med förut omförmälda »Handbok i alkoholfrågan» och »Handledning för lärare vid nykterhetsundervisningen» ävensom med annan vederhäftig litteratur rörande alkoholfrågan.

Skolöverstyrelsen åligger att i enlighet med av Kungl. Maj:t för densamma ut-

färdad instruktion och övriga föreskrifter beträffande de under dess inseende stående läroanstalter öva tillsyn och ledning jämväl av nykterhetsundervisningen. I detta hänseende tillkommer det skolöverstyrelsen särskilt att utöva inspektion över nykterhetsundervisningen, att vid behandling av ärenden rörande undervisningsplaner och läroböcker tillse, att nykterhetsundervisningens krav vederbörligen tillgodoses, samt att verka för att lämplig materiel för nykterhetsundervisningen finnes att tillgå.

I lämpligt sammanhang skall undervisning meddelas jämväl om tobaken och kaffet, deras natur och verkningar; och bör, i den mån så ske kan, vad i detta cirkulär föreskrivits rörande nykterhetsundervisningen därvid äga tillämpning.

De olika bestämmelserna kommer i fortsättningen att närmare beröras i samband med behandlingen av resp. delproblem.

I fråga om fortbildningskurser inträdde 1933 den förändringen att de för alla lärarkategorier gemensamma sociala och hygieniska kurserna upphörde. I stället har CFN anordnat speciell instruktion för folkskollärare bl. a. vid de kortare upplysningskurser, som numera med stöd av statsbidrag anordnas runt om i landet. För lärare vid högre skolor har sedan 1947 anordnats centrala kurser, vartannat år för biologilärare och vartannat för lärare i samhällslära.

I samband med utgivandet av »Handledning för lärare vid nykterhetsundervisningen» 1928 utarbetades genom CFN:s försorg ett antal planscher, som under den första tiden kunde erhållas gratis av skoldistrikt och högre skolor. För närvarande är en ny handledning för lärare under utarbetande. Vidare har 1950 en undervisningsfilm inspelats. Till båda dessa uppgifter har CFN erhållit särskilt statsbidrag.

Nykterhetsupplysning

Statliga åtgärder för nykterhetsupplysning bland allmänheten har förekommit betydligt tidigare än bestämmelser om nykterhetsundervisning i skolorna. Redan år 1844 erhöll Svenska nykterhetssällskapet (som grundats 1837) statsbidrag för utgivning och spridning av en nykterhetsskrift och 1846—50 gavs årliga anslag till skriftspridning och föreläsningsverksamhet. Sedan mitten av 1870-talet har sådana anslag praktiskt taget oavbrutet utgått. 1886 tillsattes en kommission under ordförandeskap av generaldirektören Magnus Huss för utarbetande av nykterhetsskrifter och 1889 en ny kommission för att fördela de av riksdagen anslagna medlen för nykterhetsupplysning.

I samband med antagandet av 1905 års brännvinsförsäljningsförordning beslöt riksdagen att en procent av de vinstmedel som komme att inflyta till statsverket skulle användas »till främjande av nykterhet och motarbetande av dryckenskapens följder», häri inräknat även åtgärder för alkoholistvård. 1905 års beslut tillämpades emellertid endast åren 1909—14. Det upphävdes genom 1913 års beslut om inrättande av rusdrycksmedelsfonden. Fr. o. m. 1915 har särskilt anslag för ändamålet på nytt uppförts i riksstaten.

Till Centralförbundet för nykterhetsundervisning har utgått anslag sedan 1905.

1917 års sakkunniga rörande omläggning av nykterhetsundervisningen framlade även vissa förslag om allmän nykterhetsupplysning, av de sakkunniga kallad »fortsatt nykterhetsundervisning».

För att stödja och förbättra upplysningsverksamheten föreslogs att överinseendet över denna skulle läggas hos

skolöverstyrelsen. Den konsulent för nykterhetsundervisning som de sakkunniga i annat sammanhang föreslagit (sid. 10) skulle biträda även på detta område. Vidare borde överstyrelsen inrätta en central föreläsningsbyrå. Uppdraget att handha denna förutsattes skola ges åt CFN, vilket redan tidigare bedrivit en viss talareförmedling, ehuru i ganska ringa omfattning. Byrån borde regelbundet utge en katalog över föreläsare och föreläsningssämen, vilka skulle godkännas av skolöverstyrelsen. Byrån borde till sitt förfogande ha ett statsanslag, som skulle användas till att understödja föreläsningsverksamheten med 20 kr. per föreläsning såsom ett bidrag till föreläsararvodet. I vissa fall borde även rese- och traktamentskostnader utöver en viss gräns kunna betalas. Föreläsningar vid skolor och militärförband m. fl. borde i sin helhet bekostas med statsmedel.

De sakkunniga föreslog vidare anordnande av *allmänna utbildningskurser* i alkoholfrågan för studie- och ungdoms-

ledare, främst inom nykterhetsrörelsen. Kurserna borde omfatta 2 å 3 veckor och på skolöverstyrelsens uppdrag anordnas av CFN. De borde förläggas till landsorten, helst till folkhögskolor.

En viss omläggning av CFN:s nykterhetskurser (jfr ovan sid. 7) föreslogs också. Dessa borde kallas »allmänna upplysningskurser». Statsbidrag borde utgå till föreläsningarna och dessa borde förmedlas genom den ovan nämnda föreläsningsbyrån, varigenom bättre kontroll över deras kvalitet kunde utövas. (Tidigare finansierades dessa kurser enbart med lokala bidrag.)

De sakkunnigas förslag upptogs på ovannämnda punkter av Kungl. Maj:t i propositionen till 1919 års riksdag (se sid. 10) och bifölls av denna. De då antagna bestämmelserna tillämpas fortfarande i sina grunddrag. Se vidare avd. III. kap. 2.

Storleken av statsanslagen till nykterhetsundervisning och nykterhetsupplysning vid olika tidpunkter framgår av följande sammanställning.

Budgetår	CFN:s administration	CFN:s kurser samt undervisningsmateriel	Föreläsningar	Nykterhetsorganisationerna ¹	Övriga ändamål ²	Summa
1915	21 500	56 000	—	30 000	13 750	121 250
1920	28 500	63 450 ³	18 000	46 000	13 750	169 700
1925/26	36 500	48 000	60 000	57 500	9 500	212 500
1930/31	38 000	78 500 ⁴	170 000	79 500	17 500	383 500
1935/36	41 775	15 000	115 000	119 500	9 925	301 200
1939/40	50 000	18 500	140 000	159 500	10 300	378 300
1945/46	50 800	11 000	80 000	178 300	10 900	331 000
1950/51	85 000	24 000	125 000	235 500	19 500	489 000
1951/52	102 000	19 000	115 000	235 500	17 500	489 000

¹ Anslagen till de större nykterhetsorganisationerna var fram till 1947 även avsedda för dessas allmänna folkbildningsarbete. Fr.o.m. 1930 beräknades omkr. 30 000 kr. varje år till detta ändamål.

² Till Sv. sällskapet för nykterhet och folkuppfostran; till internationella byrån i Lausanne; till Kungl. Maj:ts förfogande; etc.

³ Därav 20 000 kr. i reservationsanslag för utgivande av "Handbok i alkoholfrågan" (utkom 1924).

⁴ Därav 22 500 kr. för utgivande av planscher för nykterhetsundervisning.

Det bör observeras att höjningen av anslaget sedan 1939 — och ännu mindre sedan 1930 — inte motsvarar den samtidiga försämringen av penningvärdet. Skolöverstyrelsen har i sina petita för budgetåren 1948/49—1952/53 föreslagit betydande höjningar.

Den nykterhetsupplysning som för närvarande bedrives ombesörjes *dels* av CFN, *dels* av de olika nykterhetsorganisationerna och *dels* slutligen av vissa organ för samarbete mellan olika folkrörelser. Verksamheten behandlas utförligare i avd. III. kap. 2 och 3.

II. KOMMITTÉNS FÖRSLAG BETRÄFFANDE NYKTERHETSUNDERVISNING

Kap. 1

PRINCIPIELLA FRÅGOR

Den nuvarande nykterhetsundervisningens effektivitet

Enligt nykterhetskommitténs mening är den nuvarande nykterhetsundervisningen inte tillräckligt effektiv. Det har omvitnats från olika håll att den i många skolor försummats eller varit otillfredsställande. Undersökningar bland värnpliktiga, bl. a. i samband med den obligatoriska nykterhetsundervisningen under militärutbildningen, har visat att den vuxna ungdomen har mycket bristfälliga kunskaper om alkoholens skadeverkningar och om åtgärderna däremot. Liknande erfarenheter torde kunna göras inom alla åldrar och samhällsskikt. De som åtnjutit högre skolbildning synes icke besitta avsevärt större kunskaper på detta område än folkets flertal.

Nykterhetsundervisningens brister torde bl. a. bero på att bestämmelserna därom inte är tillräckligt preciserade samt framför allt på att lärarutbildningen inte är tillfredsställande. För lärare vid högre skolor saknas helt och hållet bestämmelser om utbildning för nykterhetsundervisning, och kommittén har genom en särskild undersökning kunnat konstatera att denna utbildning

även vid folkskoleseminarierna lämnar mycket övrigt att önska. Det är under sådana förhållanden inte att vänta att lärarna i gemen skall kunna meddela den föreskrivna undervisningen.

I fortsättningen diskuteras först några frågor som rör all nykterhetsundervisning, varefter i de följande kapitlen förslag framlägges rörande nykterhetsundervisningen vid skolor och yrkesutbildningsanstalter, den för detta ändamål behövliga lärarutbildningen och den militära nykterhetsundervisningen.

Nykterhetsundervisningens karaktär och omfattning

I Kungl. Maj:ts cirkulär av den 24 september 1928, som för närvarande ligger till grund för nykterhetsundervisningen (se sid. 10), föreskrives att denna skall vara »saklig, vederhäftig och objektiv» samt »neutral i religiöst, politiskt och sålunda även i nykterhetspolitiskt avseende». Läraren har rätt att behandla även nykterhetspolitiska frågor men utan ställningstagande och han får också »för de unga framhålla betydelsen av personlig avhållsamhet från de alkoholhaltiga dryckerna». Att det

ansetts nödvändigt att i författningen föreskriva neutralitet i nykterhetspolitiska frågor och att uttryckligen medge läraren rätt att framhålla betydelsen av helnykterhet, torde böra ses mot bakgrunden av de politiska striderna om totalförbudet, vilka pågick då bestämmelserna formulerades. Man var vid denna tid rädd för att uttalanden av lärarna till förmån för nykterhetsrörelsens inställning skulle uppfattas som politiskt ställningstagande. I våra dagar, när totalförbudet sedan länge avförts ur diskussionen, är nykterhetsfrågan inte längre i samma grad en politisk tvistefråga. Samma grundsatser som präglar skolans undervisning i övrigt bör gälla även för nykterhetsundervisningen. Någon karakteristik av nykterhetsundervisningen i en särskild författning, på det sätt som skedde 1928, synes inte längre nödvändig.

De bestämmelser om vad nykterhetsundervisningen bör omfatta, som kan anses erforderliga, bör meddelas i undervisningsplaner och metodiska anvisningar. För de ämnen och klasser, där undervisningen skall bedrivas, bör liksom för andra undervisningsmoment anges vad lärostoffet skall omfatta och då så befinnes lämpligt även hur det skall meddelas. I nästa kapitel ges exempel härpå. Alkoholens fysiologiska verkningar — både i större och mindre kvantiteter — bör behandlas som en del av biologiundervisningen. Kampen mot alkoholskadorna i samhället (försäljningslagstiftning, nykterhetsvård, upplysning och propaganda) kommer självfallet in under ämnet samhällskunskap. Även i ämnena filosofi (psykologi) och kristendomskunskap kan läraren få anledning att beröra alkoholens verkningar och alkoholfrågan.

I det förut citerade kungl. cirkuläret säges:

Nykterhetsundervisningen skall meddelas i naturligt sammanhang med andra undervisningsmoment. En viss koncentration bör eftersträvas, i folkskolan till naturkunnighet, kristendomskunskap och historia, i realskolan till biologi med hälsolära, historia med samhällslära samt kristendomskunskap, i gymnasiet till samhällslära. För den planmässiga, samlade nykterhetsundervisningen erbjuda i främsta rummet följande läroämnen den naturliga ramen: på det lägre skolstadiet — motsvarande folkskolans åldersstadium — naturkunnighet och kristendomskunskap ävensom hembygdsundervisning och historia; på mellanstadiet — motsvarande fortsättnings skolans och realskolans åldersstadier — medborgarkunskap, respektive biologi med hälsolära, historia med samhällslära samt kristendomskunskap; på det högre stadiet — motsvarande gymnasiet och folkhögskolans åldersstadier — samhällslära.

En sådan bestämmelse i ett särskilt cirkulär ålägger visserligen läraren en förpliktelse att meddela nykterhetsundervisning, men erfarenheten har visat att »cirkulärämnen» gärna blir förbisedda. En viss — ehuru mindre — risk finns också för att en speciellt intresserad lärare avsätter oproportionerligt lång tid för ämnet. Bestämmelserna bör inarbetas i vederbörande undervisningsplaner och metodiska anvisningar och utformas så, att varje lärare vet att i den och den klassen skall i det och det ämnet meddelas de och de kunskapsmomenten som hör till nykterhetsundervisningen. Det bör dock framhållas att dessa kunskapsmoment inte för eleverna bör betecknas som nykterhetsundervisning. Eleverna bör nämligen inte bibringas uppfattningen att det är fråga om ett extra läroämne av liten omfattning.

Om nykterhetsundervisningen får sin beskärda plats i undervisningsplaner och anvisningar, vinnes också att dess olika kunskapsmoment automatiskt kommer in i läroböckerna. Något be-

stämt timantal för nykterhetsundervisningen behöver då inte stadgas. Läroböckernas disposition av stoffet torde nämligen i flertalet fall bli avgörande för lärarnas disposition av tiden. Om läroboksnämnden ålägges tillse att läroböckerna i lämplig utsträckning innehåller påbudna moment av nykterhetsundervisningen, kan man överlåta åt läraren att bestämma hur många lektioner han kan ägna åt saken. Lärare och ämneskonferenser kan då också, om de så finner lämpligt, disponera stoffet på i vissa avseenden annat sätt än undervisningsplanen anvisar.

Hjälpmedel för undervisningen

Av vad nu sagts följer att några speciella läroböcker i alkoholfrågan för elever på olika skolstadier inte bör föreskrivas. Däremot är det fördelaktigt om det finns bredvidläsningsböcker som behandlar detta område. Särskilt för elever i högre skolor torde en utförlig och åskådlig orientering i såväl alkoholfrågan som andra sociala frågor vara av stort värde. Vissa skildringar av alkoholens fysiologiska och sociala verkningar synes böra få sin plats även i folkskolans och realskolans läseböcker. En ny handledning för lärare synes vara behövlig i stället för den som utgavs 1928 och som nu är föråldrad. En sådan är för närvarande under utarbetande hos Centralförbundet för nykterhetsundervisning (CFN). Den nya handledningen torde ej böra tryckas i alltför stor upplaga utan efter några år omarbetas och utges i ny upplaga med aktuellt material. Den vetenskapliga forskningens landvinningar och statistikens uppgifter bör på detta sätt kunna förmedlas till lärarna. Om en ny upplaga ej kan utgivas förrän

efter en längre tid, kan mindre tillägsblad eller tilläggshäften bli nödvändiga.

Handledningens uppgift blir dels att tjäna som hjälpmedel vid lärarutbildningen, dels att ge lärarna de något fylligare uppgifter om nyare forskningsresultat, lagstiftning etc. som behövs för att kunna på ett tillfredsställande sätt komplettera lärobokens framställning. Även vissa exempel på hur undervisningen praktiskt kan läggas upp bör kunna ges i en sådan handledning.

I övrigt är det önskvärt att undervisningsmateriel i form av planscher, filmband och kortfilmer finns tillgänglig. På detta område är bristerna för närvarande stora.

Kontroll och inspektion

Såsom framhållits i det föregående torde föreskrifterna i 1928 års cirkulär ang. nykterhetsundervisningen böra ersättas med bestämmelser i respektive undervisningsplaner — även för de undervisningsanstalter som inte lyder under skolöverstyrelsen och därför inte omfattas av cirkuläret. Detta innehåller emellertid även bestämmelser om inspektion av nykterhetsundervisningen. Det är visserligen självklart att de inspekterande myndigheterna skall kontrollera att undervisningsplanerna följes och således även har att förvissa sig om att nykterhetsundervisning bedrivs. Med tanke på de brister hos denna undervisning som konstaterats och på de nya bestämmelser som enligt kommitténs mening bör införas, synes dock till en början en särskild kontroll och vägledning på detta område vara motiverad. Bestämmelser härom bör därför i någon form utfärdas. Av samma anledning torde också anvisning böra lämnas till läroboksnämnden att i detta avse-

ende särskilt granska läroböckerna i hälsolära och samhällskunskap.

Ett tänkbart alternativ är också att låta cirkuläret fortfara att gälla även sedan nya bestämmelser införts i undervisningsplanerna. Härigenom kvarstår automatiskt föreskrifterna om inspektion, anskaffning av undervisningsmateriel etc. Åtminstone under en övergångsperiod kan möjligen en sådan anordning vara att föredraga.

För närvarande är skolöverstyrelsens konsulent för nykterhetsundervisning

knuten till folkskoleavdelningens folkbildningsrotel. Det torde emellertid böra ingå i konsulentens skyldigheter att även, när så befinner lämpligt, biträda inom styrelsens övriga verksamhetsområden och inom överstyrelsen för yrkesutbildning. I varje fall under de närmaste åren synes en viss inspektionsverksamhet speciellt av nykterhetsundervisningen böra utövas. Om konsulentens arbetsområde utvidgas, måste givetvis arbetets storlek tagas under omprövning.

Kap. 2

NYKTERHETSUNDERVISNINGEN I OLIKA SKOLFORMER

Folkskolan

Det är självfallet att en viss nykterhetsundervisning alltid förekommer på *folkskolans lågstadium* (klass 1—3) i form av enkla hälsoregler och förklaringar av samhällsföreteelser som av en eller annan anledning kommer på tal i undervisningen. Några särskilda bestämmelser härom utöver det allmänna påpekande som redan finns i undervisningsplanen (bland anvisningarna till ämnet naturkunnighet) torde inte erfordras.

På *folkskolans mellanstadium* (klass 4—6) är inte någon nykterhetsundervisning föreskriven i den nu gällande kursplanen, där det anbefalles att behandla alkoholens verkningar på människokroppen som en del av undervisningen i naturkunnighet (hälsolära) i sjunde klassen. Då det emellertid synes vara ändamålsenligt att vissa hithö-

rande kunskapsmoment meddelas redan vid genomgången av nervsystemet i sjätte klassen, synes en anvisning här om vara önskvärd.

På *folkskolans högstadium* (klass 7 och fortsättningsskolan) bör nykterhetsundervisningen komma in dels under rubriken hälsolära dels under rubriken samhällslära.

Vid undervisningen i *hälsolära* har läraren anledning att med barnen diskutera alkoholbruket och dess verkningar. På samma sätt som han vid genomgången av födans rätta sammansättning ger barnen nyttiga råd, bör han här framhålla vikten av ett nyktert levnads sätt. Huvudvikten bör dock alltid läggas på att meddela faktiska kunskaper. Sådana kunskapsmoment som olika slag av alkoholdrycker, deras benämning och alkoholstyrka, alkoholens verkningar på sinnesstämning och omdömesförmåga etc. kan med fördel behandlas. Gångse

vanföreställningar om alkoholens värmande egenskaper och om dess användbarhet som medicin bör gendrivas.

Av väsentlig betydelse för nykterhetsundervisningen på alla stadier synes vara att alkoholens verkningar icke jämföras med tobakens och kaffets på det sätt som 1917 års sakkunniga förutsatte och som också i viss — ehuru lägre — grad framskymtar i 1928 års cirkulär och i flera läroböcker. Att för eleverna sätta spriten i klass med tobak och kaffe torde medföra viss fara för en bagatellisering av spritförtäringens risker. Man måste komma ihåg att det särskilt på folkskolestadiet endast rent undantagsvis förekommer elever som har personlig erfarenhet av alkoholpåverkan. Däremot känner de flesta till kaffe och många har redan gjort bekantskap med tobak. Nästan alla ser tobak och kaffe begagnas i hemmet i tämligen stor omfattning och de flesta har fått den uppfattningen att dessa njutningsmedel är relativt ofarliga. Givetvis bör nikotin liksom andra nervgifter behandlas, men det är ytterst viktigt att det göres klart för eleverna att alkoholens verkningar är av ett annat slag och tydligt påpekas vari skillnaden ligger.

Det bör i detta sammanhang tryckas hårt på nödvändigheten av fullständig avhållsamhet från alkoholdrycker i samband med bilkörning och andra speciellt precisionskrävande sysselsättningar. Blodprovets betydelse för bedömning av en bilförarens alkoholpåverkan bör klarläggas, liksom de straffrisker som en alkoholpåverkad bilförare utsätter sig för. Även riskerna för en försämrad arbetsförmåga och sämre arbetsresultat på grund av alkoholförtäring under arbetstid och mera omåttlig förtäring föregående kväll bör framhållas.

Påpekanden i stil med de här ovan skisserade torde böra införas i anvisningarna till undervisningsplanen till tjänst för lärare och läroboksförfattare.

Undervisning i *samhällslära* ingår i ämnet historia i folkskolans sjunde klass och i ämnet medborgarkunskap i fortsättningsskolan. (I de skoldistrikt som har obligatorisk 8-årig folkskola träder åttonde klassen i stället för fortsättningsskolan.) Redan vid den återblick på Sveriges historia, som inleder sjunde klassens kurs, bör nykterhetsrörelsens historia och dess andel i det demokratiska genombrottet beröras. Framställningen bör sålunda inte — som nog ofta sker — läggas så, att nykterhetsrörelsen nästan helt identifieras med Peter Wieselgrens och hans samtidas gärning, hur viktig denna än var i sig själv. I den egentliga samhällsläroundervisningen bör alkoholbrukets sociala verkningar behandlas något utförligare än som hittills torde ha varit vanligt. Läroböckerna bör därför innehålla ett särskilt avsnitt, där dessa verkningar sammanfattas. Nykterhetskommitténs undersökningar kommer säkerligen att lämna ytterligare stoff utöver vad som nu är tillgängligt för att belysa denna fråga. Bl. a. bör alkoholismens former och omfattning samt alkoholbrukets inverkan på hemlivet och spritinköps betydelse för hemmets ekonomi behandlas. Vidare bör samhällets åtgärder mot alkoholskadorna (stöd åt nykterhetsupplysning och nykterhetsföreningar, försäljningslagstiftning och alkoholistvård) genomgå, ehuru ej alltför detaljerat. Nykterhetsrörelsens motivering för personlig helynkterhet bör återges i läroböckerna och refereras vid undervisningen. I samband med behandlingen av ungdomsfrågor bör ungdomsföreningarnas, däribland också nykter-

hetsföreningarnas, betydelse för ungdomens fritidssysselsättning och intresseinriktning framhållas.

Utöver den nykterhetsundervisning, som ovan rekommenderats i anslutning till ämnena naturkunnighet och historia (medborgarkunskap), har klassläraren i folkskolan möjlighet att även vid andra tillfällen beröra nykterhetsfrågan, om han så önskar. Särskilt torde väl kristendomsundervisningen i åtskilliga fall ge osökta tillfällen härtill. Härvid bör dock ej riskerna av alkoholbruk utmålans i allt för bjärta färger eller beröras allt för ofta. Barn, som har eller senare får erfarenhet av ett mycket måttligt alkoholbruk utan synliga skadeverkningar, kan då lätt få misstro mot lärarens varningar och komma att underskatta riskerna även av ett mera omåttligt eller ofta upprepat alkoholbruk. Lektioner som ger sakliga upplysningar om alkoholens verkningar betyder säkerligen mera än suggestioner som lätt bleknar i minnet.

I det föregående har inte angivits något bestämt antal lektioner på de olika stadierna. Detta synes böra överlämnas till den enskilde lärarens omdöme med ledning bl. a. av det utrymme som frågan får i läroböckerna. Man torde dock böra understryka att det både i naturkunnighets- och samhällsläroundervisningen måste bli tal om *lektioner*, inte bara om ett omnämnande i förbigående eller en anvisning på läsning i hemmet. Möjligen skulle man kunna i anvisningarna till undervisningsplanen använda en formulering som klargör detta. Att direkt föreskriva ett visst antal lektioner i vardera ämnet synes mindre lämpligt, då en sådan föreskrift i praktiken brukar innebära en maximering. Ett så högt timantal, att det motsvarar vad en intresserad och kunnig lärare kan använda, kan näm-

ligen inte gärna anges, då det härigenom skulle bli svårt för de mindre kunniga lärarna att ge innehåll åt lektionerna. I deras fall torde ett mindre antal lektioner, som inskränker sig till vad läraren behärskar, ge bättre resultat än ett större antal som inte kan utfyllas med verkligt kunskapsstoff.

Realskolan

Sedan 1928 års Kungl. cirkulär om nykterhetsundervisning utfärdades, har läroverken (i motsats till folkskolan) fått ny undervisningsplan och nya metodiska anvisningar. De sistnämnda, som fastställdes 1935, innehåller även vissa bestämmelser angående nykterhetsundervisning. Mera utförliga sådana förekommer dock endast inom ämnet *biologi med hälsolära* där formuleringen är följande:

I anslutning till hälsoläran avhandlas *alkoholens* inflytande på de olika organen och deras funktioner ävensom alkoholförbrukningens sammanhang med dödlighet, brottslighet och olycksfall samt alkoholmissbrukets följder för individen och släktet. Rörande den närmare behandlingen av detta kapitel samt tobakens och kaffets natur och verkningar må hänvisas till de av skolöverstyrelsen utgivna Handbok i alkoholfrågan samt Handledning för lärare vid nykterhetsundervisningen.

Inom ämnet *historia med samhällslära* beröres till nykterhetsundervisningen hörande frågor endast i förbigående. Det framhålls att bl. a. de sociala rörelserna betytt lika mycket i 1800-talets historia som krigen. Under rubriken samhällslära nämnes dels sociala rörelser och organisationsformer, dels Sveriges statsförvaltning, statsförfattning, kommunalförvaltning och rättsväsen.

Bland de *sociala rörelserna* bör främst arbetarrörelsen ... behandlas. Statens ställ-

ning till viktigare sociala frågor måste desslikes beröras... Tillräckligt utrymme må även beredas andra sociala rörelser och organisationsformer, såsom kvinnorrörelsen, nykterhetsrörelsen och kooperatiomen.

I anvisningarna till ämnet *kristendoms-kunskap* nämnes nykterhetsfrågan under rubriken »Den kristna tros- och livsåskådningen», vilket kursmoment liksom hälsoläran och samhällsläran förekommer i realskolans avslutningsklass. Här säges:

Särskild uppmärksamhet bör ägnas åt etiken. Här märkas bl. a. det kristna kärleksbudet, våra plikter mot hem och samhälle, den sexuella frågan, nykterhetsfrågan, arbetets helgd enligt evangelisk åskådning (kallelseidealet), krig och fred.

Nykterhetsfrågan kommer sålunda för närvarande in i realskolans avgångsklass i de tre ämnena kristendoms-kunskap, historia med samhällslära samt biologi med hälsolära. Detta innebär att de elever, som från näst sista klassen övergår till fyraårigt gymnasium, inte i realskolan får del av undervisningen på detta område. Dessa elever läser motsvarande kurs i hälsolära i ring I⁴, varefter ämnesområdet inte mera förekommer. Kurserna i samhällslära och kristen tros- och livsåskådning återkommer däremot i gymnasiets högsta ring och läses därför inte i den första.

Mellan 5-årig och 4-årig realskola är det i fråga om timtal och kursplaner ingen skillnad i dessa ämnen. I realiteten kan dock en viss skillnad föreligga i ämnet biologi med hälsolära genom att eleverna i den 4-åriga realskolan har genomgått människokroppens anatomi och fysiologi i folkskolans sjätte klass, medan den 5-åriga realskolans elever först under det nionde skolåret får någon sådan mera systematisk genomgång. Beträffande nykterhetsundervisningen torde detta förhållande dock

för närvarande inte ha någon större betydelse, då nykterhetsundervisningen i folkskolan väl i regel torde förläggas till sjunde klassen.

Någon anledning att ändra på den nuvarande placeringen av realskolans nykterhetsundervisning synes inte finnas. Att exempelvis flytta ner biologiundervisningens avsnitt till näst sista klassen, vilket lär ha övervägts, torde inte vara lämpligt. Nykterhetsundervisningen skulle i så fall närmast anknytas till behandlingen av kulturväxterna. Detta synes inte vara praktiskt, eftersom alkoholens verkningar bäst genomgås sedan lärjungarna fått lära sig hur nervsystemet fungerar, vilket sker i högsta klassen. Det kan dessutom vara direkt olämpligt genom att den ovan i fråga om folkskolans undervisning kritiserade jämställdheten med kaffe och tobak därigenom accentueras.

Vad här har sagts om att nykterhetsundervisningen bör förläggas till realskolans avslutningsklass gäller den mera sammanhängande undervisningen. Utöver denna skall enligt de senaste kursplanerna även ingå viss nykterhetsundervisning i de »enkla hälsoråd» som skall läggas in i biologiundervisningen i realskolans lägre klasser. En sådan anordning synes vara ändamålsenlig.

I fråga om undervisningens innehåll kan samma synpunkter läggas som beträffande folkskolornas, med de modifieringar som betingas av elevernas högre ålder. På realskolestadiet har eleverna större möjligheter att dra slutsatser av fakta. Dessa bör därför i regel få tala för sig själva.

Framställningen i de senaste upplagorna av realskolans läroböcker i biologi synes i flera fall redan vara tämligen tillfredsställande. Om frågan ordentligt uppmärksammas av läraren och om undervisningen kan komplette-

ras med planscher och film, bör eleverna få ungefär de kunskaper som de behöver.

Något annorlunda ter sig förhållandet beträffande samhällsläran. Den tid som för närvarande är avsatt till denna är alltför knapp för att tillräcklig uppmärksamhet skall kunna ägnas åt nykterhetsfrågan. Här blir emellertid möjligheterna betydligt större, när den 1950 fastställda provisoriska timplansreformen blir genomförd i realskolans avslutningsklass. Samhällsläran får då minst dubbelt så stort utrymme som för närvarande. Härigenom kan alkoholens sociala verkningar, samhällets åtgärder mot alkoholskadorna och det frivilliga nykterhetsarbetet behandlas med minst samma utförlighet som i fortsättnings-skolan. Det är därför av vikt att vid de läroboksrevisioner, som nu blir aktuella, även dessa frågor uppmärksammas och ges en någorlunda utförlig behandling. Detta blir för övrigt naturligt, om den av skolöverstyrelsen anbefallda förskjutningen av samhällslärens tyngdpunkt från den rena stats- och kommunalkunskapen till mera konkret samhällsbeskrivning kan förverkligas.

Utom i hälsolära och samhällslära kan naturligtvis nykterhetsfrågan beröras även i andra ämnen. För kristendomsundervisningen synes inga anvisningar utöver de redan förekommande behövas, men däremot bör en viss uppmärksamhet åt frågan föreskrivas vid undervisningen i gymnastik och hushållsgöromål. Gymnastikläraren är skolans idrottsledare och bör i denna sin egenskap framhålla alkoholbrukets risker. Vid undervisningen i hushållsgöromål kan det också vara anledning att diskutera bruk och missbruk av alkohol. Rusdryckskonsumtionens inverkan på hemmets ekonomi synes bl. a. böra beröras. De nuvarande metodiska anvis-

ningarna säger att vid undervisningen »ges tillfälle att bibringa lärjungarna förståelse för sammanhanget mellan de enskilda hemmens och landets ekonomi». Detsamma kan sägas beträffande de här anlagda synpunkterna på alkoholproblemet.

Vad som sagts om realskolan synes också kunna gälla för den *kommunala flickskolan*, vars båda högsta klasser har kurser i hälsolära och samhällslära som motsvarar vad som läses i realskolans avslutningsklass. Här är redan nu utrymmet för en mera fyllig behandling av hithörande frågor större än i realskolan och det blir ännu större, när 1950 års timplansreform blir fullt genomförd.

Enhetsskolan

I den mån enhetsskolan blir genomförd, kan bestämmelserna om nykterhetsundervisning förenklas. På lågstadiet gäller vad ovan sagts om motsvarande stadium. På mellanstadiet bör alkoholens verkningar behandlas i biologiundervisningen i samband med genomgången av människokroppen, vilken väl kommer att förläggas till klass 6. Dessutom bör alkoholfrågan beaktas vid den kurs i hälsolära som skall förekomma i klass 9. Tyngdpunkten av nykterhetsundervisningen bör emellertid på detta stadium läggas inom samhällskunskapen, som i motsats till hälsoläran inte har någon utförlig kurs i sjätte klassen att falla tillbaka på. Visserligen skall enligt planerna undervisning i samhällskunskap förekomma i samtliga enhetsskolans klasser, varvid rimligen även alkoholfrågan kommer att beröras vid spridda tillfällen, men den samlade framställningen torde böra sparas till nionde klassen. På detta stadium torde utrymmet för samhällskunskapen bli så

stort, att de önskemål som ovan framställt beträffande fortsättningsskolan och realskolan bör kunna i full utsträckning tillgodoses. Eleverna är då också mera mogna, och problemen kommer i en mycket nära framtid att angå dem personligen. Möjligen kan det dessutom komma att visa sig praktiskt att förlägga någon del av nykterhetsundervisningen redan till åttonde klassen.

I övrigt synes vad som sagts om folkskolans och realskolans undervisning i tillämpliga delar även gälla enhetsskolan.

Gymnasiet

Undervisningen i gymnasiet går i allmänhet ut på att utvidga och fördjupa förut inhämtade kunskaper. Beträffande nykterhetsundervisningen gäller detta för närvarande endast i ringa utsträckning. Endast en gång under hela skoltiden får eleverna beröring med någon mera systematisk nykterhetsundervisning, nämligen i samband med undervisningen i hälsolära i första ringen (i realskolans avslutningsklass för dem som går i det treåriga gymnasiet). Därtill kan — men behöver inte — komma en orientering om nykterhetsrörelsen och samhällets åtgärder mot alkoholskador i högsta ringen. De under rubriken realskolan citerade metodiska anvisningarna gäller även gymnasiet, vars första, resp. högsta ring har motsvarande kurser i hälsolära, resp. samhällslära, som realskolans avslutningsklass. Endast i fråga om kristendomsundervisningen beröres nykterhetsfrågan särskilt för gymnasiet. Det säges där att sociala frågor, bland dem nykterhetsfrågan, bör bli föremål för diskussioner bland eleverna i högsta ringen.

Gymnasiets undervisningsplaner kommer med säkerhet att förändras mycket

under de närmaste årtiondena. Redan nu föreligger ett förslag till provisorisk omläggning av timplanen, varigenom bl. a. samhällskunskapen skulle ges en starkare ställning. Efter skolreformens genomförande blir förändringarna förmodligen ännu mera genomgripande, dels genom att elevernas föregående kunskaper får en något annan sammanställning än nu, dels genom förändringar av gymnasiets organisation, bl. a. genom införande av en allmän linje med samhällskunskap som ett av huvudämnen. Det torde också vara meningen att stärka psykologiens ställning. Beträffande undervisningen i hälsolära synes däremot ej någon större förändring trolig. Den kommer antagligen även i framtiden att huvudsakligen förläggas till ring I (eller klass 9 g). Om undervisningen i denna gäller således vad som ovan sagts om realskolans (resp. enhetsskolans) avslutningsklass.

Enligt nuvarande bestämmelser kan viss nykterhetsundervisning förekomma på gymnasiet i ämnet historia med samhällslära. Det torde emellertid vara en allmän erfarenhet att den tid som ägnats åt samhällsläran över huvud taget varit alltför knapp, varför i många, för att inte säga de flesta fall nykterhetsfrågan inte alls eller endast i förbigående berörts. Om den föreslagna provisoriska omläggningen av timplanen genomföres, blir möjligheterna säkerligen större. (Redan nu har vissa lärare brukat utöka samhällskunskapens utrymme genom att anslå en historietimme i näst högsta ringen till olika samhällsfrågor och samhällsförhållanden.) Man bör då kunna ställa minst samma krav på behandling av den sociala nykterhetsfrågan, samhällets nykterhetsvårdande åtgärder och nykterhetsrörelsen som ovan angivits beträffande realskolans avslutnings-

klass. Men dessutom bör på detta stadium diskussioner ordnas i alkoholfrågan. Det obligatoriska lektionsföredrag, som kommittén i det följande föreslår, kan säkerligen ofta ge uppslag till sådana diskussioner, även om det inte i första hand berör samhällskunskapen. Exempel på andra utgångspunkter är elevföredrag, elevs enskilda arbete, aktuella händelser i staden eller landet samt tidningspolemik i frågan. En fördel med fria diskussioner är att läraren kan få tillfälle att rätta till missuppfattningar. Sådana kommer säkerligen att dyka upp, även om nykterhetsundervisningen i de tidigare klasserna blir mera effektiv än nu.

På gymnasiet synes även ett annat ämne böra uppmärksammas i detta sammanhang, nämligen psykologien. Denna ingår för närvarande som en del av ämnet filosofi och har ett mycket knappt utrymme. Ämnet filosofi är dessutom inte obligatoriskt. Det lästes 1950 av knappt en fjärdedel av eleverna i de ringar där det förekommer. Avsikten torde emellertid vara att ge psykologien en starkare ställning i det nya gymnasiet, särskilt på den allmänna linjen. Därvid kommer säkerligen sådana frågor som seder och konventioner samt psykiska abnormiteter att kunna ge anledning till behandling av alkoholsedernas och alkoholismens psykologi. Men även under nuvarande förhållanden synes sådana problem böra tas med i de metodiska anvisningarna såsom exempel på vad som kan behandlas. Möjligen ställer dock dessa frågor — liksom psykologien i allmänhet — större krav på lärarnas utbildning än man nu har möjlighet att ställa.

Det blir naturligtvis även i framtiden ofta lämpligt att beröra nykterhetsfrågan i samband med behandlingen av etiska frågor under kristendomslektio-

nerna. De nuvarande bestämmelserna synes i detta fall vara tillfredsställande.

Det kan slutligen diskuteras, om inte gymnasisterna borde få en ytterligare påminnelse om alkoholfrågan ur medicinsk och hygienisk eller social synpunkt innan de lämnar läroverket. Man skulle här kunna anknyta till de lektionsföredrag som, i regel på initiativ av Sveriges studerande ungdoms helnykterhetsförbund (SSUH), brukar anordnas med ekonomiskt bidrag från CFN vid de flesta högre läroanstalter. Dessa föredrag har säkerligen i många fall kunnat ge eleverna ökade kunskaper i alkoholfrågan utöver dem som skolans undervisning givit. En olägenhet med lektionsföredragen är emellertid att de i regel hålles för alltför många elever på en gång. Detta har till följd att en del elever inte kan få så stort utbyte av dem, eftersom föredragen är avpassade för ett annat åldersstadium. Vidare kan säkerligen de stora och heterogena åhörarskarorna ibland föranleda talaren att uttrycka sig i mera allmänna ordalag än han skulle ha gjort om han haft en mera avgränsad grupp framför sig. Dessutom föreligger en viss risk för att olika talare framför ungefär samma synpunkter och alltså samma fakta presenteras år efter år. Dessa olägenheter skulle kunna undvikas om föreläsningarna hölles för en enda ring, varvid väl av ekonomiska skäl samtliga parallellklasser i regel måste tas på en gång. Under denna förutsättning synes föredrag av denna art vara så värdefulla, att de bör göras obligatoriska.

Kommittén föreslår därför att det skall åligga rektor att efter samråd med vederbörande ämneslärare se till att ett föredrag av denna art anordnas varje år. Lämplig tidpunkt torde vara näst högsta ringen eller höstterminen i den

högsta. Föreläsare bör utsändas av skolöverstyrelsen (konsumenten för nykterhetsundervisning) med hjälp av CFN. Rektor bör även själv kunna vidtala av överstyrelsen godkänd föreläsare. Lärare vid det egna läroverket bör dock endast undantagsvis anlitas, då ju avsikten med ett sådant föredrag inte enbart är att meddela vissa kunskaper utan också att föra in nya synpunkter och praktiska erfarenheter i skolarbetet. Föredragen bör därför gärna beröra nyare forskningsrön och aktuella frågor, varvid även andra aspekter på nykterhetsfrågan än de medicinskt biologiska bör kunna läggas, dock att dessa alltid bör få en viss plats i framställningen. Skildringar av praktiskt nykterhetsvårdsarbete synes bl. a. kunna komma i fråga. Om det kan bli tid till diskussion med eleverna, är detta givetvis synnerligen önskvärt.

Vad här ovan sagts om gymnasierna bör i tillämpliga delar gälla även handelsgymnasier och tekniska gymnasier.

Folkhögskolan

Folkhögskolan har sedan gammalt en mycket stor frihet att ordna sitt arbete efter lärarnas och elevernas intressen och förutsättningar. Det synes därför inte lämpligt att föreskriva någon detaljerad kursplan i fråga om nykterhetsundervisningen. Det bör dock påpekas i folkhögskolestadgan att sådan skall äga rum. CFN torde böra ägna viss uppmärksamhet åt folkhögskolorna och föreslå rektorerna lämpliga föreläsare för lektionsföredrag. Ev. kan denna verksamhet handhas av SSUH:s instruktör. Ett påpekande från skolöverstyrelsen om att sådan föreläsningsverksamhet är önskvärd synes böra övervägas.

Kap. 3

ANSTALTER FÖR YRKESUTBILDNING

Till yrkesutbildning räknas i det följande all utbildning, såväl teoretisk som praktisk, vilken ger kompetens för ett visst yrke. Hit hör sålunda universitet och specialhögskolor, som bygger på studentexamen, likaväl som praktiska yrkesskolor, där ingen teoretisk utbildning utöver folkskolan krävs.

Beträffande all yrkesutbildning bör gälla att ev. nykterhetsundervisning skall vara motiverad av speciella behov för det yrke som eleverna förbereder sig för. De kunskaper som behövs för medborgare i allmänhet skall ges i de vanliga skolorna samt under militärutbildningen.

I det följande behandlas först univer-

sitet och specialhögskolorna, därefter utbildningen av socialvårdspersonal och sist den praktiska yrkesutbildningen.

Universitet och högskolor

Läkarutbildningen

Det måste anses som synnerligen anmärkningsvärt att den svenska läkarutbildningen, trots sin erkända grundlighet, hittills icke innefattat något obligatoriskt kursmoment som kunnat garantera läkarna tillräckliga kunskaper om alkoholens verkningar och om alkoholismen. Det har berott på det personliga intresset hos universitets-

lärarna i fysiologi och farmakologi eller hos de medicine studerandena själva, om de nyblivna medicine kandidaterna haft några väsentliga kunskaper om alkoholens verkningar. I den fortsatta utbildningen till medicine licentiatexamen har lärarna i inre medicin och psykiatri själva bestämt i vilken utsträckning alkoholismens sjukdomsbild och behandling studerats. I vissa fall har detta inneburit att ingen undervisning härom förekommit. I psykiatri har för övrigt den tillgängliga undervisningstiden varit så begränsad att det knappast varit möjligt att annat än mycket summariskt beröra alkoholismen. Resultatet har blivit att ett stort antal läkare utexaminerats utan att under studietiden ha fått någon orientering i alkoholfrågan.

De påtalade bristerna i läkarutbildningen torde i första hand göra sig gällande i fråga om läkarnas förmåga att igenkänna och behandla fall av alkoholism. Men även ur nykterhetsupplysningens synpunkt är läkarnas otillräckliga utbildning beklaglig. På grund av bristande kunskaper torde nämligen, åtminstone tidigare, läkare ha bagatelliserat alkoholkonsumtionens risker, ordinerat alkoholdrycker som medicin utan att det varit medicinskt indicerat etc. Med den stora auktoritet som läkarna med rätta åtnjuter i frågor rörande hygien och sjukdomsbehandling har en sådan inställning från vissa läkares sida icke varit till fördel för upplysningsarbetet i alkoholfrågan.

Läkarnas medverkan i en effektiviserad nykterhetsupplysning är nödvändig. Att en eller annan intresserad läkare i tal och skrift bidrar till upplysningsarbetet är av stor betydelse. Detta räcker dock ej. Läkarkåren i gemen måste aktivt delta i upplysningsverksamheten. För den skull synes vissa be-

stämmelser rörande läkarnas utbildning i alkoholfrågan nödvändiga. Det torde böra stadgas att i kunskapsfordringarna i fysiologi och farmakologi skall ingå en relativt grundlig kännedom om alkoholens verkningar, inhämtad genom litteratur eller genom åhörande av föreläsningar. Vidare bör alkoholismen uppmärksammas på ett annat sätt än som nu i regel sker.

Enligt vad nykterhetskommittén under hand inhämtat, har 1948 års läkarutbildningskommitté för avsikt att föreslå en sådan omläggning av läkarutbildningen att utrymmet för undervisning om alkoholismen avsevärt utvidgas. Förslaget torde gå ut på en väsentlig utökning av undervisningen i psykologi och psykiatri, varjämte en obligatorisk assistenttjänstgöring under viss tid ifrågasättes. Assistenttjänstgöringen och den kliniska undervisningen torde komma att föreslås knuten till såväl egentliga sinnessjukhus som psykiatriska kliniker och polikliniker. Särskilt vid de senare utgör alkoholisterna som bekant en betydande del av patienterna, varför de blivande läkarna inte kan undgå att få göra bekantskap med alkoholismens olika yttringar. Därtill torde även komma polikliniska föreläsningar om alkoholismen. Läkarutbildningskommittén torde vidare komma att föreslå att ett nytt undervisningsämne, socialmedicin, inrättas och att kunskaper däri göres obligatoriska för blivande tjänsteläkare.

Nykterhetskommittén hälsar dessa förslag med tillfredsställelse och tillstyrker livligt att de genomföres.

Om det av alkoholistvårdsutredningen föreslagna alkoholistsjukhuset kommer till stånd, skulle det vara önskvärt att alla blivande läkare finge en viss tids tjänstgöring vid detta. Man kan också tänka sig tjänstgöring vid annat sjuk-

hus, där specialvård för alkoholsjuka meddelas. I varje fall bör en sådan tjänstgöring kunna tagas upp som ett alternativ vid fullgörande av en eventuellt föreskriven assistenttjänstgöring på psykiatrisk klinik.

I samband med den psykiatriska eller socialmedicinska utbildningen bör även alkoholistlagen och dess tillämpning studeras. Ett par föreläsningar av någon representant för nykterhetsvården och besök vid någon alkoholistanstalt synes böra anordnas. Även vid den kliniska utbildningen i inre medicin synes alkoholism och alkoholsjukdomar böra observeras.

Nykterhetskommittén förutsätter att de här framförda synpunkterna tages i beaktande vid statsmakternas ställningstagande till läkarutbildningskommitténs förslag.

Den av nykterhetskommittén förutsetta omläggningen av läkarutbildningen kan inte visa sina verkningar förrän efter åtskilliga år. I avvaktan härpå synes det förslag som framlagts av 1946 års alkoholistsvårdsutredning böra beaktas. (SOU 1948: 23 sid. 95.) Utredningen föreslår att vid samtliga medicinska undervisningsanstalter anordnas *frivilliga kurser* i alkoholfrågan.

Dessa kurser böra vara öppna för legitimerade läkare samt medicine kandidater, vilkas studier äro så långt framskridna, att de stå i färd med att avlägga medicine licentiatexamen. Därjämte böra kurserna stå öppna för ett mindre antal från socialinstitut diplomerade personer, eventuellt även några socialstuderande samt några funktionärer inom öppen och sluten nykterhetsvård. Kurserna böra utformas med tanke på i första hand de medicine studerandes behov men dock såvitt möjligt läggas upp på sådant sätt, att även de icke medicinskt utbildade deltagarna utan större svårighet kunna följa undervisningen (jfr möjligheten för ett fåtal socialstuderande i Stockholm att följa medicinarnas kurs i psykiatri). Lämpligen kunde en dylik kurs

uppdelas på tre avdelningar nämligen en allmän del, en somatisk och en psykiatrisk del. Utredningen anser, att deltagande i en sådan kurs, som bör sträcka sig över en tid av ungefär två månader, bör uppställas såsom kompetensfordran för tjänsteläkarbefattning. Vid de *fortbildningskurser, som tid efter annan anordnas för tjänsteläkare*, bör dessutom enligt utredningens mening väl tilltagen tid anslås till behandling av medicinska synpunkter på alkoholistproblemet och läkarnas medverkan i nykterhetsvårdsarbetet.

Enligt vad nykterhetskommittén inhämtat, kommer även detta problem att tas upp av läkarutbildningskommittén. Nykterhetskommittén vill därför inte framlägga något konkret förslag, endast framhålla vikten av att de av alkoholistsvårdsutredningen framförda synpunkterna beaktas.

Ett medel för information åt läkarna i alkoholfrågan är också de meddelanden från Svenska läkarnas nykterhetsförening som då och då utsändes i Svensk läkartidning. Statsbidrag till denna förenings verksamhet föreslås i samband med anslagen till övriga nykterhetsorganisationer.

Prästutbildningen

Prästernas inställning till alkoholfrågan har liksom läkarnas stor betydelse för nykterhetsupplysningen. Även i deras fall är sålunda kunskaper i alkoholfrågan angelägna. Numera torde emellertid denna fråga uppmärksammas under den teologiska utbildningen, t. ex. i etikundervisningen, där åtminstone i viss utsträckning även samhällsfrågorna behandlas. Vid de praktiska kurserna för teologie kandidater brukar särskilda föreläsningar i nykterhetsfrågan anordnas på initiativ av olika nykterhetsorganisationer. Dessutom torde alkoholismens problem beröras vid kursen i psykiatri för teologer. Några nya bestämmelser synes inte vara påkallade.

Den juridiska och statsvetenskapliga utbildningen

Juristerna får i sin verksamhet som ämbetsmän, domare och advokater i stor utsträckning göra bekantskap med alkoholmissbruket. Även för dem gör sig sålunda behov av kunskaper i alkoholfrågan gällande. För närvarande är dock beröringen med denna fråga under utbildningen minimal. Alkoholistlagen läses kanske i förvaltningsrätten, men det är uppenbart att det inte räcker därmed. Stor uppmärksamhet bör ägnas åt alkoholmissbruket som orsak till brottslighet och som allmän miljöförsämrare. Det bör övervägas om inte de nu sporadiskt förekommande frivilliga kurserna i psykiatri bör göras obligatoriska. I samband därmed vore det önskvärt med ett par föreläsningar angående nykterhetsvårdens praktiska problem. Någon mera omfattande kurs torde inte behövas, men det är viktigt att saken inte blir bortglömd. Nykterhetskommittén vill framhålla vikten av att även denna fråga beaktas vid den omläggning av den juridiska utbildningen som för närvarande är föremål för utredning genom juristutbildnings-sakkunniga.

Vad som här sagts om jurister gäller även dem som avlägger statsvetenskaplig-juridisk examen.

Utbildningen inom filosofiska fakulteten

(Utom av lärare som skall meddela nykterhetsundervisning.)

Inom filosofiska fakulteten utbildas huvudsakligen lärare och vetenskapsmän men även journalister, bibliotekarier, statistiker, psykologer m. fl. Att för alla dessa heterogena kategorier anordna någon obligatorisk kurs, där alkoholfrågan behandlas, synes inte kunna komma i fråga. Däremot vore en

frivillig kortare kurs i psykiatri (inklusive alkoholism) synnerligen önskvärd. Denna torde närmast böra avpassas för blivande lärare men vara tillgänglig för alla studenter. Rimligen borde den i första hand utnyttjas av de blivande lärarna, men även för vissa andra kategorier, t. ex. blivande journalister, skulle den kunna vara av betydelse. Sådana kurser har enligt uppgift med oregelbundna mellanrum anordnats vid Stockholms högskola.

Alla blivande lärare bör ha viss utbildning i hygien. Vissa skäl synes tala för en kurs av ungefär samma omfattning som i nästa kapitel skisseras för blivande biologilärare, men av praktiska skäl synes man böra nöja sig med en betydligt kortare kurs. En eller ett par föreläsningar i alkoholfrågan torde dock böra ingå. Huruvida denna utbildning bör ske vid universitetet eller vid den praktiska lärarutbildningen kan diskuteras. Föreläsningar i alkoholfrågan har med skolöverstyrelsens medgivande på försök inlagts i 1949 års provårskurs vid Vasa h. allm. läroverk i Göteborg, vars föreståndare, rektor Sefve, är ledamot av nykterhetskommittén. Föreläsningarna anordnades i samband med den föreskrivna undervisningen i skolhygien. Provårskandidaterna tillfrågades om sin åsikt om lämpligheten härav. Flertalet ansåg att en utbildning av detta slag närmast borde höra hemma vid universitetet. Det torde emellertid vara organisatoriskt enklare att lägga in ett par föreläsningar i provårskursen än att ge de blivande lärarna en motsvarande utbildning vid universitetet. 1945 års universitetsberedning har föreslagit att den nu obligatoriska kursen i pedagogik för filosofisk ämbetsexamen skall försvinna. Om detta förslag bifalles, kommer all undervisning, som är ge-

mensam för alla blivande lärare, att förläggas till den praktiska lärarutbildningen. Under sådana omständigheter synes även den utbildning i nykterhetsfrågan som kan anses behövligen förläggas dit. Skulle däremot kursen i pedagogik vid universitetet behållas, synes det kunna diskuteras att anordna föreläsningarna där. Vid sådana föreläsningar (vare sig de förlägges till provåret eller universitetet) bör rimligen viss uppmärksamhet ägnas åt de pedagogiska problem som kan uppstå beträffande elever från alkoholistiska hem, eventuellt alkoholmissbruk bland eleverna o. d. Om den speciella lärarutbildningen i framtiden blir förlagd till lärarhögskolor, bör föreläsningar av här åsyftat slag självfallet anordnas där och inte vid universitetet. Frågan synes böra tas upp vid prövningen av universitetsberedningens förslag och det fortsatta arbetet med skolreformen.

Specialhögskolorna

Vid de tekniska högskolorna, handelhögskolorna, lantbrukshögskolan och skoghögskolan finns knappast någon anledning att anordna nykterhetsundervisning av det slag som i allmänhet avses därmed. Med hänsyn till att eleverna i dessa skolor i stor utsträckning blir arbetsledare av olika grader, synes emellertid vissa kunskaper om alkoholens inverkan på arbetsförmåga och olycksfallsfrekvens och kanske även om alkoholistens psykiska reaktioner vara av betydelse. Dessa kunskaper skulle säkerligen kunna meddelas i samband med den undervisning i arbetarskyddsfrågor och ledarpsykologi som väl i större eller mindre utsträckning redan förekommer. Man skulle också kunna tänka sig att en broschyr eller mindre skrift om dessa

frågor utarbetades och utdelades eller föreskrevs till inköp. Dessutom skulle en eller annan föreläsning av någon fackman i dessa frågor vara önskvärd. CFN torde böra ha uppmärksamheten riktad på att anordna dylika föreläsningar.

Nykterhetskommittén föreslår att CFN får i uppdrag att utarbeta en skrift av ovan antytt slag och att Kungl. Maj:t genom cirkulär till högskolorna i fråga rekommenderar skriften till användning. I samma cirkulär bör också framhållas önskvärdheten av att föreläsningar anordnas, och påpekas att detta kan ske genom CFN:s förmedling.

Vad här sagts om specialhögskolorna gäller i viss mån även specialgymnasierna (tekniska gymnasier och handelsgymnasier).

Utbildningen av socialvårdspersonal

Nykterhetskommitténs undervisningsdelegation har granskat kursplanerna för *socialinstituten* och funnit att dessa numera måste anses tämligen tillfredsställande i fråga om det utrymme som ägnas åt alkoholfrågan. Alkoholistvårdsutredningens påpekande (SOU 1948: 23 sid. 179 ff.) torde redan ha lett till en viss utvidgning av det tidigare omfånget. Alkoholfrågan behandlas vid institutet i Stockholm under ämnena social lagstiftning och medicinsk psykologi. Vid de övriga instituten är undervisningen något annorlunda fördelad, men även där synes utrymmet vara tillräckligt. I ämnet hygien torde alkoholfrågan förekomma endast i överbetygskursen men ej i grundkursen. Det vore dock önskvärdt att den behandlades även i grundkursen, då antalet elever med överbetyg i detta ämne torde vara relativt litet. Ett önskemål, som framförts

till kommittén av stockholmsinstitutets rektor, är att lämplig litteratur måtte åstadkommas. CFN:s handledning för lärare torde dock kunna användas, så snart den blir färdig. Nykterhetskommittén väntar sig vidare att vissa av dess betänkanden, särskilt principbetänkandet och redogörelsen för undersökningarna, skall kunna öka möjligheterna att ge såväl socialinstitutens elever som andra intresserade en objektiv bild av alkoholbrukets sociala verkningar. Dessutom behövs emellertid, som alkoholistvårdsutredningen framhållit, en tämligen utförlig handbok för nykterhetsnämnder. Det torde närmast ankomma på socialstyrelsen att låta utarbeta en sådan.

Vissa grupper socialvårdspersonal får speciell utbildning. Detta gäller bl. a. sjuksköterskor och polispersonal. Vid *sjuksköterskeskolorna* är ingen undervisning i alkoholfrågan föreskriven. Det torde emellertid i viss utsträckning förekomma, att bland de orienterande föredrag i allmänna sociala frågor, som anordnas såsom ett led i utbildningen, även alkoholistvården beröres. Nykterhetskommittén föreslår att medicinalstyrelsen tillser att de blivande sjuksköterskorna får tillräckliga medicinska kunskaper om alkoholens verkningar och om alkoholismen. Dessutom behöver särskilt distriktssköterskorna kunskaper om alkoholfrågans sociala aspekter, framför allt alkoholistvården. Distriktssköterskornas utbildning sker vid statens institut för folkhälsan och står inte under medicinalstyrelsens tillsyn. Några bestämmelser om nykterhetsundervisning finns inte heller där, men det förekommer enligt uppgift ofta att eleverna väljer ämnen för de föreskrivna elevföredragen från nykterhetsfrågans område, t. ex. om nykterhetsreformen eller alkoholistvården. Även i

detta fall bör en viss undervisning göras obligatorisk, t. ex. genom att expertföreläsningar anordnas om alkoholistlagen och nykterhetsvårdsarbetet.

Det är av stor vikt att utbildningen vid *polis-skolan* också omfattar alkoholfrågan. Enligt vad nykterhetskommittén inhämtat, ges för närvarande en ganska grundlig kurs i författningskunskap, medan de mera allmänna synpunkterna blir mindre beaktade. En särskild handledning i alkoholistvårdsfrågor, avsedd för polispersonal, har utgivits. Frågan behandlas för närvarande av 1948 års polisutbildningskommitté, vilken torde komma att föreslå ökat utrymme åt alkoholfrågan i ämnena socialkunskap och socialmedicin. Nykterhetskommittén vill understryka vikten av att polisens utbildning i alkoholfrågan blir så grundlig och allsidig som möjligt och att den nämnda handledningen hålles aktuell och tillgänglig. Med all säkerhet skulle det vara ändamålsenligt om utöver den ordinarie undervisningen — även om denna utvidgas — orienterande expertföreläsningar kunde anordnas. Sådana torde vid behov kunna förmedlas av CFN och bekostas av dess föreläsningsanslag.

Utbildningen av personal för *nykterhetsvården* har utförligt behandlats av alkoholistvårdsutredningen (SOU 1948: 23 sid. 175—182).

Utredningen framhåller att det för närvarande saknas såväl kompetenskrav som speciella utbildningsmöjligheter för denna personal. Utredningen föreslår att kompetenskrav (i regel examen från socialinstitut) stadgas för länsnämndernas och anstaltarnas kvalificerade befattningshavare, medan sådana krav inte anses kunna uppställas för de kommunala nämndernas personal. Särskilda specialkurser av tre månaders längd föreslås emellertid, frivilliga för

den kommunala personalen och obligatoriska för lägre personal å anstalterna. Dessutom föreslås kortare fortbildningskurser och ev. särskild informationskurs för äldre funktionärer i samband med den slutna vårdens omläggning. Utredningen anser att kurserna bör anordnas i socialstyrelsens regi.

Nykterhetskommittén tillstyrker alkoholvårdsutredningens förslag på denna punkt. Det torde dock böra övervägas om inte vissa kurser bör anordnas av CFN i samråd med socialstyrelsen. Kommittén återkommer till denna fråga längre fram (sid. 60).

Praktisk yrkesutbildning

I fråga om den praktiska yrkesutbildningen bör, som redan framhållits, gälla att alkoholfrågan bör komma in i undervisningen i den mån den har betydelse just för det blivande yrket. (Ett undantag utgör den yrkesbetonade linjen i enhetsskolan, klass 9 y, där även allmän undervisning — bl. a. i hälsolära — förekommer.) Härvidlag kan det som ovan sagts om specialhögskolornas elever vara tillämpligt. Vad en ingenjör eller driftschef bör veta om alkoholens inverkan på olycksfall och arbetsförmåga, bör också arbetaren och verk-

mästaren ha en viss kunskap om. I detta sammanhang skulle säkerligen goda undervisningsfilmer vara av särskilt stor betydelse. De redan existerande filmer som propagerar för bättre arbetarskydd är här en förebild. Dessutom skulle nog en småskrift av det slag som föreslagits för specialhögskolorna vara av värde. CFN bör få i uppdrag att låta utarbeta en sådan och se till att nya upplagor hålles å jour med utvecklingen. Dessutom bör även vid dessa skolor föreläsningar anordnas. CFN har nyligen tagit initiativ till ett mindre antal föreläsningar vid yrkesskolor och verkstadsskolor, och dessa lär ha slagit väl ut. Under förutsättning att tillräckliga medel beviljas, bör CFN kunna fortsätta med och utvidga denna verksamhet.

De här åsyftade filmerna och broschyrerna kan säkerligen också användas på arbetsplatserna, dit fortfarande en mycket stor del av den praktiska yrkesutbildningen är förlagd. Där behövs också affischpropaganda och personlig påverkan. Samarbetkommittén mellan nykterhetsrörelsen och fackföreningsrörelsen lägger här ner ett arbete som bör uppmuntras. Ökat statsbidrag till denna verksamhet föreslås i samband med stödet till nykterhetsrörelsen.

Kap. 4

UTBILDNING AV LÄRARE FÖR NYKTERHETS- UNDERSVNING

Nuvarande förhållanden

Som tidigare påpekats finns för närvarande föreskrifter om lärarutbildning för nykterhetsundervisning endast

för folkskolans lärare. Universiteten, där den högre skolans lärare utbildas, saknar helt bestämmelser om utbildning på detta område.

För att utröna hur nykterhetsunder-

visningen vid *folkskoleseminarierna* i praktiken bedrives, har nykterhetskommitténs undervisningsdelegation inhämtat uppgifter från samtliga folkskoleseminarier beträffande läsåret 1948/49. Frågeformulär utsändes dels till rektorerna, dels till alla våren 1949 nyexaminerade folkskollärare (1 045 st.). Svar inkom från samtliga rektorer och en tredjedel (346 st.) av folkskollärarna. Då de senare svaren var någorlunda jämnt fördelade på olika seminarier, torde de kunna anses tillräckligt representativa för seminarieelevernas uppfattning av undervisningen.

Rektoreernas uppgifter är i de flesta fall ganska obestämda. Definitionen på nykterhetsundervisning har tydligen varit växlande. Det förekommer att eleverna uppgivit att sådan förekommit även när rektorn sagt motsatsen. Vid 10 seminarier (av 14) med fyraårig linje uppgav rektorerna att nykterhetsundervisning förekommit antingen i biologi med hälsolära eller i samhällslära eller i båda ämnena. Vid 12 seminarier (av 15) med studentlinje uppgavs sådan undervisning i samhällslära men endast vid 7 i biologi. (I ett fall hade alkoholfrågan avsiktligt förbigåtts.) Vid ett fåtal seminarier har alkoholfrågan behandlats vid kristen-

domsundervisningen, kemiundervisningen eller morgonbönerna.

I formuläret frågade kommittén bl. a. om Kungl. Maj:ts cirkulär för nykterhetsundervisning omnämnts, om handledning i nykterhetsundervisningens metodik givits och om anvisningar på litteratur i nykterhetsfrågan lämnats. Endast 5 rektorer kunde svara ja på alla tre frågorna, medan 3 svarade nej på samtliga. På frågan om cirkuläret svarade 9 rektorer ja och 6 nej. Vid 40 % av seminarierna har således enligt rektorernas uppgifter de nya folkskollärarna inte fått upplysning om den författningsbestämmelse som ålägger dem att meddela nykterhetsundervisning.

Om man går till *elevernas* svar, finner man att något flera anser sig ha fått nykterhetsundervisning än vad man skulle vänta med ledning av rektorernas uppgifter. Detta torde bero på de lektionsföredrag, som genom SSUH och SLN anordnats vid praktiskt taget alla seminarier. Den undervisning, som givits under de ordinarie lektionerna, synes i flertalet fall ha haft mindre betydelse. Följande siffror anger den procent av svaren där vederbörande uppgivit sig komma ihåg någon aktivitet från skolans sida under de angivna punkterna:

	4-årig linje %	Student- linje %	Samtliga %
Hört lektionsföredrag	92	76	80
Lärt något av detta föredrag	71	49	55
Fått nykterhetsundervisning i biologi med hälsolära	57	30	37
Fått nykterhetsundervisning i historia med samhällslära	36	35	35
Fått nykterhetsundervisning i kristendom	13	2	5
Fått handledning i nykterhetsundervisningens metodik	33	34	34
Fått anvisning på Kungl. Maj:ts cirkulär	48	47	48
Fått anvisning på litteratur i nykterhetsfrågan	36	34	34
Hållit lektion i övningskolan där nykterhetsundervisning förekommit	12	9	10
Sett CFN:s planscher	51	40	43

Vid ett par seminarier är procenten positiva svar väsentligt högre än vid de övriga, varför procenttalet i flertalet fall är åtskilligt lägre än här angivits. Undervisningens standard förefaller mycket ojämn. Vid flera seminarier har ingen eller endast någon enkata bland eleverna någon kännedom om exempelvis Kungl. Maj:ts cirkulär ang. nykterhetsundervisning. Genomsnittligt saknade hälften av dem som svarat på frågeformuläret sådan kännedom. Bristen på undervisning och handledning påtalades av många. De kommentarer som åtföljde svaren röjde ofta okunnighet om existerande hjälpmedel. Flera angav sin adress och undrade om de inte kunde få reda på något av nykterhetskommittén!

Som en sammanfattning torde man kunna säga, att de blivande lärarna vid flera seminarier får en god eller åtminstone nöjaktig orientering rörande nykterhetsundervisningen, medan denna orientering i andra fall är bristfällig eller helt obefintlig.

Vid *universiteten* torde kunskaper av speciell betydelse för nykterhetsundervisningen meddelas endast i den formen att vid några tillfällen frivilliga kurser i hygien för blivande biologilärare anordnats, varvid även alkoholens verkningar behandlats. Sådana kurser har förekommit endast i obetydlig utsträckning.

Utbildning av folkskollärare

I det nu gällande Kungl. cirkuläret föreskrives bl. a. att vid läroanstalterna för utbildning av lärare »skall vid såväl den teoretiska som den praktiska utbildningen tillses, att nykterhetsundervisningens särskilda krav vederbörligen tillgodoses». De läroanstalter det

här gäller är för närvarande folkskoleseminarier och småskoleseminarier. I framtiden torde en större eller mindre del av lärarna komma att utbildas vid lärarhögskolor. För folkskollärarens del torde skillnaden i utbildningsform inte i större utsträckning medföra några konsekvenser för utbildningen i det här aktuella avseendet. I fortsättningen behandlas därför nästan uteslutande folkskoleseminarierna. Vad som sägs om dessa torde i stort sett kunna gälla även lärarhögskolorna. Vid småskoleseminarierna har frågan mindre vikt, men även där torde vad som här sägs om folkskoleseminarierna kunna tillämpas.

Det är tydligt att nykterhetsundervisningen vid seminarier bör gå ut på att meddela dels kunskaper, dels undervisningsfärdighet. Kunskaperna bör liksom vid de vanliga skolorna inhämtas företrädesvis i ämnena biologi med hälsolära och samhällskunskap, men dessutom kan vissa kunskapsmoment beröras även i ämnena kristendoms-kunskap och psykologi. Undervisningsfärdigheten bör inhämtas huvudsakligen i samband med handledning i de nämnda ämnens metodik, men därjämte även genom särskilda föreläsningar och demonstrationer.

I fråga om kunskapsinhämtande synes följande böra föreskrivas.

I ämnet *biologi med hälsolära* bör på både studentlinjen och den fyraåriga linjen ingå en repetition och utvidgning av den kurs som inhämtats i realskolans avslutningsklass (eller ring I⁴). Därjämte bör kunskaperna ytterligare fördjupas i samband med den genomgång av CFN:s handledning i alkoholfrågan som på något sätt bör ingå i metodikundervisningen. Handledningen behöver givetvis inte genomgåas lektionsmässigt, det räcker att eleverna läser den

och på något sätt redovisar sina kunskaper.

I ämnet *samhällskunskap* bör, likaledes på båda linjerna, läsas en relativt utförlig framställning av alkoholbrukets sociala verkningar och samhällets åtgärder däremot. Detta kommer att underlättas, när seminarierna får tillgång till den lärobok i samhällskunskap som nu utarbetas på skolöverstyrelsens uppdrag. I denna skall enligt den uppgjorda planen alkoholfrågan få ungefär den omfattning som här åsyftas. Även i detta fall kan en viss komplettering erhållas genom CFN:s handledning för lärare. Vidare synes det vara önskvärt att de blivande lärarna får en viss kontakt med nykterhetsvården. Föredrag av nykterhetsvårdspersonal kan rekommenderas. Eleverna bör även uppmuntras att under ferierna praktisera i någon nykterhetsnämnd eller på någon anstalt.

I ämnet *psykologi* bör alkoholseder och alkoholmissbruk inte glömmas bort. Det torde få anses som en stor fördel om förståelsen av alkoholismens karaktär kan fördjupas genom kunskaper om de psykiska sjukdomar och tillstånd som i stor utsträckning ligger bakom eller förorsakas av alkoholismen. En erinran i undervisningsplanen om problemets existens torde vara tillräcklig.

Handledning i nykterhetsundervisningens *metodik* bör som nämnts i främsta rummet ges i samband med den metodiska handledningen i allmänhet. I detta sammanhang synes emellertid även *lektionsföredrag* av utomstående experter ha en stor uppgift att fylla. CFN har på senare tid dels anordnat lärardagar, tillgängliga för såväl seminarieelever som färdiga lärare, dels anordnat föreläsningsserier speciellt för folkskoleseminarierna. För närvarande planerar man att besöka varje semina-

rium vart annat år. Vid båda typerna av kurser hålles föreläsningar såväl om nyare forskningsrön som om nykterhetsundervisningens metodik. Det är uppenbart att sådana kurser, där flera timmar ägnas åt frågan, gör väsentligt större nytta än enstaka föredrag. Även sådana bör dock ifrågakomma. De bör i så fall vara expertföreläsningar (t. ex. av läkare eller nykterhetsvårdare) och inte allmänt hållna populärvetenskapliga översikter av samma typ som vid läroverken. Det är eljest stor risk att eleverna får höra samma föredrag vid seminariet som de tidigare hört vid läroverket, vilket inte är lyckligt.

Seminarierna bör vara väl utrustade med litteratur och undervisningsmateriel i nykterhetsfrågan och eleverna bör göras förtrogna därmed. Så har hittills tyvärr inte alltid varit fallet, varför saken torde böra uppmärksammas vid skolöverstyrelsens inspektioner.

Utbildning av lärare vid högre skolor

Liksom när det gäller folkskollärarna torde i framtiden särskilda lärarhögskolor komma att sörja för den pedagogiska utbildningen av läroverkslärare m. fl. Den följande framställningen gäller *dels* det direkta kunskapsinhämtandet, vilket även i förtsättningen skall ske vid universiteten, *dels* den pedagogiska utbildningen, vilken för närvarande är förlagd till provåret (och i någon mån till universiteten) och i framtiden är planerad att förläggas till lärarhögskolorna.

De läroämnen som här kommer i fråga är i främsta rummet biologi med hälsolära och historia med samhällslära och i andra hand kristendoms-kunskap och filosofi samt (med annan lä-

rarutbildning) hushållsgöromål och gymnastik med lek och idrott.

De blivande *biologilärarna* får sin utbildning vid universiteten i ämnena zoologi och botanik. Det framgår av 1945 års *universitetsberednings* betänkande (SOU 1949: 54 sid. 177) att något obligatoriskt inhämtande av kunskaper om människokroppens byggnad och funktioner inte förekommer, ej heller någon kurs i hälsolära. Dock torde vissa kunskaper av betydelse i detta avseende inhämtas vid de obligatoriska kurserna i jämförande anatomi och fysiologi. Dessutom har i Lund sedan 1944 och i Uppsala sedan 1948 tillfälle funnits att genomgå en frivillig kurs i hygien, varvid i Lund 2 timmar och i Uppsala 1 timme ägnats åt »narcotica». I Stockholm har ingen sådan kurs anordnats.

Universitetsberedningen föreslår i det nämnda betänkandet (sid. 195) att en kurs i hygien på ca 20 timmar blir obligatorisk för blivande biologilärare. Som föreläsare anses olika medicinska fackmän böra medverka. Av denna anledning föreslås ingen tentamen på kursen. Universitetsberedningen säger vidare:

En dylik kort kurs kan självfallet icke ge ett utförligt stoff inom de särskilda föreläsningssämnena. Det synes vara lämpligt att i detta fall främst sträva efter att ge översikter över medicinska och socialmedicinska frågor, som biologiläraren kommer i beröring med vid sin undervisning. Den föreslagna kursen torde kunna anordnas som kvällskurs. — — —

Universitetsberedningen vill framlägga följande förslag till timplan för kurs i hygien för blivande biologilärare.

Infektionssjukdomar (översikt) . . .	2 tim.
Vattenhygien	2 »
Veneriska sjukdomar	1 »
Sexualhygien	2 »
Tuberkulos	1 »
Reumatiska sjukdomar	1 »

Kräfta	1 tim.
Moderna läkemedel	2 »
Narcotica	3 »
Yrkeshygien	1 »
De vanligaste psykiska rubbningarna under uppväxtåren	2 »
Arvshygien (Eugenik)	2 »

Inom avsnittet narcotica böra 2 timmar kunna ägnas åt alkoholens patofysiologi samt alkoholfrågan ur social synpunkt. Tillsammans med kursen i fysiologi, där gifter och deras fysiologiska verkningar även få sin behandling, bör grunden för en saklig undervisning i alkoholfrågan på skolstadiet sålunda ha givits. Åt flera moment, förutom narcotica även vattenhygien, sexualhygien och de psykiska rubbningarna, vore det önskvärt att kursen tillmättes väsentligt större utrymme. Detta synes för närvarande dock vara omöjligt utan att trots föreslagna reduktioner i grundkurserna den tillmätta tidsramen för fil. ämbetsexamen med botanik och zoologi överskrides.

Universitetsberedningen anser, att frågan om en förstärkt hygienutbildning även bör uppmärksammas i samband med fortbildningskurser för läroverkens och motsvarande skolorformers lärare.

Beträffande en allmän kurs i hygien för blivande lärare, som föreslagits av Vita Bandets Centralstyrelse (1943) och som diskuterats inom 1944 års nykterhetskommitté, vill beredningen icke framlägga något förslag. Beredningen ifrågasätter emellertid, huruvida icke den redan nu i samband med provåret för alla lärarkandidater givna korta kursen i skolhygien kunde förbättras och utvidgas till att omfatta även alkoholens medicinska och sociala verkningar.

Universitetsberedningens uppläggning av kursen synes ge anledning till vissa erinringar. Det måste anses otillräckligt att anslå endast två timmar åt alkoholfrågan. Den undervisning som de blivande lärarna skall bedriva i realskolans högsta klass (resp. ring I') torde med nödvändighet ta minst två timmar i anspråk. Det synes då rimligt att lärarna själva fått en något grundligare utbildning. Även om vissa komplet-

terande kunskaper redan inhämtats vid fysiologikursen, kan de föreslagna två timmarna omöjligen förslå till att ge en tillfredsställande bild av — som beredningen säger — »alkoholens patofysiologi samt alkoholfrågan ur social synpunkt». Inte ens om man inskränker sig till de medicinska delarna och utelämnar de sociala verkningarna kan två timmar anses tillräckligt.

Behovet av en mera utvidgad undervisning i alkoholfrågan synes böra tillgodoses, även om hygienkursens totala omfång inte ökas. För de blivande biologilärarna måste det nämligen vara viktigast att de får handledning rörande de frågor, som de *måste* undervisa om, däribland alkoholfrågan. Givetvis vore det önskvärt om hela kursen kunde utökas med några timmar — ytterligare två timmar vore tillräckligt för undervisningen i alkoholfrågan — men om detta anses ogörligt, bör något av de andra ämnena maka åt sig. Det förefaller t. ex. inte självklart att två timmar skall ägnas åt ämnet vattenhygien. Man kan också fråga sig om det i detta sammanhang är motiverat med två timmars föreläsningar om psykiska rubbningar under uppväxtåren. Kunskaper om sådana är givetvis högst värdefulla för en blivande lärare, men detta gäller inte bara biologilärarna utan även alla andra lärare och inte bara psykiska rubbningar under uppväxtåren utan psykiska rubbningar i allmänhet. En kortare kurs i psykiatri för *alla* lärare, helst vid universitet, då den kan kompletteras med demonstrationer, eller möjligen i samband med provåret, skulle vara mycket behövlig, även ur nykterhetsundervisningens synpunkt. Därigenom skulle hygienkursen kunna befrias från speciella föreläsningar i detta ämne.

På ett eller annat sätt bör plats be-

redas åt minst fyra timmars föreläsningar i alkoholfrågan. Därvid bör särskilt den aktuella alkoholforskningen och nyare rön på detta område beaktas.

Nykterhetskommittén vill slutligen framhålla önskvärldheten av att de inhämtade kunskaperna på något sätt redovisas. Att olika föreläsare medverkar synes ej utgöra något hinder härför.

För de blivande läroverkslärarna i *samhällslära* har undervisningen vid universiteten varit ännu mera bristfällig än för de blivande biologilärarna. För kompetens till adjunktur eller lektorat i historia med samhällslära krävs fortfarande betyg endast i ämnet historia. I ganska många fall kompletteras detta ämne med statskunskap, men därigenom täckes endast en del av samhällslärens område. Ekonomiska och sociala förhållanden ligger i stor utsträckning utanför de stipulerade kurserna, även om på senare år vissa ansträngningar gjorts för att få mera levande kunskaper i dessa frågor. Det är uppenbart att den sociala alkoholfrågan under dessa förhållanden inte fått någon plats, eller i varje fall en ytterst blygsam sådan, i den akademiska utbildningen.

För att åstadkomma ändrade förhållanden är givetvis flera vägar tänkbara. En lösning, som anbefallts av 1945 års universitetsberedning, är att för lärarkompetens i samhällskunskap (som ämnet föreslås skola benämnas) kräva genomgång av en för ändamålet speciellt anordnad kurs, ingående i ämnet statskunskap. Om en sådan kurs kommer till stånd, synes alkoholfrågan och nykterhetslagstiftningen kunna behandlas vid denna. Genom 3—4 föreläsningar och däremot svarande kurslitteratur torde en tillfredsställande kunskapsgrund kunna erhållas. Beträffande kunskaps-

innehållet hänvisas till vad ovan anförts om realskolan och gymnasiet. Det vore önskvärt om i kursen kunde ingå någon föreläsning av en inom den öppna eller slutna alkoholistvården aktivt verksam person. För den händelse kursen icke kommer till stånd, bör motsvarande undervisning meddelas i samband med undervisningen i socialpolitik, vare sig detta ämne blir självständigt eller ingår som en del av något annat, exempelvis nationalekonomi.

Vid utbildningen av lärare i *kristendom* beröres samhällsfrågorna i etikundervisningen. Därtill kommer att kristendomslärarna i regel också undervisar i historia med samhällslära. I så fall erbjuder deras utbildning inte något särskilt problem utöver det som redan berörts. För det fåtal kristendomslärare, som inte undervisar i historia, synes någon särskild utbildning i alkoholfrågan knappast motiverad.

Ämnet *filosofi* vid läroverken motsvaras i fråga om lärarnas utbildning av ämnet *teoretisk filosofi* vid universitetet. Enligt gällande metodiska anvisningar kan undervisningen på gymnasiet läggas med huvudvikt antingen på psykologi eller övriga delar av ämnet. I det förra fallet kan, som framhållits i kap. 2, även alkoholsedens och alkoholismens psykologi beröras. En tillfredsställande lärarutbildning torde i detta fall kräva viss omläggning eller komplettering av universitetsstudierna, vilken emellertid torde bli aktuell oberoende av nykterhetsundervisningens krav.

Vid hushållsseminarierna där lärare i *hushållsgöromål* utbildas torde alkoholfrågan i viss mån beaktas. I näringsläran brukar ingå ett kapitel om njutningsmedlen. Det synes böra kontrolleras (närmast genom överstyrelsen för yrkesutbildning) att framställningen i

de använda handböckerna är korrekt. Vidare synes något föredrag om skolkökslärarinnans möjligheter att främja sunda och nyktra levnadsvanor kunna vara ett lämpligt inslag i utbildningen.

Vad slutligen beträffar *gymnastiklärarna*, bör tillses att vid gymnastiska centralinstitutet tillfredsställande kunskaper om särskilt de små alkoholdosernas verkningar inhämtas. Både när det gäller hushållsseminarierna och GCI bör CFN ha möjlighet att föreslå och bekosta lämpliga föreläsare. Önskemålen rörande kursmomenten synes böra påpekas av Kungl. Maj:t i skrivelser till resp. överstyrelsen för yrkesutbildning och GCI:s styrelse.

Utom beträffande de två sistnämnda lärargrupperna gäller att den praktiskt pedagogiska utbildningen lämnas genom *provåret*. Enligt förslag av universitetsberedningen skulle även den nu vid universitetet obligatoriska kursen i pedagogik och psykologi förläggas dit. Som i föregående kapitel (sid. 29) framhållits, bör i så fall även den för alla blivande lärare behövliga orienteringen i alkoholfrågan lämnas i detta sammanhang, vilket också universitetsberedningen förutsätter.

För de lärare, som skall meddela nykterhetsundervisning, tillkommer behov av handledning i denna undervisnings metodik. Härvidlag synes vad ovan sagts om seminarierna vara tillämpligt, nämligen att de behövliga anvisningarna bör lämnas i samband med handledningen i resp. ämnen. Därjämte bör tillgänglig litteratur och undervisningsmateriel uppmärksammas, vilket synes enklast kunna ske genom en föreläsning av någon expert på detta område. CFN bör se till att en sådan vid behov ställes till förfogande.

Samtliga lärarkandidater med biologi, historia, kristendom eller filosofi

i sina ämneskombinationer bör vara skyldiga att ta del av CFN:s handledning i nykterhetsundervisning.

Lärarnas fortbildning

Som framgår av historiken har sedan lång tid tillbaka ett betydande arbete nedlagts på lärarnas — speciellt folkskollärarnas — fortbildning i alkoholfrågan. Detta är också nödvändigt, dels på grund av att så många lärare fått en i detta avseende alltför bristfällig utbildning, dels på grund av den — åtminstone tidvis — snabba utvecklingen av forskningen på området. Kunskaper om ändringar i lagstiftningen behöver också inhämtas.

För närvarande tillgodoses fortbildningsbehovet på följande sätt.

För folkskollärare

Vid CFN:s allmänna *upplysningskurser*, vilka som regel hålles vart fjärde år i varje län, ägnas stor uppmärksam-

het åt nykterhetsundervisningens form och innehåll. De fasta deltagarna i dessa kurser är också till mycket stor del folkskollärare. Dessutom anordnas i samband med upplysningskurserna *instruktionsmöten*, vartill vederbörande folkskolinspektör brukar kalla folkskollärarna från de närmaste skoldistriktet.

För lärare vid högre skolor

På skolöverstyrelsens uppdrag anordnar CFN årligen sedan 1947 en central kurs på en vecka för c:a 35 lärare. Kurserna avpassas omväxlande för biologilärare och för lärare i samhällslära. Hittills har kurserna varit välbesökta.

De nu anordnade kurserna synes vara ändamålsenliga och ungefär motsvara behovet. Som framgår av avd. III. kap. 2, där CFN:s anslagsbehov behandlas, föreslår nykterhetskommittén ingen omläggning eller utvidgning, endast att CFN:s statsanslag göres tillräckligt för att det nuvarande programmet skall kunna följas.

Kap. 5

DEN MILITÄRA NYKTERHETSUNDERVISNINGEN

Redogörelse för gällande bestämmelser

Under det senaste världskriget riktades uppmärksamheten i större utsträckning än tidigare på militärpersonalens nykterhetsförhållanden. Med anledning av det ökade antalet fall av militärt fylleri ordnades upplysningskampanjer av försvarsstaben i samarbete med IOGT, varjämte hösten 1941

en utredning verkställdes inom försvarsdepartementet angående »åtgärder till förbättrande av nykterhetstillståndet bland militärpersonalen». Utredningen utmynnade i en plan för nykterhetsundervisningen vid militärutbildningen. Hösten 1942 tillsattes en ny utredning, vilken i december 1943 framlade ett förslag till »Handledning för militär undervisning i alkoholfrågan» samt ett förslag till generalorder om undervisningens omfattning och orga-

nisation. På grundval av dessa förslag utfärdades den 10/9 1945 en generalorder om militär undervisning i alkoholfrågan. Samtidigt fastställdes en handledning för denna undervisning (»AlkH») och den 27/12 1945 en broschyr »Vad varje krigsman bör veta om alkoholen» (»AlkBr»).

Den militära nykterhetsundervisningens syfte är enligt den nämnda generalordern att genom att meddela objektiva sakliga kunskaper om alkoholen och dess verkningar på individen och samhället »skapa insikt om att nykterhet i och utom tjänsten är ett oeftergivligt militärt krav». Under första tjänstgöringen skulle enligt 1945 års bestämmelser de värnpliktiga bibringas undervisning i omkring 5 timmar, vilken undervisning borde infogas i utbildningen så tidigt som möjligt. Härvid skulle broschyren »Vad varje krigsman bör veta om alkoholen» genomgås. Officerare och underofficerare skulle dessutom i kadettskolor och underofficersskolor få ytterligare 5 timmars undervisning, varvid »Handledning för militär undervisning i alkoholfrågan» skulle genomgås. I en bilaga till handledningen meddelas pedagogiska anvisningar för undervisningens bedrivande, varur följande må citeras.

Tidpunkt för undervisningen

Undervisningen bör om möjligt vara avslutad före utgången av andra månaden (nionde veckan) efter första tjänstgöringens början. Härigenom kan undervisningen bidra till att från början grundlägga goda vanor i den nya miljön. Föreläsningar och filmföreläsningar kunna anordnas som inledning till den övriga undervisningen eller efter denna. Undervisning i alkoholfrågan bör icke förekomma mer än en timme åt gången och bör så inpassas i dagsprogrammet, att elevernas mottaglighet för teoretisk undervisning

icke är nedsatt på grund av föregående fysiska ansträngningar.

Undervisningsavdelning

Undervisningsavdelning bör ej överstiga omkring 50 man. Antalet åhörare vid föreläsning bör ej överstiga omkring 500 man.

Lärare

Den, som tjänstgör som lärare, bör noggrant ha gått igenom »Handledning för militär undervisning i alkoholfrågan» (AlkH). Han bör vara väl orienterad i den och snabbt och säkert kunna använda den som uppslagsbok. Vidare skall han behärska alla de fakta och förklaringar i den, som ha samband med vad som skall meddelas. Av innehållet i AlkH bör han därför inlära kapitlen »Alkoholen och dess verkningar» (utom exempler) och »Militära nykterhetsbestämmelser» samt viktigare uppgifter i kapitlen »Allmän nykterhetslagstiftning» och »Det frivilliga nykterhetsarbetet».

Lärare, som regelbundet skall meddela undervisning i alkoholfrågan, bör använda olika tillfällen till fortsatta studier i ämnet, bl. a. för att vederhäftigt kunna besvara elevernas frågor. Han kan åhöra av skolöverstyrelsen godkända föreläsningar, som förmedlas av Centralförbundet för nykterhetsundervisning (CFN), han kan delta i någon av CFN:s tre dagar långa upplysningskurser i olika län, och han kan genom CFN prenumerera på den populärvetenskapliga tidskriften Tirfing.

Föreläsningar och undervisningsfilmer

För föreläsningar och undervisningsfilmer i alkoholfrågan bör beräknas 2—4 timmar. Vid valet av föreläsningämnen bör man försöka tillse, att uppmärksamhet ägnas åt 1) alkoholens fysiologiska och psykologiska verkningar, 2) alkoholens sociala verkningar och 3) nykterhetsarbetet. Katalog över föreläsare och ämnen i alkoholfrågan, godkända av skolöverstyrelsen, kan beställas hos Centralförbundet för nykterhetsundervisning (CFN), Tunnelgatan 19, Stockholm. Väljer man bland föreläsare, som icke äro kända vid förbandet, kan samråd ske med CFN. CFN beviljar i största möjliga utsträckning statsbidrag till föreläsningar i alkoholfrågan.

— — —

Kunskapsfordringar

När undervisningen slutförts, skall eleven vara väl orienterad i den sammanfattning, som utdelas, och snabbt kunna finna alla de uppgifter den innehåller. Han skall ha inlärt viktigare fakta och förklaringar, dock ej ordagrant.

Pedagogiska huvudregler

Huvuduppgiften för läraren är att meddela fakta i populär form. Alkoholens verkningar beskrivas utan bagatellisering. I anslutning till bestämmelserna i TjRK (tjänstgöringsreglementet) varnar läraren för sådan alkoholförtäring före eller under tjänsten, som kan antagas inverka på förmågan att rätt fullgöra tjänsten. Däremot behöver läraren icke ta ställning till frågan om konsekvent helnykterhet. Han får emellertid aldrig rekommendera användning av alkohol. Skälen härtill äro *dels* den moderna vetenskapens rön om de små alkoholmängdernas verkningar, *dels* socialvårdens erfarenheter, att hos många personer bruk leder över till missbruk, *dels* det självklara kravet, att den frivilliga nykterhetsverksamheten ej får motarbetas.

Eftersom undervisningen i alkoholfrågan kommer i beröring med förutfattade meningar och känslotänkande, måste den bedrivas med särskild försiktighet och omsorg. Följande pedagogiska regler böra särskilt beaktas:

Läraren bör

- A. lära känna elevernas inställning och föregående kunskaper,
- B. undvika att framkalla motsuggestion,
- C. göra undervisningen åskådlig samt
- D. stimulera till självverksamhet.

I det följande lämnas praktiska anvisningar och förslag, hur dessa principer skola förverkligas. Efter varje förslag anges inom parentes bokstavsbezeichnung på den regel, som åsyftas, exempelvis (A).

Inledande prov

För att läraren skall kunna anpassa undervisningen efter elevernas genomsnittsnivå, kan det vara av värde för honom att känna till, vilka former av okunnighet och vilka åsikter i nykterhetsfrågan, som finnas representerade. Det kan därför vara lämpligt att anordna ett inledande prov

under omkring 20 minuter av första lektionen. Härvid få eleverna dessutom ange, om de själva önska svar på några frågor i ämnet. (A.)

Med ledning av svaren kan läraren bedöma, vilka delar av ämnet han måste behandla särskilt utförligt. Frågor från eleverna, som icke kunna besvaras med hjälp av AlkH eller andra vederhäftiga källor, kan läraren vidarebefordra till försvarsstabens personalvårdsavdelning.

Genomgång

Innan genomgången av sammanfattningen börjar, bör läraren meddela eleverna, att syftet med undervisningen är att ge dem fakta, som de själva få ta ställning till. (B.)

Vid undervisningen bör lärare icke använda sådana argument, som sakna stöd i AlkH, annan aktuell och vederhäftig litteratur, vederhäftiga föreläsningar eller säkert kontrollerad erfarenhet. (B.)

Med ledning av AlkH finner läraren lätt lämpliga tilläggsupplysningar, som kunna meddelas vid genomgången. Det kan vara några väsentliga fakta, som inte kunnat beredas plats i sammanfattningen, men det kan också vara några experiment eller verklighetsskildringar. Skildringar, som äro ännu mera aktuella, kan läraren ofta hämta ur dagspressen. Intresset stimuleras givetvis genom regelbunden användning av svarta tavlan och genom frågor, som vädja till elevernas tankeförmåga. (C.)

Under första lektionen kan läraren dela ut ett par intresseväckande självständiga uppgifter att lösas till de följande lektionerna, t. ex. 1) uppmärksamma och klippa notiser och artiklar i pressen om olyckor och brott, där det av redogörelsen framgår, att alkoholpåverkan spelat in, lämna klipp till sista lektionen, 2) formulera exempel från den egna försvarsgrenen och det egna vapenslaget på alkoholens inverkan på den militära effektiviteten, 3) samla uppgifter om förläggningens ungdomsföreningar, som direkt eller indirekt motarbeta alkoholbruket, 4) samla uttalanden om alkohol och idrott från fem populära idrottsmän. Några frivilligt anmälda från en grupp (motsvarande) kunna gemensamt svara för en uppgift, några från en annan grupp för nästa uppgift o. s. v. (D.)

Läraren bör inte kräva, att eleverna

skola använda sin fritid till överläsning i ämnet. Han kan i stället anslå mindre delar av ordinarie lektioner till enskild tyst överläsning. Överläsningen av ett avsnitt blir effektivast, om den äger rum omedelbart före ett förhör. (B, D.)

Förhör

Överläsningen kan följas av muntligt förhör. Ofta är det klokt att låta en elev, som misslyckas med ett svar, fullfölja uppgiften genom att leta fram svaret ur sammanfattningen på så kort tid som möjligt. (B.)

Muntliga förhör kunna utbytas mot muntliga frågetävlingar. För en sådan tävling beräknas omkring tio minuter. Läraren utser två femmannalag eller sexmannalag i anslutning till förbandets ständiga indelning. Varje deltagare får svara självständigt på en fråga inom en minut. Vid nästa tävling utses nya deltagare. Sammanlagd poäng kan räknas för flera tävlingar. Genom dessa anordningar vinnes, att i många fall lagandan kommer att stödja intresset för ämnet. (B, D.)

Överläggning

Senare delen av förslagsvis näst sista lektionen bör läraren ge eleverna tillfälle att komma med egna inlägg i ämnet. Vanföreläsningar, som annars spridas man och man emellan, kunna härvid komma fram och bemötas av kunnigare kamrater eller av läraren. (D, B, A.)

Ett meddelande om överläggningen lämnas helst under närmast föregående lektion i ämnet, så att de, som önska, hinna förbereda sig. De, som vilja yttra sig, få anmäla sig till läraren och få ordet i tur och ordning. Det är i de flesta fall lämpligt, att läraren gör sina kommentarer till elevernas inlägg först vid överläggningens avslutning.

Slutprov

Undervisningen avslutas lämpligen med ett skriftligt prov under 20 minuter av sista lektionen. Provet anpassas efter förhållandena vid försvarsgrenen (vapenslaget o. s. v.) och kan lämpligen anordnas som en ifyllningsuppgift. Intresset för provet ökas, om det anordnas som tävling inom regemente (motsvarande), örlogsstation eller flygflotilj (motsvarande), varvid de

olika undervisningsavdelningarnas genomsnittspoäng blir avgörande. (D.)

Som en ytterligare vägledning utsändes från försvarstabens personalvårdsavdelning förslag till frågor i proven. Svaren på frågorna i det inledande provet skulle enligt detta förslag ge besked om

»i vilken omfattning eleverna förut fått undervisning i alkoholfrågan,

vid vilket eller vilka tillfällen de anse det vara lämpligt att använda alkohol-drycker,

hur många helnykterister det finns bland eleverna,

hur de tro att spritförtäring inverkar på kroppstemperaturen,

hur de anse att två snapsar inverka på skjutskickligheten,

om de skulle vilja ha sprit i den händelse Sverige vore i krig och de vore frontsoldater,

om de tänka skaffa sig motbok,

vad de skulle göra med de litrar, som de en månad eventuellt hade över på motboken,

hur mycket de druckit på en kväll (under sex timmar) och slutligen

om det är något särskilt, som de skulle vilja få reda på om spritens eller andra alkoholdryckers verkningar.»

Chefen för armén föreskrev ytterligare att undervisningen skulle förläggas till rekrytskolans två första veckor och ledas av kompani- eller plutonchef. Motsvarande föreskrifter, annorlunda utformade, utfärdades av de båda övriga försvarsgrenscheferna.

Den militära nykterhetsundervisningen bedrevs enligt de ovan återgivna riktlinjerna åren 1946—49. Enligt vad

nykterhetskommittén inhämtat, torde de 5 timmarna vid förbanden i regel ha disponerats med 3—4 timmars undervisning av utbildningsbefälet och 1—2 timmars föreläsningar av civila föreläsare. Första året räknade man med att föreläsningarna skulle komma som komplettering av de 5 timmarnas undervisning, men senare har föreläsningarna som regel inräknats i dessa. CFN har i samarbete med försvarsstaben organiserat föreläsningsturnéer av särskilt lämpliga talare, och dessutom har lokala krafter anlåtats, delvis med stöd av CFN:s statsbidrag, delvis med stöd av förbandens allmänna föreläsninganslag eller egna medel (lägerkassor, manskapskassor etc.). På några håll har man uteslutande anlutat civila lärare (någon gång med bidrag från CFN), men i regel har vederbörande utbildningsbefäl medverkat. Undantagsvis har det också förekommit att någon särskilt lämplig officer utsetts att ombesörja undervisningen för flera kompanier.

Fr. o. m. 1950 har den militära nykterhetsundervisningen i viss mån omlagts. Den har förenats med undervisningen i samhällslära och försvarsupplysning under samlingsrubriken medborgarundervisning enligt följande plan. (Go nr 4459/1949.)

Medborgarundervisningen omfattar ca 40 timmar och indelas i

- a) *soldatorientering* (9 timmar)
- b) *samhällslära* (20 timmar)
- c) *försvarsupplysning* (11 timmar)

Därtill kommer vissa *föreläsningar* som får hållas på tjänstetid.

Medborgarundervisningen bör i regel ledas av befäl på vederbörligt kompani som genomgått särskild utbildning i medborgarundervisning. Lämplig värnpliktig kan biträda. Undervisningsavdelningarna bör (utom vid föreläs-

ningar, filmvisningar o. d.) utgöras av högst en plutons styrka.

Nykterhetsundervisningen kommer in, dels under rubriken soldatorientering, dels under rubriken samhällslära.

Soldatorienteringen anges ha till mål att bibringa soldaten förståelse för den militära tjänsten och dess former. Av de 9 timmarna skall 3 disponeras för ämnet »Nykterhet och militärtjänst». Av dessa 3 timmar får en utgöras av föreläsning av civil föreläsare. Sådan ställes till förfogande efter anvisning av chefen för försvarsstaben. Dessa anvisningar innebär att föreläsningarna förmedlas och bekostas av CFN. I övrigt hänvisas till anvisningarna i AlkH (se ovan). AlkBr skall utdelas.

Under rubriken *samhällslära* rekommenderas att anordna fem föreläsningar. Bland exempel på lämpliga ämnen förekommer »Folkrörelserna och samhällslivet» och »Svensk socialpolitik». Här kan tydligen även läggas in föreläsningar som mer eller mindre ingående berör nykterhetsrörelsen och nykterhetsvården.

Själva undervisningen i samhällslära kan bl. a. omfatta »Familjen och hemmet, sexualfrågan och befolkningsfrågor», »Övriga sociala frågor» och »Våra folkrörelser». I av försvarsstaben utarbetade vägledande anvisningar rekommenderas att bland diskussionsämnen ta med ungdomens fritidsproblem, ungdomsfylleriet och ungdomsbrottsligheten samt att låta representanter för olika föreningar som är representerade bland de värnpliktiga, särskilt nykterhets- och bildningsorganisationer, redogöra för resp. föreningars arbete. Där emot nämnes inte nykterhetsvården bland de frågor som bör beröras under rubriken »Samhällets hjälp- och skyddsverksamhet».

Det framgår av den här lämnade re-

dogörelsen att den nya planen innebär en viss beskärning av utrymmet för den obligatoriska nykterhetsundervisningen. Endast de tre timmar som upptas i den inledande genomgången är direkt föreskrivna. Därtill kommer dock att nykterhetsfrågan kan få ett större eller mindre utrymme under rubriken samhällslära. Om intresset vid förbanden är tillräckligt, blir det sålunda ingen minskning av nykterhetsundervisningens omfattning, men risk föreligger onekligen för att så blir fallet om intresset saknas.

Nykterhetskommittén

Nykterhetskommittén har med tillfredsställelse tagit del av det arbete som hittills utförts för nykterhetsupplysning bland militärpersonalen. De ovan återgivna planerna synes förtjäna ett högt betyg ur pedagogisk synpunkt och det arbete som nedlagts på deras förverkligande är värt allt erkännande. Kommittén vill också med skärpa framhålla den militära nykterhetsundervisningens stora betydelse. Vikten av att den manliga ungdomen i tjuugoårsåldern får en saklig orientering i nykterhetsfrågan synes knappast kunna överskattas. Men om nykterhetsundervisningen skall bli effektiv, fordras obetingat att den — i enlighet med vad som rekommenderas i de citerade anvisningarna i AlkH — får tillräckligt utrymme för att den som undervisar skall kunna ta hänsyn till elevernas inställning och förkunskaper. Det utrymme, som hittills använts för den egentliga undervisningen av det egna befälet, synes därför inte böra beskärmas. Nykterhetskommittén vill föreslå ett uttryckligt stadgande om att minst en föreläsning i nykterhetsfrågan skall anordnas *utöver* de tre timmar som handhas av

kompanibefälet, samt att sådana anvisningar utfärdas att ytterligare minst en timme användes till frågor, som inte behandlats vid den speciella nykterhetsundervisningen, t. ex. den samhällseliga nykterhetsvården och nykterhetsföreningarnas verksamhet. Avvägningen mellan de båda rubrikerna »nykterhet och militärtjänst» och »samhällslära» är i detta fall av mindre betydelse. Huvudsaken är att den sammanlagda tiden för vad som kan kallas militär nykterhetsundervisning inte blir mindre än fem timmar. Detta innebär som redan påpekats inte en utvidgning av den hittillsvarande ramen för undervisningen, endast en garanti för att denna inte minskas. Det förtjänar framhållas att försvarsväsendets upplysnings- och personalvårdsnämnd i sitt yttrande över utkastet till de nu utfärdade bestämmelserna bestämt yrkade på att den sammanlagda undervisningstiden i nykterhetsfrågan inte borde understiga 5 timmar.

För att göra den sålunda föreskrivna nykterhetsundervisningen effektiv krävs framför allt bättre tillgång till undervisningsmateriel och bättre utbildning av officerarna.

Beträffande undervisningsmateriel har från militärt håll särskilt påtalats bristen på filmband och upplysningsfilmer. Ett filmband med de i AlkH ingående illustrationerna (vilka inte återfinnes i AlkBr) skulle redan vara en god hjälp. Ett annat önskemål är en slagkraftig kortfilm, som kunde användas som inledning till undervisningen eller för att öka intresset för den särskilda föreläsningen. Den film, som med hjälp av särskilt statsbidrag 1950 inspelats av CFN, torde härvid kunna komma till användning, men flera skulle behövas. Säkerligen skulle också en bättre typografisk utstyrsel av AlkBr med bl. a.

några talande illustrationer ge bättre effekt åt undervisningen. Det torde böra uppdragas åt CFN att söka åstadkomma lämplig undervisningsmateriel.

Frågan om officerarnas utbildning för nykterhetsundervisningen ställer sig något olika för de officerare som nu utbildas och för dem som utbildats före 1946. De förra får under sin utbildningstid en genomgång av AlkH i minst 5 timmar, varvid rimligen även de i denna ingående metodiska anvisningarna behandlas. Nykterhetskommittén föreslår att utöver denna genomgång regelmässigt anordnas en eller ett par föreläsningar av en expert på nykterhetsfrågans område. Detta skulle öka de blivande officerarnas möjligheter att själva meddela en intresseväckande undervisning.

I synnerhet för de officerare, som inte fått särskild nykterhetsundervisning under sin utbildning, men även för de övriga synes en viss utbildning genom särskilt anordnade kurser vara önskvärd. Sådana kurser blir speciellt angelägna under de närmaste åren, men de torde också behövas i framtiden för att aktualisera och förstärka de kunskaper som officerarna numera får under utbildningstiden.

Den militära medborgarundervisningen har ställts inför ungefär samma problem beträffande lärarutbildning som nykterhetsundervisningen. För dess del har försvarsstaben anordnat först en central kurs och senare kurser ute i de olika militärområdena om fem dagar vardera. Enligt uppgift har dessa

kurser haft mycket god effekt. Säkertligen skulle det vara ändamålsenligt att följa ett liknande system beträffande nykterhetsundervisningen. En central kurs för 40—50 deltagare och pågående fem à sex dagar synes vara lämplig som ett första experiment. Det får senare övervägas om man bör fortsätta med centrala kurser eller om man bör anordna flera mindre kurser ute i landet. Troligtvis föreligger behov av båda delarna. Kurserna synes inte nödvändigtvis behöva begränsas uteslutande till nykterhetsfrågan. Andra näraliggande sociala spörsmål synes också kunna beröras. Kurserna synes böra arrangeras av CFN i samarbete med försvarsstaben.

Från militärt håll har omdömena om den hittills bedrivna föreläsningsverksamheten med civila talare varit mycket gynnsamma. Då undervisningen enligt föreskrifterna skall koncentreras till utbildningens första veckor, krävs dock ett tämligen stort antal föreläsare, vilka dessutom med hänsyn till publikens karaktär måste vara särskilt lämpade för uppgiften. CFN har hittills, om än med vissa svårigheter, kunnat tillgodose efterfrågan.

För att göra den militära nykterhetsundervisningen mera effektiv torde slutligen en viss inspektion vara påkallad. Kommittén förutsätter att frågan ägnas tillbörlig uppmärksamhet vid den ordinarie inspektionen av utbildningen. Föreskrifter härom torde vid behov böra utfärdas av vederbörande militära myndigheter.

III. KOMMITTÉNS FÖRSLAG BETRÄFFANDE NYKTERHETSUPPLYSNING

Kap. 1

ALLMÄNNA SYNPUNKTER PÅ NYKTERHETS- UPPLYSNING OCH NYKTERHETSPROPAGANDA

Nykterhetsupplysningens innehåll och form

Sedan gammalt har folkupplysning om alkoholens verkningar bedrivits i form av varningar för alkoholmissbruk och propaganda för helnykterhet. Denna propaganda har delvis varit tämligen känslomässigt inriktad men har även haft ett värdefullt kunskapsinnehåll. Genom Centralförbundet för nykterhetsundervisning (CFN) och särskilt genom den statsunderstödda föreläsningsverksamheten i alkoholfrågan har också en omfattande rent saklig upplysningsverksamhet växt fram. Enligt nykterhetskommitténs mening bör denna verksamhet kraftigt stödjas av statsmakterna, så att den kan nå ut till så stora befolkningsgrupper som möjligt.

Upplysningsverksamheten bör i allmänhet inte vara inriktad på att förmå människorna att inta en viss ståndpunkt i nykterhetsfrågan. Många människor misstror upplysningar om faktiska förhållanden, om de sammankopplas med handlingsappeller och moraliska värderingar. Upplysningsverksam-

heten skall därför inte ständigt mynna ut i en maning till helnykterhet utan framför allt eftersträva att tillhandahålla de faktiska upplysningar som den enskilde behöver för att kunna bedöma verkan av sina konsumtionsvanor. Om en sådan upplysning tillhandahålles i lättillgänglig och »slående» form, kommer den säkerligen också att påverka handlingsnormerna. Upplysningen skall med andra ord vara saklig men utformas på sådant sätt att den utan närmare kommentarer verkar som propaganda för ett nyktrare levnadssätt.

För att nykterhetsupplysning skall bedrivas i tillräcklig grad, behövs emellertid en kader av särskilt intresserade medborgare som lägger ned tid och energi på att befrämja den. Bl. a. av denna anledning har samhället intresse av att understödja den frivilliga nykterhetsrörelsen och dess propaganda för helnykterhet och medlemskap. Det gäller här både att öka rörelsens möjligheter att vinna medlemmar och att ge medlemmarna ökade faktiska kunskaper i nykterhetsfrågan. Dessutom bör staten stödja nykterhetsrörelsens medverkan i den ovan berörda mera neutrala upplysningsverksamheten.

I fråga om upplysningsverksamhetens form skall här endast göras vissa allmänna påpekanden.

Den klassiska formen för nykterhetsupplysning är *föredraget*. Detta försvaret fortfarande sin plats, även om det suggestiva föredraget för masspublik allt mer får ge vika för den sakliga föreläsningen inför ett mindre auditorium. Både i fråga om vanliga föredrag och radioföredrag gäller att ett kort anförande i samband med andra programpunkter, t. ex. på ett möte, ofta kan ha lika god effekt som ett längre föredrag. I synnerhet gäller detta om man vill nå en publik som i förväg är skeptiskt inställd mot nykterhetspropaganda.

Textpåverkan sker genom broschyrer, tidnings- och tidskriftsartiklar, annonser och affischer. Av dessa former torde artiklarna vara mest effektiva. Annonser och affischer torde däremot endast ge effekt, om de går ut på att inskräpa ett visst lättfattligt sakförhållande, t. ex. risken av att dricka sprit när man skall köra bil. Onyanserade uppmaningar till nykterhet torde däremot inte göra någon nämnvärd nytta på affischer, om de inte utformas på ett osedvanligt skickligt sätt eller kombineras med någon utpräglat suggestiv bild.

I fråga om bildpropaganda är *filmen* överlägsen. Den kan också användas för ren upplysning.

Organ för nykterhetsupplysning

Planmässig nykterhetsupplysning bedrivs för närvarande dels av CFN, dels av de olika nykterhetsorganisationerna. Såsom närmare redovisas i det följande, är CFN formellt ett av nykterhetsorganisationerna uppehållet samarbetsorgan men i praktiken statens organ för nykterhetsundervisning och nykterhets-

upplysning. Kommittén föreslår i nästa kapitel att denna CFN:s halvstatliga ställning ytterligare bekräftas.

Enligt nykterhetskommitténs mening bör statens anslag till den egentliga nykterhetsupplysningen koncentreras till CFN. Den upplysningsverksamhet som bedrivs av andra organisationer bör ske i samarbete med CFN och med hjälp av dess anslag. Statsbidragen till nykterhetsrörelsen bör mera avse att stödja rörelsen som sådan och skapa förutsättningar för dess insatser för nykterhetsupplysningen, bl. a. genom skolning av de egna medlemmarna.

Inom kommittén har diskuterats ett utkast till en från nykterhetsrörelsen helt fristående propagandainstitution, närmast efter mönster av likartade företag i Finland. Fördelen härav skulle vara att upplysningsverksamheten inte för allmänheten skulle framstå som helnykterhetspropaganda och därför kunna beräknas tränga ut till större grupper. Med den sammansättning av CFN:s styrelse, som kommittén föreslår i nästa kapitel, kommer emellertid förbundet i framtiden inte att representera enbart nykterhetsrörelsen utan även andra folkrörelser och samhället i dess helhet. Det synes då inte vara motiverat att vid sidan av CFN bygga upp en parallell institution, även om denna finge en så lös form som en samarbetskommitté mellan olika medborgarorganisationer. Då ett sådant alternativ dock inte utan vidare bör avfärdas som otänkbart, lämnar nykterhetskommittén i det följande en redogörelse för de åtgärder som vidtagits i Finland för en från nykterhetsrörelsen organisatoriskt fristående hyfsningspropaganda.

Möjligen kan enstaka tidsbetonade propagandakampanjer med bestämd inriktning bli motiverade, och då kan det tänkas att en speciell samarbets-

kommitté för en sådan uppgift kan visa sig ändamålsenlig. Ett exempel på en sådan propaganda är den kampanj för nykterhet vid ratten som 1949 genomfördes av Trafiksäkerhetsfrämjandet i samarbete med en rad olika organisationer. Erfarenheten torde emellertid ha visat att även vid sådana tillfällen en väsentlig del av propagandarbetet kommer att utföras av nykterhetsorganisationerna, eftersom intresset för uppgiften där är starkast. Då kampanjer av detta slag blir mycket dyrbara om de skall få någon effekt (den nyssnämnda trafiknykterhetskampanjen kostade ca 250 000 kronor), synes man inte böra räkna med ett årligt anslag för ändamålet. Det är ju också uppenbart att en sådan kampanj inte kan beräknas äga rum annat än med ganska långa — kanske flera års — mellanrum. Finansieringsproblemet torde därför böra lösas från fall till fall.

Erfarenheter från Finland av en från nykterhetsrörelsen fristående propaganda för nykterhet och hyfsning

I Finland har en verksamhet i stil med den ovan skisserade försökts efter två linjer. Dels verkar sedan 1941 Centralförbundet för Medborgarorganisationernas nykterhetsverksamhet, dels har sedan 1945 en särskild organisation, Kansalaisryhti, bedrivit upplysningsarbete i nära samarbete med Alkoholbolaget.

Centralförbundet för Medborgarorganisationernas Nykterhetsverksamhet (KRK) har ett stort antal medlemsorganisationer, varibland såväl arbetarorganisationer som borgerliga sammanlutningar och opolitiska föreningar. Anslag har erhållits från socialministeriet och Alkoholbolaget (för kam-

pen mot lönnbränningen) och genom inkomsterna från en väl redigerad och mycket spridd månadstidskrift.

Bland arbetsmetoderna kan nämnas regelbundna radioutsändningar, varvid olika organisationer och deras insatser för nykterhet presenterats, kampanjer för nykterhet på arbetsplatser och i föreningslokaler etc. KRK förmedlar även artiklar till tidningar och tidskrifter och föredragshållare till organisationernas möten. En propagandakampanj har inriktats på idrottsrörelsen och idrottsevenemangen. En programtjänst ger förslag till mötesprogram, som inte i första hand går ut på nykterhetspropaganda, men där då och då ges påstötningar om lämpligheten av programinslag med nykterhetsmotiv. Handböcker för nöjestillställningar och möten har utgivits.

Det är givetvis svårt att ange vad en organisation som KRK kan ha utträttat för nykterhetstillståndet. Enligt uppgift har vissa kampanjer visat påtagligt gott resultat, medan andra icke haft synbar effekt. I det senare fallet bör man dock inte utesluta möjligheten av en påverkan på lång sikt i gynnsam riktning.

Kansalaisryhti (betyder ungefär: medborgaruppstramning) har närmast gått in för att göra alkoholbruket mera måttligt än det för närvarande är. Föreningen är inte någon vanlig medlemsförening. Den bedriver inte offentlig propaganda i eget namn utan ägnar sig främst åt att animera andra organisationer till insatser. Vissa företag har igångsatts av Kansalaisryhti i samarbete med andra organisationer, t. ex. 1948 en »upppryckningsvecka» under mottot »Om du skall supa, så sup hyfsat» (på finlandssvenska: »ordentligt»). Vidare har man med stöd av Alkoholbolaget inspelat och distribuerat filmer med

nykterhetstendens och spritt broschyrer, bl. a. genom alkoholbolagets affärer.

Beträffande Kansalaisryhti gäller i ännu högre grad än för KRK att det ännu är för tidigt att uttala sig om resultatet av verksamheten. Från nykterhetsrörelsens sida har man sagt sig ha blivit hindrad i sin propaganda genom

att måttligheten så att säga sanktionerats. Det bör framhållas att den finska nykterhetsrörelsen såsom organisation står utanför både KRK och Kansalaisryhti. Enskilda medlemmar av nykterhetsrörelsen spelar dock en framträdande roll inom båda organisationerna.

Kap. 2

CENTRALFÖRBUNDET FÖR NYKTERHETSUNDERVISNING (CFN)

Redogörelse för den nuvarande verksamheten

Organisatorisk uppbyggnad

CFN bildades 1901 av de svenska nykterhetsorganisationerna för att främja saklig upplysning och undervisning om olika sidor av alkoholfrågan. Redan 1905 fick förbundet sitt första statsbidrag. 1907 började förbundet ge ut tidskriften *Tirfing* och 1919 godkände riksdagen ett utredningsförslag om nykterhetsundervisningen (sid. 10), där CFN fick den centrala plats det sedan haft. Samtidigt fick skolöverstyrelsen överinseendet över verksamheten. 1939 övertog CFN den verksamhet som Nykterhetssällskapens upplysningsbyrå och Rikskommittén mot den olagliga rusdryckshanteringen bedrivit.

Enligt nu gällande stadgar, som antogs 1939, utgör CFN en sammanslutning mellan i Sverige arbetande nykterhetssällskap eller andra organisationer. F. n. är följande organisationer anslutna: Svenska sällskapet för nykterhet och folkuppfostran, Godtemplarorden, Nationaltemplarorden, Sveriges blåbandsförening, Nykterhetsorganisa-

tionen Verdandi, Vita Bandet, Sveriges studerande ungdoms helynykterhetsförbund, Svenska läkarnas nykterhetsförening, Sveriges lärares nykterhetsförbund, Järnvägsmännens helynykterhetsförbund, Motorförarnas helynykterhetsförbund, Sveriges polismäns helynykterhetsförbund, Svenska tullpersonalens helynykterhetsförbund, Svenska frisksportförbundet och Sveriges godtemplares ungdomsförbund. Ett förslag om att utvidga det organisatoriska underlaget för förbundet, så att även organisationer utanför nykterhetsrörelsen skulle bli anslutna, har diskuterats men ännu ej slutgiltigt avgjorts. Styrelsen utses av en ombuds församling, där de anslutna organisationerna är representerade i förhållande till sin storlek. I styrelsen ingår utom de av ombuds församlingen valda ledamöterna även en ledamot utsedd av Kungl. Maj:t, som också utser en revisor.

Den ojämförligt största delen av omkostnaderna för CFN:s verksamhet täckes med statsanslag. Endast en mindre del (f. n. ca 4 000 kr.) kommer från de anslutna organisationerna. Man kan därför numera beteckna CFN som en halvstatlig institution.

Statsbidraget till CFN:s olika verksamhetsgrenar fördelar sig för budgetåret 1951/52 på följande sätt:

Främjande av CFN:s verksamhet	102 000
Föreläsnings- och instruktionsverksamhet	115 000
Allmän utbildningskurs	11 000
Fortbildningskurs för lärare vid högre skolor	8 000
Summa kr.	236 000

De länsvis anordnade allmänna upplysningskurserna bekostas till stor del av bidrag som CFN söker från landsting och kommuner. Föreläsningarna bekostas dock huvudsakligen av föreläsninganslaget.

Förbundets uppgifter

CFN är dels ett service-organ för nykterhetsundervisningen, dels ett allmänt »nykterhetsfrämjande». I det följande behandlas de olika verksamhetsgrenarna närmare.

Verksamhet som avser att främja skolornas nykterhetsundervisning

CFN söker i mån av förmåga avhjälpa bristerna i skolornas nykterhetsundervisning. Skolöverstyrelsen har bemyndigat förbundet att handha den centrala ledningen av den statsunderstödda *föreläsnings- och instruktionsverksamheten i alkoholfrågan bland lärarkåren och i skolorna*. Detta uppdrag fullgör CFN i samarbete med Sveriges lärares nykterhetsförbund (SLN) och Sveriges studerande ungdoms helnykterhetsförbund (SSUH), framför allt genom dessa organisationers instruktörer. Planerna göres upp gemensamt på CFN:s byrå och instruktörerna lämnar fortlöpande rapporter för att undvika kollisioner mellan den upplys-

ningsverksamhet som de ovannämnda organisationerna och andra nykterhetsorganisationer bedriver i skolorna. Man söker fördela föreläsningar, instruktionsmöten och kurser rättvist mellan olika landsdelar och sörja för att arbetet blir så planmässigt och effektivt som möjligt genom att samordna olika initiativ.

CFN anordnar varje år ett antal *allmänna upplysningskurser*, i regel sex, i olika delar av landet. Dessa kurser besökes av ett stort antal folkskollärare, men även — ehuru i mindre utsträckning — av lärare från andra skolor. Vid kurserna ägnas alltid ett betydande avsnitt åt den obligatoriska nykterhetsundervisningen i skolan, och även övriga programpunkter är värdefulla för lärarna genom att ge information om forskningens nya rön m. m. Till kurserna kommer huvudsakligen lärare, som bor på eller i närheten av kursorten, samt ett mindre antal avlägset boende, som är särskilt intresserade för alkoholfrågan och nykterhetsundervisningen. För att nå ett större antal lärare anordnas särskilda *instruktionsmöten* rörande nykterhetsundervisningen. Dessa instruktionsmöten har tidigare inte haft samband med de allmänna upplysningskurserna, men under de senaste åren har de förlagts till samma län som dessa, annonserats i kursprogrammen och genomförts i anslutning till kurserna. Ett intimt samarbete äger rum mellan CFN:s kursbyrå och folkskolinspektörerna vid anordnandet av såväl upplysningskurserna som instruktionsmötena. Till instruktionsmötena brukar sålunda vederbörande folkskolinspektör kalla lärarna från ett visst antal skoldistrikt. Lärarna beredes tillfälle att delta i såväl de allmänna upplysningskurserna som i instruktionsmötena utan att återläsa

den tid som undervisningen inställes (folkskolestadgan § 43 mom. 5). I samband med instruktionsmötena anordnas i allmänhet föräldramöten på kvällstid, och där förekommer föreläsningar och samtal om ungdomens fostran till nykterhet och om allmänna uppfostringsfrågor.

I stor utsträckning begär också folkskolorna hos CFN förmedling av talare med pedagogisk erfarenhet, som håller *lektioner i alkoholfrågan* i närvaro av lärarna.

I samarbete med vederbörande rektorer samt SLN har CFN sedan läsåret 1949/50 anordnat instruktion *vid folkskoleseminarierna* rörande nykterhetsundervisningen. I regel har fyra timmar anslagits för instruktionen, som varit avsedd för seminariernas två högsta klasser. CFN räknar med att sådan instruktion skall kunna ges varje seminarium vartannat år.

Vid de högre skolorna hålls varje år ett betydande antal *lektionsföredrag*. I allmänhet organiseras sådana föredrag av SSUH:s instruktör i samråd med CFN, som också betalar ut statsbidrag för föredragen. Många av talarna i detta fall är yngre föreläsare, verksamma i SSUH. I samband med skolföreläsningarna brukar de besöka SSUH-föreningarna på orten och medverka vid möten på kvällstid. Ett betydande antal föreläsningar vid högre skolor anordnas även i samband med de allmänna upplysningskurserna.

När det gäller instruktion rörande nykterhetsundervisningen har *lärarna vid de högre skolorna* under en följd av år varit i viss mån missgynnade. Sedan sommaren 1947 har CFN emellertid årligen anordnat en *fortbildningskurs* under en vecka för ca 35 lärare från högre skolor. Dessa kurser har i första hand varit avsedda omväxlande för lärare

i biologi med hälsolära och för lärare i historia med samhällslära. Vid kurserna föreläser specialister om olika sidor av alkoholfrågan och om nykterhetsundervisningen.

En viktig sida av CFN:s verksamhet är att åstadkomma *undervisningsmateriel för nykterhetsundervisningen*. Sedan länge har en aktuell *handledning för lärare* saknats. Denna brist är nu på väg att fyllas. CFN håller f. n. på att utarbeta en ny handledning. Handledningen skall godkännas av skolöverstyrelsen. Vid framställandet av undervisningsmateriel för nykterhetsundervisningen samarbetar CFN med SLN. Det har avtalats att SLN skall utarbeta läroböcker och arbetsböcker och CFN handledningar och undervisningsmateriel för övrigt. Handledningen har givetvis värde inte enbart för lärarkåren utan för vem som helst som vill ha en fullt modern faktasamling i alkoholfrågan. Detta framgår av den livliga åtgång som handledningen för militär undervisning i alkoholfrågan fick, när den kom ut 1945.

För skolundervisningen har sedan länge funnits ett par serier *planscher*, en för de lägre och en för de högre åldersstadierna, samt ett texthäfte med närmare förklaringar till planscherna till lärarnas hjälp. Flera planscher är nu föråldrade och serierna är därför i behov av förnyelse. Om frågan ekonomiskt kan lösas, ämnar CFN utarbeta en ny planschserie, som fyller moderna krav.

Vid all undervisning måste man sträva efter att få så god undervisningsmateriel som möjligt. En rad *undervisningsfilmer* för olika ändamål har framställts av olika organisationer, främst av SLN, Motorförarnas helnykterhetsförbund (MHF) och De kristna samfundens nykterhetsrörelse (DKSN).

Flera av dessa filmer är dock nu mer eller mindre föråldrade. CFN har hösten 1950 fullbordat sin första undervisningsfilm och avsikten är att snart utge även ljusbilder för nykterhetsundervisningen i form av filmremsor och småbilder.

För att så långt som möjligt samordna verksamheten vid skolorna och för lärarkårerna har CFN och SLN från den 1 juli 1947 anställt en folkskollärare som fungerar som sekreterare för CFN:s kursverksamhet och för nykterhetsundervisningen i skolorna och samtidigt uppehåller befattningen som instruktör hos SLN.

Den militära nykterhetsundervisningen

För den militära nykterhetsundervisningen samarbetar försvarsstabens bildningsdetalj med CFN. Bl. a. organiserar förbundet turnéer av föreläsare, som kompletterar undervisningen vid förbanden. Föredrag för militärpersonal anordnas även i samband med de allmänna upplysningskurserna. Se vidare avd. II kap. 5 ovan.

Folkupplysningen i alkoholfrågan

De ovan omtalade *allmänna upplysningskurserna* är avsedda även för den allmänna folkupplysningen. De fördelas över hela landet så att alla län skall bli tillgodosedda inom en tidrymd av ca 4 år. Fram till 1951 har ca 300 sådana kurser hållits. Allmänheten har tillträde till alla föreläsningar. De sakkunniga på olika områden, som deltar som föreläsare vid kurserna, utnyttjas om möjligt också för föreläsningar i ortens och traktens skolor och militärföreläggningar samt på näraliggande platser.

Ett avsnitt av kursen ägnas åt alkoholistvården och programmet görs här

upp i samråd med socialstyrelsen. Denna del av kursen får på så sätt samtidigt karaktären av en *konferens med länets nykterhetsnämnder*. Socialstyrelsen beviljar vanligen ett ombud för varje nykterhetsnämnd, ett ombud för den frivilliga sammanslutningen av nykterhetsnämnderna, polischeferna och en befattningshavare från varje polisdistrikt resebidrag till dessa konferenser. Länsstyrelserna och systembolagen brukar också låta representera sig.

Vid kurserna söker man samarbete med nykterhetsföreningar, fackföreningar och andra organisationer. Ibland hålles en konferens om det frivilliga nykterhetsarbetet. Vid denna behandlas föreningsliv och propaganda, mötesprogram, det lokala nykterhetsarbetet och arbetsmetoderna inom den svenska nykterhetsrörelsen. Vid möten i samarbete med fackföreningsrörelsens lokala organisationer behandlas dessas möjligheter till insatser i nykterhetsarbetet. Efter föreläsningarna brukar följa överläggningar. Föreläsningarna bekostas med statsbidrag. Antalet åhörare vid föreläsningar och sammankomster under de 7 kurser, som anordnades budgetåret 1949/50 (i Ystad, Hässleholm, Falkenberg, Sundsvall, Eksjö, Oskarshamn och Söderhamn) var över 67 000.

Varje sommar anordnar CFN en s. k. *allmän utbildningskurs för ungdoms- och studieledare m. fl.* Den pågår tre veckor och har omkring 50 deltagare, som väljs ut bland det större antal sökande som varje år anmäler sig. De flesta tillhör nykterhetsorganisationer, men det brukar också vara åtskilliga deltagare som representerar andra folk-rörelser. Under de senaste åren har representanter för de övriga nordiska länderna inbjudits.

Tack vare deltagarurvalet och de

väl kvalificerade föreläsarna ligger dessa kurser på ett relativt högt plan. Deltagarna åhör ett 60-tal föreläsningar av specialister på olika sidor av alkoholfrågan samt på aktuella ungdomsvårdsfrågor och deltar i ett 20-tal överläggningar. Kunskaperna fördjupas genom att deltagarna får lösa skriftliga uppgifter i fråga om de viktigare avsnitten. De flesta deltagarna är i 20—30-års åldern och de representerar många olika yrken och delar av landet.

Föreläsningsförmedlingen är en av de viktigaste verksamhetsgrenarna. Av särskilt statsanslag — för budgetåret 1951/52 115 000 kr. — beviljar CFN statsbidrag till föreläsningarna efter grunder som fastställts av skolöverstyrelsen. Föreläsarna, som skall vara i förväg godkända av skolöverstyrelsen, måste besitta tillfredsställande sakkunskap på alkoholfrågans område och i övrigt vara kvalificerade för att bedriva populärvetenskaplig föreläsningsverksamhet. Enligt bestämmelserna omfattar CFN:s föreläsningsverksamhet såväl den egentliga alkoholfrågan som i samband med densamma stående etiska, sociala och hygieniska frågor. Föreläsare och föreläsningsämnen har sammanställts i en katalog. Föreläsarnas antal är ca 450. Under budgetåret 1950/51, då statsbidraget utgjorde 125 000 kr., utgick bidrag till 3 038 föreläsningar med sammanlagt omkring 368 000 åhörare. Statsbidraget för förmedlade föreläsningar utgjorde i medeltal 41,62 kr. Medeltalet åhörare per föreläsning var 121.

Den av CFN bedrivna föreläsningsverksamheten utgör delvis ett led i nykterhetsorganisationernas upplysningsarbete. Men framför allt söker CFN nå sådana grupper som står utanför nykterhetsrörelsen, såsom militärförband, skolor, lärare, motormän,

nykterhetsvårdspersonal, fackliga och politiska organisationer, kvinnoorganisationer och ungdomsorganisationer. Under budgetåret 1948/49 användes ca 47 % av föreläsningsanslaget till sådana föreläsningar, som huvudsakligen anordnats utanför nykterhetsrörelsen. Lägges här till föreläsningar på Folknykterhetens dag, då en i hög grad utåtriktad upplysningsverksamhet bedrivs — ofta i samarbete mellan nykterhetsföreningar och andra organisationer — blir siffran ca 55 %. Resten har gått till nykterhetsorganisationernas upplysningsverksamhet. I fråga om denna kategori avser en mindre del föreläsningar i instruktionssyfte inom organisationerna, men den övervägande delen avser bidrag till upplysningsföredrag bland allmänheten vid offentliga möten av olika slag.

Till föreläsningar och lektioner, som anordnas vid skolor och militärförband eller som avser instruktioner för lärare beträffande nykterhetsundervisningen och vilka alla sålunda ligger inom ramen för den obligatoriska nykterhetsundervisningen, har använts ca 20 % av föreläsningsanslaget.

Nykterhetskommittén

Centralförbundet för nykterhetsundervisning intar sedan lång tid tillbaka en central ställning beträffande såväl nykterhetsundervisningen vid skolor och militärförband som folkupplysningen. Det är därför av stor vikt att denna nyckelorganisation är så effektiv som möjligt och att den har tillräckliga ekonomiska resurser för sin verksamhet. De förslag om förbättrad nykterhetsundervisning, som nykterhetskommittén i de föregående kapitlen framlagt, ställer ökade krav på CFN:s prestationsförmåga. Kommittén föreslår där-

för att en betydande upprustning av CFN kommer till stånd. Härvid går det inte att i detalj skilja mellan det arbete som utföres för nykterhetsundervisningens fromma och det som tjänar den allmänna upplysningsverksamheten. Föreläsningar, kurser och filmer är exempel på verksamhetsgrenar som tjänar båda de nämnda syftena. CFN:s personal kan inte heller avdelas till det ena eller det andra ändamålet utan varje medarbetare måste, om arbetet skall bedrivas rationellt, syssla med uppgifter både för nykterhetsundervisningen och nykterhetsupplysningen. I det följande framlägger kommittén förslag om att föreläsnings- och kursverksamheten utbygges, att vissa nya arbetsformer tillskapas och att CFN:s organisation förstärkes på det sätt som den vidgade verksamheten kräver.

Den väsentliga ökningen av statsbidraget till CFN:s verksamhet bör föranleda ett starkare statligt inflytande på institutionens ledning. För närvarande utses en styrelseledamot av Kungl. Maj:t och minst fem och högst sju av CFN:s ombudsförsamling. I fortsättningen bör Kungl. Maj:t och ombudsförsamlingen utse lika många ledamöter, lämpligen sex vardera, varjämte Kungl. Maj:t bör utse ordföranden. Genom denna anordning ges möjlighet att till CFN:s ledning knyta representanter för andra folkrörelser än nykterhetsrörelsen, såsom fackföreningsrörelsen, folkbildningsrörelsen, frikyrkorörelsen och idrottsrörelsen samt för de forskningsgrenar som har betydelse för nykterhetsupplysningen. Härigenom skulle en av CFN eftersträvad och ur allmänna synpunkter önskvärd breddning av institutionens bas kunna ske utan ändring av den nuvarande strukturen. Med all sannolikhet skulle en sådan anordning öka CFN:s prestige bland allmänheten

och därmed även effekten av dess upplysningsverksamhet.

Föreläsningsverksamheten

Till föreläsnings- och instruktionsverksamhet för nykterhetens främjande har utgått ett särskilt statsanslag sedan 1920. Detta höjdes under 1920-talet successivt och var för budgetåret 1931/32 200 000 kr. Efter en kraftig sänkning under krisåren, höjdes det på nytt och utgick under åren 1937—39 med 140 000 kr. årligen. Under kriget kom en ny sänkning och därefter åter höjning. Budgetåren 1949/50 och 1950/51 utgick det med 125 000 kr., vilket redan absolut taget, och ännu mer om man tar hänsyn till penningvärdets förändringar, var betydligt lägre än före kriget. För innevarande budgetår har anslaget sänkts till 115 000 kr. Som följd av anslagsminskningarna har antalet statsunderstödda föreläsningar självfallet gått ned. Under tioårsperioden 1929/30—1938/39 anordnades årligen i genomsnitt 4 223 föreläsningar och under den följande tioårsperioden 1939/40—1948/49 2 200 d. v. s. endast ungefär hälften så många.

Även om numera vissa nya upplysningsmedel, såsom film och radio, kan och bör utnyttjas, måste föreläsningarna alltjämt spela en mycket väsentlig roll inom nykterhetsupplysningen. Vad kommittén i annat sammanhang föreslagit i fråga om obligatoriska föreläsningar vid gymnasierna samt om föreläsningar vid seminarierna, vid folkhögskolorna, inom yrkesundervisningen och vid militärförbanden kommer att i sin mån ställa avsevärt ökade krav på CFN:s föreläsningsförmedling. Såsom framgår av det följande, planeras även en utvidgning av CFN:s allmänna upplysningskurser. Det bör vidare skapas möjligheter för CFN att i större

omfattning på eget initiativ, bl. a. genom sina länsombud, anordna föreläsningar. Därvid bör inte minst eftersträvas att föreläsningar anordnas på orter, där sådana inte brukar förekomma. I den mån kommittén för samarbete mellan nykterhetsrörelsen och fackföreningsrörelsen samt kvinnoföreningarnas samarbetskommitté för nykterhetsfrågor får möjligheter att utvidga upplysningsverksamheten på sina arbetsområden (se härom nedan sid. 68), kommer efterfrågan på föreläsningar från dessa områden att öka. CFN bör vidare få ökade möjligheter att erbjuda föreläsningar till andra organisationer utanför nykterhetsrörelsen än de nämnda, exempelvis de politiska ungdomsorganisationerna och idrottsorganisationerna, för att inom och genom dem sprida upplysning i alkoholfrågan.

Under budgetåret 1950/51 utgick statsbidrag till 3 038 föreläsningar och lektioner. Dessutom inkom till CFN ansökningar om bidrag till 704 föreläsningar, där något bidrag på grund av brist på medel icke kunde beviljas. Statsbidrag har sålunda sökts för sammanlagt 3 742 föreläsningar och lektioner. Hade tillräckliga statsbidragsmedel funnits tillgängliga, skulle emellertid även denna siffra ha varit avsevärt högre. I fråga om de flesta kategorier av föreläsningar har nämligen CFN under en följd av år icke kunnat bevilja några bidrag under den del av budgetåret som återstår efter den 1 mars. Även under den övriga delen av året måste CFN följa restriktiva regler vid fördelningen. Då föreläsninganordnarna oftast har vetskap om dessa förhållanden, begränsar de i många fall sina framställningar. När de får kännedom om att anslaget är slut, avstår de givetvis helt från att söka bidrag. Det må vidare framhållas att bidrag numera i regel kan

beviljas endast till föreläsningar, medan, om man bortser från skolor och militärförband, föreläsningabyrån ytterst sällan kan lämna bidrag till rese- och traktamentskostnader. Icke sällan blir dessa kostnader så höga, att man måste avstå från att anordna föreläsningar, även om man kan få bidrag till arvodeskostnaderna.

Mot bakgrunden av de omständigheter som nu anförts, finner kommittén att antalet föreläsningar och lektioner, som anordnas genom CFN, bör ökas. För uppskattningen av anslagsbehovet anser kommittén att man bör räkna med ett antal av 5 000. (Det kan i detta sammanhang nämnas att antalet statsunderstödda föreläsningar under budgetåren 1929/30—1931/32 var resp. 5 370, 5 588 och 6 436.)

En viss ändring av grunderna för beräkning av statsbidrag till föreläsningarna synes böra övervägas. För närvarande betalar föreläsningabyrån av statsmedel föreläsningar, medan rese- och traktamentskostnader betalas av föreläsninganordnarna (med vissa undantag, särskilt betr. föredrag vid skolor och militärförband). Härigenom blir de mera avlägsna delarna av landet väsentligt sämre ställda än de mera centralt belägna. Ett betydligt rättvisare förhållande skulle uppnås, om statsbidraget utbetalades efter samma grunder som gäller för övrig statsunderstödd föreläsningverksamhet. I likhet med vad som gäller för den av Arbetarnas bildningsförbund omhändertagna föreläsningförmedlingen synes föreläsninganordnaren böra betala ett bestämt belopp (t. ex. 20 kr.) per föreläsning till föreläsningabyrån, medan denna betalar föreläsarens samtliga kostnader. Enligt verkställda beräkningar skulle detta medföra större kostnader än det nuvarande systemet. Skill-

naden torde dock inte bli av väsentlig betydelse.

Vidare synes det önskvärt att arvoden inom CFN:s föreläsningsverksamhet något förbättras, så att man uppnår jämställdhet med andra grenar av föreläsningens verksamhet. För närvarande ligger arvoden inom den allmänna populärvetenskapliga föreläsningens verksamheten i regel 5 kr. högre per föreläsning än inom den av CFN bedrivna. Det bör ankomma på skolöverstyrelsen att på förslag av CFN besluta hur en sådan förbättring i detalj skall utformas. Enligt preliminära beräkningar kan kostnaderna för de önskvärda arvodesförbättringarna uppskattas till 20 000 kr.

Från nu nämnda utgångspunkter beräknar kommittén kostnaderna för statsbidrag till föreläsningens verksamhet till 250 000 kr.

Sedan år 1936 har CFN *länsombud* för sin föreläsningens verksamhet. I regel finns ett ombud för varje län. Kristianstads och Malmöhus län har dock gemensamt ombud, medan det i Väster-norrlands län finns två. För Stockholms stad och län har särskilt ombud ej visat sig erforderligt, då CFN:s expedition här utan större svårigheter kan skaffa sig lokal överblick. — Länsombuden har till uppgift att yttra sig över ansökningar om statsbidrag, att lämna råd och anvisningar till föreläsningens anordnare, att medverka till största möjliga planmässighet i fråga om verksamhetens uppläggning och att i mån av möjligheter taga initiativ till föreläsningar, där detta är behövt.

Då länsombuden f. n. icke erhåller något arvode, kan CFN icke ställa några bestämda krav på insatser från deras sida. Länsombuden bör i fortsättningen spela en mera aktiv roll. De bör sålunda i en helt annan utsträckning än

vad hittills skett taga initiativ till föreläsningar i alkoholfrågan på orter, där sådana icke brukar förekomma, och söka intressera olika organisationer att i lämpliga sammanhang anordna föreläsningar. Med hänsyn härtill bör de få något arvode, förslagsvis i genomsnitt 500 kr. per år. För 23 ombud blir kostnaden 11 500 kronor.

Vidare bör konferenser med länsombuden anordnas med jämna mellanrum. Det torde därvid vara ändamålsenligt att ömsom samla dem i mindre grupper efter länens geografiska beröringspunkter och ömsom till större konferenser. För nu berörda ändamål beräknas en kostnad av 1 200 kr. per år.

Till länsombudens verksamhet skulle sålunda krävas 12 700 kr.

Anslaget till föreläsningens- och instruktionsverksamhet bör från de utgångspunkter, som angivits i det föregående, beräknas till 250 000 + 12 700 = 262 700 kr. eller avrundat 263 000 kr. Om man tar hänsyn till penningvärdets fall, är dock detta belopp trots den kraftiga ökningen i förhållande till det nuvarande anslaget lägre än det anslag som utgick åren omkring 1930.

Då CFN:s föreläsningens verksamhet genom den av kommittén föreslagna anslagshöjningen avsevärt utvidgas, får detta givetvis inte leda till att föreläsningarnas genomsnittliga kvalitet sänkes. Skolöverstyrelsen bör ha uppmärksamheten riktad härpå vid godkännandet av föreläsare och ämnen.

I detta sammanhang bör även några synpunkter på lektionsföredragen vid skolorna framföras. För närvarande utövas denna verksamhet genom av CFN och enskilda organisationer anordnade lektionsföredrag. Det förhållandet, att dessa olika organisationer huvudsakligen arbetar var för sig, har åstadkommit att instruktörer och föreläsare

från olika organisationer ovetande om varandra kan besöka samma skolor tätt efter varandra. En bättre planläggning av lektionsverksamheten är nödvändig, dels för att förebygga dubbelring och dels för att säkerställa att endast för uppgiften kvalificerade personer användes. I detta syfte förordar kommittén att föreskrifterna i CFN:s föreläsningsbestämmelser om samordning av verksamheten vid skolorna skärpes. Bland de allmänna statsbidragsvillkoren för nykterhetsorganisationerna bör föreskrivas att organisation icke må anordna lektioner vid skolor utan att ha samrått med CFN samt att organisationernas instruktörer, innan de anlitas som lektionstalare vid skolorna, skall ha erhållit speciell auktorisation av skolöverstyrelsen för denna uppgift.

Propagandafilm

Det ligger i sakens natur att föreläsningar endast kan nå en relativt begränsad del av befolkningen, även om deras indirekta upplysningsverkan sträcker sig längre än till åhörarna. Ett sätt att nå den breda publiken med propaganda är att tillhandahålla *reklamfilm*, som visas på biograferna före de egentliga föreställningarna. Dylig s. k. annonsfilm användes bl. a. av postsparbanken och sparfrämjandet. Kommittén för social upplysning har i sitt betänkande (SOU 1949: 31) lämnat följande redogörelse för visningen av sådan film.

Serievisning tillgår på så sätt, att en annonsfilm under en säsong visas med jämna mellanrum på var och en av de biografer, som står till distributionsföretagets förfogande. En säsong omfattar 40 veckor i löpande följd från den första måndagen efter den 15 augusti ena året till senast den 28 maj följande år.

Serievisningen förutsätter, att annonsören förbinder sig att tillhandahålla ett visst minimiantal olika annonsfilmer per säsong, ett åtagande som motiveras med hänvisning till biografpublikens krav på omväxling. Detta minimiantal varierar alltefter den avsedda visningsfrekvensen. En helserie — som visas under 20 av säsongens 40 veckor (d. v. s. varannan vecka) — kräver sålunda 6 olika annonsfilmer från annonsörens sida, en halvserie (med visning var fjärde vecka) 3—4 filmer och en kvartserie (med visning var åttonde vecka) minst 2 filmer.

Att annonsfilmen anses vara en god reklammetod på det kommersiella området bestyrkes av det faktum att vissa firmor lägger ned betydande kostnader på sådan film. De som mest använder annonsfilm, torde i vissa fall ha satsat 200 000 å 250 000 kr. årligen härpå. Ett uttryck för uppfattningen att annonsfilmen även lämpar sig för propaganda av ideellt innehåll finner man i sparbankernas och postsparbankens reklam på detta område. Enligt inhämtad uppgift använder postsparbanken årligen ca 75 000 kr. till annonsfilm.

Med ledning av de kostnadsuppgifter, som anförts av kommittén för social upplysning, har uppgjorts följande kalkyl rörande de årliga kostnaderna 1950 för en s. k. halvserie (se ovan):

Inspelning av 3 filmer å 5 000 kr.	15 000
Kopiekostnader (150 kopior)	3 000
Censurkostnader	750
Visningskostnader inom en biografkedja med ca 300 biografer	21 000
Diverse kostnader	250
	<hr/>
	Summa kr. 40 000

Den minsta omfattning, som man kan tänka sig för visning av annonsfilm av detta slag, är en dylig halvserie, som visas under sammanlagt 10 av säsongens 40 veckor på var och en av de ca 300

biografer, som ingår i den biografkedja, som valts som exempel för ovanstående kalkyl. På fackmannahåll anser man emellertid att en visning i så begränsad omfattning ställer sig oekonomisk. I förhållande till de fasta kostnaderna för inspelning m. m. blir filmerna då alltför litet utnyttjade. Man rekommenderar i stället visning av det nämnda antalet filmer på ett större antal biografier, varvid man vanligen får räkna med en minimikostnad av 60 000—80 000 kr.

Nykterhetskommittén finner det önskvärt att försök göres med nykterhetspropaganda i form av annonsfilm. Det synes emellertid svårt att nu ange hur stor omfattning försöksverksamheten bör ta. Kommittén föreslår därför att denna fråga närmare utredes av CFN och skolöverstyrelsen och att Kungl. Maj:t bemyndigas fatta beslut i ärendet. Anslagsfrågan synes kunna lösas så, att föreläsningens anslag höjes något och göres till reservationsanslag. Om besparingar kan göras i fråga om föreläsningar, vilket kanske är möjligt under särskilt det första året, bör de överskjutande medlen efter Kungl. Maj:ts medgivande kunna få användas till framställning av annonsfilm. Om filmverksamheten visar sig ge gott resultat, kan föreläsningarnas antal vissa år avsiktligt begränsas till förmån för filmverksamheten. Då föreläsningarnas och filmernas syfte i stor utsträckning är detsamma, synes ett sådant arrangemang väl kunna försvaras.

Kommittén föreslår sålunda att anslaget till föreläsning- och instruktionsverksamhet förändras till ett reservationsanslag till föreläsning-, instruktions- och filmverksamhet samt att beloppet höjes från ovan beräknade 263 000 kr. till 280 000 kr.

Kursverksamhet

CFN bedriver kursverksamhet av två slag. De allmänna upplysningskurserna avser — förutom att ge fortbildning åt lärare och ledamöter av nykterhetsnämnder — att sprida upplysning bland allmänheten. Övriga kurser — allmän utbildningskurs för studie- och ungdomsledare m. fl. och fortbildningskurs för lärare — tar direkt sikte på vissa grupper, som har en sådan ställning att det är av särskild vikt att de får en mera grundlig undervisning i alkoholfrågan. Båda dessa kursformer är önskvärda. Då kommittén övervägt behovet av utvidgad kursverksamhet, har det i första hand syntts påkallat att man får flera kurser med inriktning på personer i »nyckelställningar». Det bör vara en av de främsta uppgifterna för en sådan institution som CFN att ge undervisning åt dem som på grund av sitt yrke eller sin ställning i organisationslivet har särskilda möjligheter att påverka andra.

I det följande framlägger kommittén vissa förslag, som är avsedda som riktlinjer för kursverksamheten utan att låsa fast denna vid ett i förväg bestämt schema.

a) *De allmänna upplysningskurserna* bör fortsätta i huvudsak med nuvarande uppläggning. Kurserna har de senare åren betydligt utvidgats på så sätt, att föreläsningar anordnats i samband med kurserna vid olika slag av skolor icke endast på kursorten utan även inom andra delar av länet, vid militärförband m. m. Denna utveckling synes böra fortsätta, så att man i viss utsträckning i stället för ortskurser anordnar upplysningskampanjer för ett helt län. Därvid bör man söka samarbete icke endast med nykterhetsorganisationerna utan också med andra opi-

nionsbildande folkrörelser liksom med nykterhetsnämnderna. Man bör sträva efter att få upplysningsmöten över hela länet, liksom att få de olika organisationerna att ta upp alkoholfrågan till behandling vid deras egna sammankomster. Samtidigt synes försök böra göras med en modern affischpropaganda av upplysningskaraktär. Vid sådana länsaktioner bör också liksom nu i samråd med folkskolinspektörerna anordnas instruktionsmöten för lärarkårerna rörande nykterhetsundervisningen och i samråd med socialstyrelsen konferenser med nykterhetsnämnderna.

Med en så planerad utvidgning av de allmänna upplysningskurserna, kommer dessa att i större utsträckning än nu belasta föreläsningsanslaget (se ovan). Administrationskostnader och reklam (även uppsättning av affischer) bör däremot liksom hittills täckas med bidrag från landsting och kommuner. Framställning av affischer, broschyrer och dylikt bör dock stödjas med särskilt statsbidrag, för vilket närmare redogöres nedan.

b) *Allmän utbildningskurs för studie- och ungdomsledare m. fl.* bör årligen liksom hittills anordnas för 50 deltagare under 3 veckor. Det är önskvärt att i nämnda antal får medräknas högst 4 deltagare från de nordiska grannländerna. För närvarande utgår statsanslag med 11 000 kr. till sådana kurser, vilka alltid förlägges till folkhögskolor. Deltagarna har av statsanslaget erhållit stipendier till inackorderingskostnaderna vid skolan under kurstiden. Resekostnaderna har i regel ersatts av resp. organisationer. För dem som icke tillhör organisation, som beviljar resebidrag, har CFN utverkat resestipendier från Svenska sällskapet för nykterhet och folkupp-

fostran, tidskriften *Folket i Bild* och försäkringsbolaget *Motorförarna*.

Redan med nu gällande grunder, enligt vilka statsbidrag till deltagarnas resor icke utgår, har anslaget till kursen visat sig otillräckligt. År 1950 har antalet deltagare därför måst inskränkas.

Tidigare erhöll varje deltagare ett stipendium om 100 kr. som då räckte till inackorderingskostnaderna under kursen. Då detta stipendiebelopp ursprungligen fastställdes, översteg priset för inackorderingen icke 4 kr. per dygn. Då kursen pågår i 20 dagar, hade deltagarna sålunda 20 kr. kvar till matkostnader under resorna och till inköp av diverse kursmateriel. Ännu år 1942 kunde ett så förmånligt inackorderingspris som 4 kr. utverkas. Därefter har priset stigit och genomsnittligt fick man 1950 räkna med 8 kr. per dygn.

CFN har under en följd av år hemställt om förhöjt anslag till kursen. För en kurs med 50 deltagare har CFN därvid beräknat ett anslagsbehov av 13 700 kr. Förutom med de ökade inackorderingskostnaderna har anslagsökningen motiverats med att föreläsningens arvoden bör höjas. Skolöverstyrelsen hade för budgetåret 1950/51 tillstyrkt CFN:s hemställan. I nuvarande läge har statsmakterna emellertid icke ansett sig kunna höja anslaget. Till följd härav kan CFN alltså icke betala högre arvoden än som gällt sedan lång tid före kriget. En viss höjning torde därför få anses nödvändig.

Vidare bör grunderna för ersättning till deltagarna ändras. De bör erhålla fri inackordering under kurstiden samt ersättning för resor i tredje klass jämte traktamenten under resorna enligt skolöverstyrelsens bestämmelser för jämförbara kurser. Då obligatoriska förstudier kräves, bör dessutom lämnas

ett bidrag av 10 kr. till kurslitteratur. — De nu nämnda förmånerna synes vara skäligen, så mycket mer som de flesta deltagarna är unga personer utan tryggad ekonomi. Många använder sin semester för att delta i kursen, och en del måste därtill uppoffra en arbetsvecka med avstående av arbetsinkomsten.

Med tillämpning av dessa grunder kan kostnaderna för utbildningskursen beräknas till 18 500 kr.

c) *Fortbildningskurs för studie- och ungdomsledare, föreläsare m. fl.*, vilka antingen genomgått utbildningskursen eller har motsvarande förkunskaper, föreslås såsom en ny kursform. Det skulle vara värdefullt för såväl studie- och ungdomsledare som föreläsare i alkoholfrågan samt instruktörer och andra funktionärer inom nykterhetsrörelsen, som skaffat sig grundläggande kunskaper på området, att vid en fortsättningskurs få tillfälle att fördjupa dessa samt att inhämta kunskaper om nya forskningar och rön. Önskemål härom har också gång efter annan framförts till CFN. Erfarenheterna talar otvivelaktigt starkt för behovet av en sådan kurs. Till en dylik bör uteslutande mottagas personer, som mycket aktivt arbetar för nykterhetsupplysning.

Kurserna föreslås omfatta 40 deltagare och pågå 6 dagar. Uppehåll bör göras de år, då föreläsarkonferens (se nedan) anordnas, d. v. s. vart tredje år. Deltagarna bör erhålla fritt uppehåll under kursdagarna, ersättning för resor samt traktamenten under restiden enligt samma grunder som i fråga om utbildningskursen.

De sammanlagda kostnaderna har beräknats till 8 500 kr. Kostnaderna för föreläsarkonferensen vart tredje år beräknas till 5 600 kr., varför medelkost-

naden vid anslagsberäkningen upptas till 7 500 kr.

d) *Fortbildningskurs för lärare vid högre skolor* föreslås skola anordnas såsom hittills, växelvis för lärare i biologi med hälsolära och i historia med samhällslära. Då behov föreligger, exempelvis vart tredje år, kan kursen alternativt inriktas för folkskolornas behov. Den bör då stå öppen för lärare som tar särskilt aktiv del i skolornas nykterhetsundervisning, t. ex. genom att medverka med instruktioner om nykterhetsundervisningen för andra lärare eller med lektioner i alkoholfrågan även utanför den egna klassen. I mån av utrymme bör även vissa personer som icke är lärare men som brukar hålla lektioner i alkoholfrågan, exempelvis inom nykterhetsrörelsens och frikyrkorörelsens ungdomsavdelningar, få delta. Kursen bör även vara tillgänglig för föreläsare som i större utsträckning medverkar med lektionsföredrag vid högre skolor. Detta senare får i fortsättningen ökad betydelse, om kommitténs förslag i annat sammanhang rörande lektionsföredrag vid gymnasier och folkhögskolor förverkligas.

Deltagarna bör erhålla fritt uppehåll under kursen, fria resor i tredje klass samt traktamenten för restiden enligt samma grunder som gäller för CFN:s föreläsningsverksamhet.

Kostnaderna beräknas till 8 000 kr. för 40 deltagare i 6 dagar.

e) CFN bör vidare ha möjlighet att varje år anordna ytterligare en kurs för växlande kategorier, t. ex. organisationsledare i andra folkrörelser än nykterhetsrörelsen, kommunala förtroendemän eller journalister. Man kan härvid tänka sig olika alternativ, antingen att blanda kursdeltagare från olika yrken

eller organisationer eller att speciellt inrikta sig på en viss kategori. Kursens karaktär kan varieras efter det föreliggande behovet.

Deltagarna bör erhålla samma förmåner som i fråga om fortbildningskursen för lärare. Kostnaderna kan för en kurs i 5 dagar för 40 deltagare beräknas till 7 500 kr.

f) För att främja den militära nykterhetsundervisningen bör anordnas kurser för militära befattningshavare (huvudsakligen officerare), som meddelar sådan undervisning (se ovan sid. 39). Den närmare utformningen av denna kursverksamhet bör göras i samråd med försvarsstaben. Kommittén, som haft överläggningar om nykterhetsundervisningen med representanter för försvaret, har funnit lämpligt att preliminärt räkna med att det årligen anordnas en kurs på 6 dagar med 40 deltagare. Dessa bör erhålla fritt uppehälle under kursdagarna, ersättning för resor i tredje klass samt traktamenten för restiden. Kostnaderna kan beräknas till 8 500 kr.

Möjligen kan det visa sig ändamålsenligt att istället för en årlig central kurs hålla flera kortare kurser på olika håll i landet, exempelvis inom de olika militärområdena. Kommittén anser icke påkallat att ingå på ett närmare bedömande härav. Det torde få ankomma på CFN att efter samråd med vederbörande militära myndigheter framlägga förslag rörande den militära kursverksamhetens ordnande inom den förut angivna kostnadsramen.

g) *Utbildning och fortbildning av nykterhetsvårdsfunktionärer.* Utöver vad som redan sker vid de allmänna upplysningskurserna, torde CFN i viss utsträckning böra medverka vid arrangerandet av kurser för funktionärer och

förtroendemän inom nykterhetsvården. I synnerhet torde detta vara önskvärt under de närmaste åren, då en betydande utvidgning av nykterhetsnämndernas verksamhet enligt kommitténs mening bör äga rum. Möjligen kan under något år den under e) ovan föreslagna kursen avpassas för nykterhetsvårdens behov. Kostnaderna för sådana kurser synes i övrigt icke böra belasta CFN:s ordinarie anslag. Medel till extra kurser av detta slag får beviljas från fall till fall.

Föreläsarekonferenser

Det synes vara väl motiverat, att CFN får tillfälle att kalla föreläsare till regelbundet återkommande konferenser, där man kan ge information om nytt kunskapsstoff samt överlägga om föreläsningens verksamhetens organisatoriska, pedagogiska och psykologiska sidor. Enligt statsmakternas beslut anordnas numera sådana konferenser för den allmänna föreläsningens verksamhetens vidkommande. I fråga om CFN:s föreläsningens verksamhet har det visat sig vara en brist att man icke kan samla föreläsarna på detta speciella område till konferenser. I CFN:s föreläsningsskatalog finnes upptagna omkring 450 föreläsare. Årligen sker en viss avgång, medan å andra sidan nya undan för undan tillkommer. Det är av vikt att föreläsarna vidmakthåller sina kunskaper och även kan följa med utvecklingen på alkoholfrågans område. CFN bör vidare ha möjlighet att mot bakgrunden av vunna erfarenheter ge råd och anvisningar till föreläsarna. Det är också önskvärt att det ges tillfälle för CFN:s ledning till personliga kontakter med dessa.

Av nu anförda skäl anser kommittén att en konferens för 50 föreläsare bör anordnas vart tredje år och pågå i 3

dagar. Deltagarna bör — i likhet med deltagarna i motsvarande konferens beträffande den allmänna föreläsningssyftesverksamheten — erhålla fritt uppehälle under konferensen, ersättning för resekostnader i tredje klass och traktementsersättning för restiden enligt CFN:s föreläsningbestämmelser.

Kostnaderna kan beräknas till 5 600 kr. men upptas ej i anslagsberäkningen, då årligt anslag beräknats till fortbildningskurs för studie- och ungdomsledare, som ej avses skola anordnas de år som föreläsarekonferens hålles (se sid. 59).

Undervisningsfilm

Frågan om anslag till reklamfilm har redan behandlats. Det synes dessutom önskvärt att filmen i framtiden utnyttjas i större omfattning än hittills även för mera grundlig upplysning. Några nykterhetsorganisationer har tidigare låtit inspela en del kortare smalfilmer, som utan tvivel gjort stor nytta. De har emellertid måst göras med alltför små resurser för att kunna tillfredsställa den filmvana publiken. De flesta är dessutom numera föråldrade.

CFN har erhållit ett statsanslag på 25 000 kr. till en undervisningsfilm, vilken inspelats under sommaren 1950. Filmen behandlar inverkan av relativt små alkoholdoser på kroppsprestationerna. Den har en visningstid av 15 minuter och har inspelats som ljudfilm med normalbredd men har även nedkopierats till smalfilm. CFN har träffat avtal med ett distributionsföretag i filmbranschen att den skall visas som förfilm på ett större antal biografier. Vidare uthyres filmen till skolor, militärförband och inom organisationer av olika slag. — På framställning av Landsrådet för Edruelighetsundervisning i Norge har även en norsk version

av samma film gjorts, varvid avtalats att CFN och landsrådet vardera betalar hälften av de sammanlagda framställningskostnaderna. CFN:s kostnader för filmen, bortsett från kopior och nedkopiering till smalfilm, blev ca 25 000 kr. Om man icke kunnat träffa förutnämnda avtal med Landsrådet för Edruelighetsundervisning, hade kostnaderna för CFN:s del blivit ungefär 6 000 kr. högre.

Den omständigheten att moderna filmer på detta område icke funnits att tillgå, uppfattas allmänt som en stor brist. Skolor, militärförband och organisationer efterfrågar ofta upplysningsfilmer i alkoholfrågan. Filmen har som undervisningsform sin begränsning men äger å andra sidan med sina speciella uttrycksmedel möjligheter att påverka även sådana grupper, som icke är lätt tillgängliga för andra upplysningsformer. Filmen kan dessutom tjäna som en lämplig komplettering vid den obligatoriska nykterhetsundervisningen vid skolor och militärförband.

Det förtjänar i detta sammanhang erinras om att ungdomsvårdskommittén i sitt 1945 avgivna betänkande »Ungdomen och nöjeslivet» föreslagit att 60 000—80 000 kr. skulle ställas till CFN:s förfogande för framställning årligen av tre till fem kortfilmer i alkoholfrågan, i första hand för att visas såsom fyllnadsprogram på de allmänna biograferna.

Vid utredningen har nykterhetskommittén inhämtat att de flesta nykterhetsorganisationerna planerar att utarbeta filmer. Om verksamheten splittras på många händer, riskerar man emellertid att det icke blir tillräcklig planmässighet i uppläggningsen. Det synes därför vara lämpligt att CFN tilldelas ett anslag till film och att utarbetandet av filmer centraliseras till CFN. Denna plan

förutsätter icke nödvändigtvis att CFN i egen regi framställer alla filmer, utan detta kan i viss utsträckning ske i samarbete med andra organisationer, som tar initiativ på detta område.

Vid uppläggningsen av filmverksamheten måste hänsyn tagas till behovet av film för olika åldrar och kategorier. I den mån det är möjligt, bör man söka få in upplysningsfilmer även som fyllnadsprogram på biograferna. — Med tanke på att skolor och föreningar i allmänhet endast har möjlighet att visa smalfilmer, bör det sörjas för att undervisningsfilmer, liksom spelfilmer som på ett förtjänstfullt sätt behandlar alkoholfrågan, blir tillgängliga även i smalfilmsformat.

I fråga om filmverksamheten bör samarbete komma till stånd med den kommitté som sysslar med framställning av statsunderstödd social upplysningsfilm. Det skulle möjligen kunna ifrågasättas, huruvida icke denna kommitté borde ha hand om hela den nu föreslagna filmverksamheten. Framställningen och distributionen av film på detta område måste emellertid mycket nära samordnas med den övriga nykterhetsundervisningen, varför nykterhetskommittén anser lämpligast att CFN närmast har ansvaret för denna verksamhet.

Kommittén föreslår att till framställning av undervisningsfilm för nykterhetens främjande årligen anvisas 30 000 kr. Härigenom skulle CFN beredas möjlighet att antingen göra en mindre film varje år eller en större vartannat. Med hänsyn till verksamhetens art bör medlen anvisas såsom reservationsanslag.

Undervisnings- och upplysningsmateriel

Erfarenheten visar att det har stor betydelse om man för undervisnings- och upplysningsverksamheten i alkohol-

frågan undan för undan kan utarbeta och tillhandahålla ny undervisningsmateriel, såsom handböcker, skrifter, broschyrer, affischer, ljusbilder, bildband, planscher m. m. Kommittén föreslår att CFN beredes ekonomiska möjligheter att kontinuerligt utarbeta sådan materiel.

Det hör till sakens natur att framställning av dylik materiel icke kan eller bör ske med sådan regelbundenhet att varje år samma belopp förbrukas. Det synes därför vara lämpligt att statsbidraget lämnas såsom reservationsanslag. Det bör framhållas att anslagen, med undantag för den materiel som CFN använder i sin egen verksamhet, t. ex. vid upplysningskurserna, endast gäller det artistiska och tekniska utarbetandet, inte framställnings- och distributionskostnader, vilka bör täckas genom att materielen försäljes till dem som önskar använda dem.

Med ledning av gjorda beräkningar föreslår kommittén ett reservationsanslag till framställning av undervisnings- och upplysningsmateriel om 15 000 kr. årligen.

Informationsverksamhet

Utan tvivel skulle det vara av stor betydelse, att CFN:s informations- och pressverksamhet kunde utvidgas. CFN bör bl. a. följa utvecklingen i tidningspressen och den offentliga diskussionen och vid behov sprida upplysning och lämna meddelanden om sådana faktiska förhållanden som inte synes vara tillräckligt kända. Anslag härtill beräknas under rubriken CFN:s organisation.

CFN:s organisation

För närvarande håller förbundet följande personal (lönegrader anges inom parentes): 1 direktör (30), 1 kurssekreterare (26), 1 assistent (22, befodrings-

gång till 24), 1 kassör (12), 3 kanslibiträden (11), 1 kontorsbiträde (8) och 1 vaktmästare (den nuvarande har en årslön av 5 100 kr.). Dessutom finns en deltidsarbetande bibliotekarie (mot timbetalning, årskostnad omkring 5 500 kr.), redaktionssekreterare för tidskriften *Tirfing* (arvode 600 kr. per år), varjämte extra arbetskraft användes för tidningsklippning (årskostnad omkring 2 400 kr.). Det bör även nämnas att CFN tidigare under en längre period haft en kvinnlig arkivarbetare, som tilldelats förbundet av arbetsmarknadsstyrelsen.

Kurssekreteraren är auktoriserad instruktör inom Sveriges lärares nykterhetsförbund. Enligt avtal mellan detta förbund och CFN skall kurssekreteraren även sköta de göromål som tillkommer instruktören, för vilket Sveriges lärares nykterhetsförbund ersätter CFN.

Med den betydligt utvidgade verksamhet, som kommittén föreslår i fråga om CFN, måste förbundets personal ökas och den administrativa apparaten i övrigt utbyggas. Vad expeditionens organisation beträffar synes det bli nödvändigt att göra en längre gående uppdelning efter speciella arbetsuppgifter än vad hittills varit fallet.

Arbetet kan uppdelas på två huvudavdelningar. Inom varje sådan bör dessutom en viss uppdelning efter rationella principer ske. Självfallet får denna organisation icke utesluta en nödvändig rörlighet i fråga om personalens användning.

Följande avdelningar är behövliga:

1. *Avdelning för föreläsning- och kursverksamhet samt verksamhet vid skolor och militärförband*

Såsom förut anförts, bör CFN i fråga om föreläsningförmedlingen spela en mera aktiv och dirigerande roll än hit-

tills. Avdelningen bör samarbeta med olika folkrörelser, framför allt ungdomsorganisationer, och söka anordna föreläsningar bland dem. Genom länsombuden och nykterhetsnämnderna bör man söka att i större utsträckning än vad nu är möjligt få föreläsningar på orter där nykterhetsorganisationer saknas.

Vidare skall anordnas kurser av olika slag samt föräldramöten, lektioner i folkskolor och lektionsföredrag vid andra skolor. Därvid skall inte minst uppmärksammas obligatoriska lektionsföredrag vid gymnasier, föreläsningar vid folkhögskolor, tekniska läroanstalter och andra yrkesskolor samt instruktionsföredrag vid sementarierna. Vidare skall denna avdelning organisera föreläsningsturnéer till alla militärförband. Dessutom kan det komma i fråga att — där vederbörande förband så önskar — anskaffa civil lärare för att meddela undervisningen.

Avdelningen skall vidare skaffa hjälpmedel för undervisningen vid skolor och militärförband.

Personal: 3 kvalificerade tjänstemän. Därjämte bör SLN:s och SSUH:s instruktörer i betydande utsträckning tjänstgöra inom denna avdelning.

2. *Avdelning för information och propaganda*

Avdelningen bör ombesörja den nuvarande upplysningsbyråns arbete och handha biblioteket. Den skall vidare redigera tidskriften *Tirfing*, utge pressöversikter samt bedriva pressinformation i olika former. Avdelningen bör följa svenska pressen och utländsk fackpress. Den bör därjämte planera ny upplysnings- och propagandamateriel. Slutligen bör den även samarbeta med Radiotjänst.

Personal: 3 kvalificerade tjänstemän. Av dessa bör en gärna ha juridisk ut-

bildning (motsvarande befattning uppehålls för närvarande av en jur. kand.). Det är vidare önskvärt att det bland tjänstemännen finns någon med utbildning som tidningsman och någon med biblioteksvana.

CFN:s personalorganisation bör, förutom de i det föregående nämnda tjänsterna, omfatta följande befattningshavare: 1 direktör, 1 kassör (kassören bör dessutom i erforderlig utsträckning få hjälp av ett kontorsbiträde) samt kanslibiträden, kontorsbiträden och 1 vaktmästare. Biträdespersonalen bör betjäna båda huvudavdelningarna i mån av behov och ej uppdelas på dessa.

Den utvidgade verksamheten ställer avsevärt högre krav än nu på CFN:s ledning. Direktören, som är ledare såväl för kursverksamheten och föreläsningens verksamheten som för expeditionen, bör i avlöningshänseende vara likställd med byråchef inom statsförvaltningen. Lägre placering synes icke kunna försvaras, då det i detta fall inte bara gäller ledningen av en institution utan också av innehavaren kräves offentligt uppträdande och förhandlingar med offentliga och enskilda organisationer etc. samt ett betydande mått av kunskaper på det område som verksamheten omfattar.

På grund av medverkan vid CFN:s kurser, deltagande i sammanträden, för underhandlingar och representation och av andra anledningar är direktören ofta frånvarande från expeditionen. För att verksamheten skall kunna fungera utan avbräck måste där finnas en kompetent ställföreträdare, som är fullt insatt i verksamhetens olika grenar. En av de förut nämnda tjänstemännen bör därför ha ställningen som ställföreträdare och erhålla en något högre ersättning än de övriga.

Lönesättningen för tjänstemännen bör inte fastslås vid bestämda lönegrader utan kunna varieras efter kompetens och utbildning hos innehavarna. Om det skall bli möjligt att förvärva lämpliga krafter, torde man dock böra räkna med en avlöning som motsvarar lönegraderna 21—26 i det statliga systemet för de kvalificerade tjänstemännen och lönegrad 15 för kassören. Biträdespersonalen bör i regel avlönas efter vad som gäller inom statsförvaltningen för motsvarande tjänster.

Med utgångspunkt från dessa beräkningar har kommittén funnit sig böra föreslå ett anslag till avlöningar om 140 000 kr. per år.

Vid en utvidgning av institutionen stiger självfallet även administrationskostnaderna i övrigt. En preliminär statberäkning baserad på ovan angivna omfattning av verksamheten och organisationen utvisar att anslaget till omkostnader bör utgöra 60 000 kr. Den post, som nu upptages under rubriken »Främjande av CFN:s verksamhet» och som innefattar löner och omkostnader, bör sålunda upptagas till 200 000 kr.

De nuvarande anslagen till föreläsning- och kursverksamheten bygger bl. a. på förutsättningen att särskilda administrationsbidrag skall utgå till CFN från föreläsningens anslaget och anslagen till kurserna.

1930 företogs en utredning rörande CFN:s ekonomiska förhållanden och grunderna för finansieringen av förbundets verksamhet. Därvid föreslogs att förbundet skulle få ett statligt grundbidrag till sin administration, vartill skulle komma bidrag från föreläsning- och kursverksamheten. På detta sätt skulle summan av bidragen komma att i viss mån stå i relation till verksamhetens omfattning. Detta förslag godtog av skolöverstyrelsen och Kungl. Maj:t,

och dessa principer har följts sedan förutnämnda tid.

Kommittén föreslår emellertid att man nu frångår principen att administrationsbidrag skall utgå från föreläsningsverksamheten och de kurser till vilka statsanslag utgår. Det synes vara enklare att det erforderliga administrationsbidraget i sin helhet beviljas under anslagsposten »bidrag till främjande av Centralförbundets för nykterhetsundervisning verksamhet». De ovan angivna anslagsposterna är beräknade under denna förutsättning.

CFN:s expeditiionsutrustning är redan nu i behov av betydande moderniseringar. Vid en utvidgning erfordras därjämte en avsevärd nyanskaffning av

kontorsinventarier. De sammanlagda kostnaderna härför beräknas till 25 000 kronor.

Kostnader

För CFN:s utvidgade verksamhet beräknas ett årligt behov av statsbidrag föreligga enligt nedanstående sammanställning (som jämförelse medtages i första kolumnen nu utgående bidrag). De föreslagna anslagen är beräknade enligt prisnivån 1950. Vissa kostnader har sedan dess stigit betydligt. En anpassning bör självfallet äga rum till det kostnadsläge som kan råda vid den tidpunkt då förslagen kan komma att genomföras.

	Anslag budget- året 1951/52	Föreslagna anslag
Främjande av CFN:s verksamhet	102 000	200 000
Föreläsnings-, instruktions- och filmverksamhet	115 000	280 000
Allmän utbildningskurs för studie- och ungdomsledare m.fl.	11 000	18 500
Fortbildningskurs för studie- och ungdomsledare m.fl. (vart tredje år föreläsarekonferens) i genomsnitt	—	7 500
Fortbildningskurs för lärare	8 000	8 000
Kurs för organisationsledare m.fl.	—	7 500
Fortbildningskurser för militära befattningshavare	—	8 500
Undervisningsfilm	— ¹	30 000
Undervisnings- och upplysningsmateriel	— ²	15 000
Summa kronor	236 000	575 000

¹ Under budgetåret 1950/51 utnyttjades ett tidigare beviljat reservationsanslag om 25 000 kr.
² Ett ännu icke helt utnyttjat reservationsanslag om 5 000 kr. för utgivande av ny handledning för lärare finnes.

Förutom nyss nämnda årliga anslagsbehov erfordras ett engångsanslag till

kontors- och biblioteksinventarier, 1950 beräknat till 25 000 kronor.

STÖD ÅT DEN ORGANISERADE NYKTERHETSRORELSEN

Redogörelse för nuvarande förhållanden

Nyktterhetsrörelsen består av flera olika organisationer, som alla kräver helnykterhet av sina medlemmar. De för alla tillgängliga organisationerna är fyra, nämligen den internationella *Godtemplarorden* (IOGT), som varit verksam i Sverige sedan 1879, *Nationaltemplarorden* (NTO), bildad 1922 genom sammanslagning av två från 1880-talet härstammande organisationer, *Templarorden* och *Nationalgodtemplarorden*, *Sveriges blåbandsförening*, stiftad 1886, samt *Nyktterhetsorganisationen Verdandi* (NOV), vilken bildades 1896. Därjämte finns en särskild organisation för kvinnor, nämligen *Vita bandet*, vilken liksom IOGT är en internationell organisation och som varit verksam i Sverige sedan 1900. I detta sammanhang bör även nämnas *Svenska frisksportförbundet*, vilket visserligen delvis har andra syften än de egentliga nyktterhetsorganisationerna men som kräver helnykterhet av sina medlemmar och bedriver en viss nyktterhetsupplysning. För vissa medborgarkategorier finns specialorganisationer, vilkas medlemmar i någon utsträckning är anslutna även till de allmänna organisationerna. Den största av dem är *Motorförarnas helnyktterhetsförbund* (MHF), bildat 1926. Vidare märkes *Sveriges studerande ungdoms helnyktterhetsförbund* (SSUH) stiftat 1896, och *Sveriges lärars nyktterhetsförbund* (SLN), stiftat 1906. Liten till medlemsantalet men av stor betydelse är *Svenska läkarnas nyktterhetsförening*, vilken varit verksam sedan 1902. 1950 har en ny organisa-

tion bildats, som fått namnet *Sveriges akademikers nyktterhetsförbund*. Avsikten är att Svenska läkarnas nyktterhetsförening skall ingå som en underorganisation till det nybildade förbundet. Dessutom finns särskilda organisationer för järnvägsmän, tullmän och polispersonal. Medlemsantal m. m. framgår av tabellen på sid. 67.

Nyktterhetsupplysningsverksamhet bedrivs även av *Svenska sällskapet för nyktterhet och folkuppfostran*, vilket bildades genom en omorganisation av det 1837 stiftade Svenska nyktterhets-sällskapet. Sällskapet består numera av högst 50 ledamöter, av vilka icke kräves personlig helnykterhet. Verksamheten består huvudsakligen i skriftspridning.

Av de fyra allmänna organisationerna är IOGT och NTO tämligen likartade till sin karaktär. De är båda politiskt och religiöst neutrala. Sveriges Blåbandsförening har däremot behållit den religiösa inriktning som ursprungligen kännetecknade även IOGT. NOV bildades för att verka för nyktterhet inom arbetarklassen och har fortfarande en nära anknytning till arbetarrörelsen.

Den nyktterhetsupplysning som nyktterhetsrörelsen bedriver är av flera olika slag. Man anordnar föredrag, sprider broschyrer, flygblad och affischer, visar film etc. Dessutom sker givetvis en viss upplysningsverksamhet genom de enskilda medlemmarna, särskilt i samband med personlig påverkan till medlemskap. I detta sammanhang har även den inre verksamheten betydelse. Ett stort antal människor, särskilt på landsbygden och i mindre städer, är nämligen i ungdomsåren anslutna till någon nyktterhetsor-

Den svenska nykterhetsrörelsen, organisationer, antal lokalavdelningar och medlemsantal vid årsskiftet 1950/51.

	Antal lokalavdelningar	Antal vuxna medlemmar	Antal medlemmar i barnavd., scoutkårer etc.
Godtemplarorden (IOGT)	1 812	111 197	55 979
Nationaltemplarorden (NTO)	827	30 285	13 984
Sveriges blåbandsförening (SBF)	615	24 571	2 782
Nykterhetsorganisationen Verdandi (NOV)	157	5 131	2 709
Motorförarnas helnykterhetsförbund (MHF)	279	31 821	—
Vita bandet	210	8 944	350
Järnvägmännens helnykterhetsförbund (JHF)	100	5 511	—
Sveriges studerande ungdoms helnykterhetsförbund (SSUH)	147	5 373	—
Sveriges lärares nykterhetsförbund (SLN)	112	5 090	—
Sveriges polismäns helnykterhetsförbund	1	280	—
Svenska tullpersonalens helnykterhetsförbund	2	100	—
Svenska läkarnas nykterhetsförening	1	85	—
Svenska frisksportförbundet	201	6 647	1 500
Summa	4 464	235 035	77 304

Anm. Inom de organisationer som är avsedda för särskilda kategorier (särskilt MHF) är en del medlemmar även anslutna till de allmänna organisationerna. Antalet dubbelanslutna kan uppskattas till c:a 20 000. Nettoantalet till nykterhetsrörelsen anslutna personer kan sålunda anges till c:a 215 000.

ganisation. Orsaken härtill är i ett stort antal fall inte någon bestämd uppfattning i nykterhetsfrågan utan ett sätt att lösa fritidsproblemet. Många nykterhetsföreningar bedriver nämligen en omfattande ungdomsverksamhet med idrottsövningar, studiecirklar, hobbygrupper, amatörteater, sång- och musikcirklar etc. Nöjestillställningar av olika slag spelar också en stor roll. Medlemmarna får emellertid samtidigt genom tidningar, broschyrer och föredrag åtskilliga kunskaper om alkoholproblemet, som de inte skulle ha fått om de inte varit medlemmar. Även om många av dessa ungdomar sedermera lämnar organisationerna när de inte längre har behov av fritidsverksamheten, har säkerligen flertalet fått en viss påverkan.

Det framgår av kommitténs undersökningar (SOU 1951: 43 sid. 209 och 227) att de som tillhört nykterhetsförening någon tid efter femtonårsåldern visar bättre nykterhetsförhållanden än genomsnittet ungdomar i motsvarande åldrar.

De olika nykterhetsorganisationerna samarbetar genom *Sveriges nykterhets-sällskaps representantförsamling*. Även CFN är formellt ett samarbetsorgan för nykterhetsorganisationerna, men då dess verksamhet nästan helt bekostas av statsmedel, kan det, såsom framhållits i föregående kapitel, snarare betraktas som ett halvstatligt organ.

Vid sidan av den egentliga nykterhetsrörelsen bedrivs en ganska omfattande nykterhetsupplysning även av de

frikyrkliga samfunden, vilkas medlemmar också i regel är helnyktra. För detta ändamål har inrättats en samarbetskommitté *De kristna samfundens nykterhetsrörelse — socialetisk samhällstjänst* (DKSN), vari även svenska kyrkans diakonistyrelse är representerad. DKSN verkar *dels* inom samfun-

den med föreläsningar, predikningar och utbildningskurser för predikanter, söndagsskollärare m. fl., *dels* genom offentliga kurser och föreläsningar. Medlemsantal m. m. i de frikyrkliga samfunden framgår av nedanstående tabell.

Till »De kristna samfundens nykterhetsrörelse» (DKSN) anslutna organisationer med helnyktra medlemmar 1950.

	Antal församlingar	Antal medlemmar	Icke församlingsansluten ungdom
Svenska missionsförbundet	1 629	104 000	37 000
Evangeliska fosterlandsstiftelsen	547	22 000	22 000
Svenska baptistsamfundet	549	38 000	10 000
Frälsningsarmén	283	36 000	14 000
Metodistkyrkan i Sverige	162	12 000	6 000
Svenska frälsningsarmén	30	2 000	1 000
Svenska alliansmissionen	800	ca 25 000 ¹	12 000
Summa	4 000	239 000	102 000

¹ Medlemsstatistik föres ej.
Anm. Utöver de ovannämnda organisationerna har bl. a. pingströrelsen, som icke är ansluten till DKSN, helnyktra medlemmar (ca 80 000). Till DKSN är vidare anslutna Svenska kyrkans diakonistyrelse samt KFUM:s och KFUK:s riksförbund.

DKSN samverkar med den egentliga nykterhetsrörelsen genom *Sveriges nykterhetsvänners landsförbund*, där DKSN och den nyssnämnda representantförsamlingen utser vardera hälften av ombuden. Landsförbundet har i huvudsak nykterhetspolitiska uppgifter. Det sammankallar vart fjärde år en konferens av representanter för såväl nykterhetsorganisationer som religiösa samfund: *Nykterhetsfolkets landsmöte*. En viss upplysningsverksamhet bedriver även landsförbundet, särskilt i samband med den varje år anordnade *Folknykterhetens dag* (i regel Kristi Himmelfärdsdag), då ett stort antal offentliga föredrag i nykterhetsfrågan hålles landet runt.

Till vissa verksamhetsgrenar åtnjuter nykterhetsorganisationerna statsbidrag, vilket framgår av tabellen på sid. 70. Budgetåret 1951/52 uppgår detta för den egentliga nykterhetsrörelsen till 190 500 kr. och för DKSN till 32 000 kr.

Utom av nykterhetsrörelsen och de kristna samfunden bedrivs numera också en betydelsefull nykterhetsupplysning genom *samarbetskommittéer* mellan nykterhetsrörelsen och andra organisationer. För närvarande är följande tre kommittéer verksamma.

Kommittén för samarbete mellan nykterhetsrörelsen och fackföreningsrörelsen. Kommittén bildades 1939 av Landsorganisationen och Nykterhetssällskapens representantförsamling. Den ver-

kar speciellt genom att anordna kurser för fackförbundsfunctionärer samt föreläsningar i alkoholfrågan på fackförbundskurser och möten inom arbetarorganisationerna, varjämte pressmeddelanden utsändes till fackförbundstidningarna. På senaste tid har den även börjat med verksamhet på arbetsplatserna. Kommittén åtnjuter sedan 1949 statsbidrag med 10 000 kr. per år.

Kvinnoföreningarnas samarbetskommitté för nykterhetsfrågor. Kommittén bildades 1943 av 12 kvinnoorganisationer, nämligen Kooperativa kvinnogillessförbundet, Folkpartiets kvinnoförbund, Socialdemokratiska kvinnoförbundet, Högerns centrala kvinnoråd, Svenska landsbygdens kvinnoförbund, Svenska kvinnors medborgarförbund, Sveriges husmodersföreningars riksförbund, Sveriges småskolläraryrkesförbund, Sveriges folkskolläraryrkesförbund, Kristna kvinnors samarbetskommitté, Vita bandet och Fredrika-Bremer-förbundet. Sedan starten har ytterligare 8 organisationer anslutit sig, nämligen Flick- och samskoleläraryrkes riksförbund, IOGT:s kvinnoråd, Kvinnliga kontoristföreningen, Kyrkliga kvinnorådet, Riksförbundet Sveriges lottakårer, Svensk sjuksköterskeförening, Svenska barnmorskeförbundet och Svenska kvinnoföreningen för fosterlandets försvar.

Totalantalet anslutna organisationer var sålunda 1950 20, vilket innebär att de flesta riksorganisationer för kvinnor är anslutna.

Kommittén verkar genom att anordna kurser för föreningsrepresentanter och föredrag på organisationernas möten, genom att sprida broschyrer i stora upplagor, genom att vädja till nykterhet i tidningspressen, t. ex. i samband med julhelgen, och genom att göra propaganda för alkoholfria måltidsdrycker.

Kommittén åtnjuter statsbidrag sedan

år 1948, för budgetåret 1951/52 med 5 000 kronor.

Riksidrottsförbundets samarbetskommitté. Kommittén bildades 1932 med uppgift att »främja ett ökat samförstånd och vidgat samarbete mellan folkrörelser, som var på sitt håll arbetade för vårt folks andliga och fysiska fostran». Anslutna organisationer är för närvarande följande: Sveriges riksidrottsförbund, Sv. gymnastikförbundet, Sv. friidrottsförbundet, Sv. simförbundet, Simfrämjandet, Sv. skidförbundet, Skidfrämjandet, IOGT, NTO, Sveriges blåbandsförenings ungdomsförbund, ABF, Riksförbundet kyrklig ungdom, KFUM, Jordbrukarungdomens förbund (JUF), Sv. frisksportförbundet, Riksförbundet Sveriges hemgårdar, Röda korset och Samarbetsnämnden för kristet bildningsarbete.

Verksamheten, för vilken erhållits statsanslag av tipsmedel (för närvarande 15 000 kr.), har i huvudsak gått ut på att öka intresset för bildningsarbete bland idrottsrörelsens medlemmar, men under senare år har även samarbete med nykterhetsrörelsen ägt rum. Anordnandet av folknykterhetens dag har understötts av kommittén, som bl. a. spritt ett upprop till idrottsföreningarna att stödja denna propaganda.

Budgetåret 1951/52 utgår till de nämnda organisationerna och kommittéerna statsbidrag med sammanlagt 250 500 kronor. Dessutom kan dessa dra nytta av en del av CFN:s föreläsning- och kursanslag och av de bidrag till ombyggnad och upprustning av lokaler som erhålles genom statens nämnd för samlingslokaler. De senare bidragen utgår i form av lån, varav minst hälften är räntefritt stående och avsedd att avskrivas efter viss tid. Vidare utgår ett mindre bidrag till ordens-

Vissa nykterhetsorganisationers och samarbetsorgans ekonomiska förhållanden.

Organisation	Utgifter verksamhets- året 1949 (eller 1949/50)		Statsbi- drag mot- svarande år	Antal samlings- lokaler (ordens- hus)
	Riksgorg.	Distrikts- och lokal- org. ¹		
IOGT	378 686	3 400 000	61 000	1 143
NTO	107 362	830 000	17 000	352
SBF	72 816	385 000	17 000	90
NOV	71 825	91 000	12 000	20
Vita bandet	145 000	277 000	9 000	—
MHF	308 000	—	29 000	—
DKSN	193 729	—	32 000	—
Kommittén för samarbete mellan nykterhetsrörelsen och fackföreningsrörelsen	15 775	—	10 000	—
Kvinnoföreningarnas samarbetskommitté för nyk- terhetsfrågor	10 009	—	5 000	—
Riksidrottsförbundets samarbetskommitté	14 575	—	15 000 ²	—

¹ Delvis uppskattade siffror. Utgifterna inkluderar betr. distrikt- och lokalorganisationer inom IOGT, NTO och SBF även folkbildningsarbetet.
² Tipsmedel.

husens riksförening. Sammanlagt uppgick alla de statsanslag som direkt eller indirekt kommit nykterhetsverksamheten till godo för budgetåret 1950/51 till ca 570 000 kr. Härav har emellertid en betydande del gått till föreläsningar vid exempelvis skolor och militärförband, vilka inte haft någon förbindelse med nykterhetsrörelsens arbete. I viss utsträckning förekommer också att landsting och primärkommuner beviljar anslag till nykterhetsverksamhet. Landstingens anslag uppgick 1951 till ca 220 000 kr. Anslagens storlek var mycket olika inom de olika landstingsområdena.

Det kan i detta sammanhang ha ett visst intresse att göra en jämförelse mellan statsanslagen till nykterhetsarbetet och en i viss mån jämförbar verksamhet, nämligen den som bedrivs av idrottsrörelsen. Denna erhåller för år

1951/52 5,5 milj. kr. i statsanslag. Medlemsantalet är ca tre gånger så stort som nykterhetsrörelsens och anslaget per medlem således mer än dubbelt så stort.

Nykterhetskommittén

Allmänna synpunkter

Nykterhetsrörelsen har i vårt land gjort en betydande insats på nykterhetsupplysningens område. I den mån sådan upplysning över huvud taget förekommit, har den som regel påbörjats och till väsentlig grad utförts av olika nykterhetsorganisationer eller av till dem knutna organ och personer. Enligt nykterhetskommitténs mening har staten ett starkt intresse av att även i fortsättningen försäkra sig om hjälp av nykterhetsrörelsen i kampen mot alko-

holskadorna. Om en upplysnings- och ungdomsverksamhet, motsvarande den som nykterhetsrörelsen bedriver, skulle helt bekostas av statsmedel, vilket inte vore orimligt med tanke på nykterhetsupplysningens betydelse, skulle kostnaderna bli avsevärt mycket större än nu. Övervägande delen av det arbete som utträttas inom nykterhetsrörelsen göres nämligen frivilligt och utan ersättning. Omkostnaderna betalas av de olika föreningarna och organisationerna med hjälp av medlemsavgifter eller insamlade medel. Såsom framgår av tabellen på sid. 70 står endast till en ringa del statsanslag till förfogande för sådana ändamål.

För närvarande synes emellertid det frivilliga nykterhetsarbetet kämpa med vissa ekonomiska och organisatoriska svårigheter. Visserligen har anslutningen under senare år tämligen väl kunnat hållas uppe och t. o. m. något ökas, men nykterhetsrörelsens relativa andel av befolkningen har på lång sikt varit sjunkande. Nykterhetsrörelsen har nämligen alltid haft sin största utbredning på landsbygden, särskilt i de mindre samhällena, samt i de mindre städerna. Där har den haft stora möjligheter att fylla ungdomens nöjesbehov och att organisera folkbildningsarbetet. Dess opinionsbildande verksamhet har också där lättast kunnat göra sig gällande. Under de senaste årtiondena har emellertid ungdomen i stor utsträckning flyttat till de större städerna, där nykterhetsrörelsen inte kunnat hävda sig, och den ungdom som stannat kvar på hemorten lockas på ett helt annat sätt än förr av det industrialiserade nöjeslivet. Detta innebär i sin tur att ungdomarna undandras nykterhetsrörelsens opinionsbildande verksamhet, varav ofta följer att de tidigare och i större utsträckning än förr blir alko-

holkonsumenter. Detta torde ur samhällets synpunkt rent allmänt få betraktas som en olägenhet, men det innebär dessutom på lång sikt ett avbräck för upplysningsverksamheten i nykterhetsfrågan, emedan nykterhetsrörelsens nyrekrytering äventyras och därmed även rörelsens möjligheter att i framtiden upprätthålla sin verksamhet i nuvarande omfattning.

En utveckling som den här skisserade kan på olika sätt motverkas genom ökat statligt stöd. Erfarenheten torde ge vid handen att de rådande sedvänjorna visserligen i stor utsträckning påverkar de unga till alkoholförtäring, men att denna påverkan, åtminstone när det gäller de yngre årsklasserna, inte är starkare än att en propaganda i motsatt riktning, t. ex. från en nykterhetsförening, skulle kunna avvähålla åtskilliga ungdomar från att använda alkohol. För att nykterhetsrörelsen skall kunna utöva en sådan påverkan, måste den emellertid ha tillräckliga resurser för att göra sig hörd bland alla de röster som i vår tid ropar på ungdomen. De enkla och billiga åtgärder som tidigare användes (ett meddelande på en anslagstavla, en liten annons i ortstidningen etc.) är inte längre tillräckliga. Det krävs i våra dagar en helt annan reklam- och kungörelseteknik än förr för att en förening över huvud taget skall bli uppmärksam, en teknik som inte längre helt kan bemästras av frivilliga medarbetare som är hänvisade till att göra sina insatser på fritiden. Särskilt i storstäderna är det ogörligt att utan stora kostnader komma till tals med allmänheten.

De av kommittén i det följande föreslagna höjda statsbidragen till nykterhetsrörelsen är sålunda avsedda dels att kvantitativt och kvalitativt öka rörelsens upplysningsverksamhet i alko-

holfrågan *dels* att ge de olika organisationerna ökade möjligheter att nyrekrytera och behålla medlemmar, särskilt bland ungdomen.

Skolöverstyrelsens förslag

Statsanslagen till nykterhetsrörelsen beskars starkt under kriget och har sedan inte höjts till förkrignivån, om man tar hänsyn till penningvärdets förändringar. I kronor räknat är vissa anslag t. o. m. lägre än före kriget, andra är oförändrade, och de flesta är obetydligt högre. Det är tydligt att nykterhetsrörelsens möjligheter att arbeta blivit beskurna genom brist på medel. Skolöverstyrelsen har också sedan 1948 varje år yrkat på en höjning av anslagen som skulle föra upp dem till förkrigtidens reala nivå och dessutom föreslagit att ett bidrag till administrationskostnaderna skall utgå efter samma grunder som gäller för folkbildningsorganisationerna. Om överstyrelsens förslag bifallits skulle anslagen ha höjts från 253 000 till 557 000 kr. Av statsfinansiella skäl har emellertid förslaget icke ännu kommit under realprövning. För 1952/53 föreslår skolöverstyrelsen en ytterligare höjning till 623 900 kr. till följd av det förändrade penningvärdet. De nuvarande och föreslagna anslagens fördelning på olika ändamål framgår av tabellen på sid. 73.

Enligt nykterhetskommitténs mening är skolöverstyrelsens förslag i stort sett väl avvägt och kommittén föreslår därför att det lägges till grund för statsmakternas beslut i fråga om de flesta anslagsposterna. I flertalet fall innebär förslagen endast en återgång till realvärdet av de anslag som utgick före andra världskriget. I de fall realhöjningar eller nya anslag föreslås, synes dessa välmotiverade. Sålunda tillstyrker kommittén förslagen om anslag till

Svenska frisksportförbundet och till Sveriges nykterhetsällskaps representantförsamling. Det senare anslaget är avsett att användas till en gemensam expedition för de samarbetskommittéer mellan nykterhetsrörelsen och andra folkrörelser, vilka ovan omtalats, samt för att underlätta samarbetet mellan nykterhetsrörelsen och olika ungdomsorganisationer. Även höjningarna av anslagen till de nämnda samarbetskommittéerna tillstyrkes.

Nykterhetskommittén vill emellertid föreslå att samtliga anslag direkt till namngivna nykterhetsorganisationer utgår utan avgränsning till speciella verksamhetsområden. För närvarande gäller detta för flertalet specialorganisationer, medan de allmänna organisationerna får använda anslagen endast till upplysnings- och ungdomsverksamhet. Organisationerna bör kunna betros med att själva avgöra hur medlen skall användas, men bör naturligtvis redovisa i efterhand, varvid skolöverstyrelsen vid behov kan göra erinringar.

På vissa punkter har kommittén ansett sig böra föreslå avvikelser från skolöverstyrelsens förslag. Såsom närmare utvecklas i fortsättningen, föreslår kommittén höjning av anslaget till instruktörer för nykterhetsupplysning och en motsvarande sänkning av anslaget till administrationskostnader. Därjämte föreslås i ett par fall anslag även till andra ändamål än dem som upptagits på skolöverstyrelsens lista. Vid sina överväganden har kommittén kunnat bygga på önskemål från de olika nykterhetsorganisationerna, vilka för kommitténs räkning bearbetats av undervisningsrådet R. Lund och direktören i CFN, N. Sundberg. De framställda önskemålen upptar i flertalet fall betydligt högre anslagsbelopp än vad kommittén ansett sig kunna föreslå.

Beviljade och föreslagna anslag till nykterhetsverksamhet.

Anslagens ändamål	Beviljat statsanslag		Skolöverstyrelsens förslag 1951/52
	1939/40	1951/52	
Främjande av Svenska sällskapets för nykterhet och folkuppfostran verksamhet	3 425	—	—
Främjande av De kristna samfundens nykterhetsrörelses upplysnings- och ungdomsverksamhet	5 000	20 000	25 000
Främjande av Sveriges storloges av IOGT upplysnings- och ungdomsverksamhet	33 000	35 000	60 000
Främjande av Sveriges godtemplares ungdomsförbunds verksamhet	2 000	3 000	5 000
Främjande av Sveriges blåbandsförenings upplysnings- och ungdomsverksamhet	10 000	11 000	15 000
Främjande av Nationaltemplarordens upplysnings- och ungdomsverksamhet	11 500	11 000	18 000
Främjande av Nykterhetsorganisationen Verdandis studie- och ungdomsverksamhet	5 000	6 000	7 000
Främjande av Sveriges studerande ungdoms helykterhetsförbunds verksamhet	8 000	11 000	15 000
Främjande av nykterhetsföreningen Vita bandets upplysnings- och ungdomsverksamhet	6 000	6 000	7 500
Främjande av Sveriges lärares nykterhetsförbunds verksamhet	8 500	10 000	11 000
Främjande av Svenska läkarnas nykterhetsförenings verksamhet	3 000	6 000	10 000
Främjande av Järnvägsmännens helykterhetsförbunds verksamhet	5 000	6 000	8 000
Främjande av Motorförarnas helykterhetsförbunds verksamhet	19 000	23 000	30 000
Främjande av Sveriges polismäns helykterhetsförbunds verksamhet	1 000	—	1 000
Främjande av Svenska frisksportförbundets verksamhet	—	—	3 000
Summa till nykterhetsorganisationer	120 425	148 000	215 500
Instruktörer för nykterhetsupplysning	42 000	72 500	113 100
Främjande av Sveriges nykterhetssällskaps representantförsamlings verksamhet	—	—	16 000
Främjande av Kommittén för samarbete mellan nykterhetsrörelsen och fackföreningsrörelsen	—	10 000	15 000
Främjande av Kvinnoföreningarnas samarbetskommittés för nykterhetsfrågor verksamhet	—	5 000	10 000
Bidrag till nykterhetsorganisationer för organisations- och administrationskostnader	—	—	170 000
Bidrag till uppehållande av Internationella byråns i Lausanne för alkoholismens bekämpande (Bureau internationale contre l'alcoolisme) verksamhet ...	3 500	5 500	5 500
Främjande av nykterhet på andra än ovan anförda sätt och motarbetande av dryckenskapens följder (1939/40 även en annan mindre post)	3 875	12 000	12 800
Summa kronor	169 800	253 000	557 900

Instruktionsverksamhet

Sedan 1938 har särskilt anslag utgått till instruktörer för nykterhetsupplys-

ning. Anslaget fördelas av skolöverstyrelsen till sökande organisationer. För närvarande utgår anslag till 10 heltids-

anställda instruktörer med 6 000 kr. för instruktör och till två halvtidsanställda med resp. 5 500 och 7 000 kr. Beträffande de förra är anslaget avsett att täcka halva kostnaden för löner, resor och traktamenten, medan återstoden (i regel mera än hälften) bestrides av vederbörande organisation. För de halvtidsanställda instruktörerna, som är anställda av SSUH och SLN, är statsbidraget avsett att täcka hela kostnaden.

Instruktörernas kompetens skall prövas av skolöverstyrelsen. Deras arbete består dels i upplysningsföredrag för allmänheten, dels i instruktionsverksamhet för organisationernas medlemmar. De arrangerar och medverkar vid utbildningskurser, de håller föredrag på enskilda föreningsmöten, de deltar i sammanträden med styrelser i distrikts- och lokalorganisationer etc. Enligt skolöverstyrelsens instruktion har de särskilt till uppgift att orientera om forskningens och erfarenhetens rön beträffande alkoholens skadeverknings och om åtgärderna däremot genom upplysning och lagstiftning. Vidare skall de bl. a. verka för att organisationerna bedriver sitt arbete så att de kan vinna och behålla allmänhetens aktning och förtroende. Instruktörerna skall också

söka åstadkomma anslutning till rörelsen på sådana orter och i sådana kretsar, där den för närvarande är svagt representerad.

Nykterhetskommittén har inhämtat uppgifter från de olika organisationerna angående instruktörernas utbildning, avlöningsförhållanden m. m.

De våren 1950 verksamma instruktörerna fördelade sig på följande sätt efter den föregående utbildningen:

Akademisk examen	3
Folkskollärarexamen	2
Studentexamen + akademiska studier	1
Predikantutbildning + socialinstitut	1
Predikantutbildning	3
Folkhögskola + självstudier	1
Underofficersutbildning	1

En viss tendens till sänkning av den teoretiska utbildningsstandarden tycks ha gjort sig gällande under senare år, om man bortser från att vid verksamhetens början några äldre föreningsfunktionärer utan teoretisk utbildning auktoriserades. Detta får sin förklaring när man tar del av avlöningsförmånerna. Årslönen 1950 framgår av nedanstående tabell (för de halvtidsanställda har lönen dubblats).

Antal instruktörer med nedan angivna årsavlöning.

Föregående utbildning

	6500—7000	7001—8000	8001—9000	10001—11000	11001—13000
Akademisk examen	2		1		
Folkskollärarexamen		1			1
Studentexamen		1			
Predikantutbildning		1	1	2	
Annan utbildning	1				1
Summa	3	3	2	2	2

Som framgår av tabellen har hälften av instruktörerna högst 8 000 kr. i års-

lön. De båda instruktörer som har över 11 000 kr. är dels SLN:s instruktör

som har halva lönen från CFN, dels en av IOGT:s instruktörer, som är tjänstledig från en befattning i Kooperativa förbundet och erhåller en betydande del av lönen därifrån. Utöver lönen erhåller instruktörerna traktamentersättning under resorna. I vissa fall lämnas endast fritt vivre genom de lokala organisationernas försorg, men de flesta får ett bestämt traktamente, vilket 1950 för 1 instruktör var 12 kr., för 5 instruktörer 15 kr. och för de övriga 20 kr. per dygn. Resorna sker i regel i III klass. Instruktörerna är borta från bostaden större delen av året. Antalet arbetsdagar å fältet varierar för de flesta mellan 180 och 260 dagar. Det torde inte vara någon överdrift att beteckna en sådan sysselsättning som ovanligt påfrestande i såväl psykiskt som fysiskt avseende. Svårigheterna att erhålla väl kvalificerade personer till ett så slitsamt arbete med så låga löneförmåner är uppenbara.

Två av instruktörerna har vid sidan av sin egentliga befattning även uppdraget att vara generalsekreterare i sin organisation. Att detta inkräktat på deras möjligheter att fylla sin instruktörsuppgift förefaller sannolikt. De åsyftade instruktörerna har nämligen ett betydligt lägre antal fältarbetsdagar än de övriga. Deras samlade arbetsbörda har däremot sannolikt varit större än de övriga instruktörernas.

Av de redogörelser, som instruktörerna varje höst insänder till skolöverstyrelsen, framgår att deras arbete är mycket omfattande. Inte minst betydelsefulla synes deras insatser vara för att sprida sakliga kunskaper i alkoholfrågan bland nykterhetsorganisationernas medlemmar. Dessas möjligheter att i sin tur sprida upplysning blir därigenom större, och debatten i nykterhetsfrågan kan i många fall föras på ett högre och

sakligare plan än den annars skulle ha gjort. Organisationerna själva betraktar också instruktörsverksamheten som ett synnerligen viktigt led i upplysningsarbetet.

Samtliga nykterhetsorganisationer har — både nu och tidigare — framhållit svårigheterna att erhålla och behålla kompetenta krafter till instruktörsbefattningarna, emedan de löner som organisationerna kan erbjuda är alltför låga. Instruktörerna har i stor utsträckning utgjorts av intresserade lärare eller akademiker, som av intresse för saken åtagit sig uppgiften, men skillnaden i lön i förhållande till jämförbara tjänster får inte bli alltför stor om denna praxis skall kunna upprätthållas. De beräknade kostnaderna per heltidsanställd instruktör, däri inberäknat kostnaderna för lön, resor och traktamenten, uppgavs 1950, om kompetenta krafter skulle kunna erhållas, till minst 15 000 kronor. Skolöverstyrelsen har föreslagit att statsbidraget skall höjas till 7 000 kr. Om man skulle tillämpa den tidigare principen om statsbidrag till halva kostnaden, skulle statsbidraget sättas till 7 500 kr. Enligt nykterhetskommitténs mening bör emellertid statsbidragsprocenten sättas högre för att garantera att standarden i denna viktiga verksamhet upprätthålles. Ett bidrag med $\frac{2}{3}$ av kostnaden, enligt 1950 års prisnivå alltså 10 000 kr. per instruktör, synes vara befogat.

De båda halvtidstjänsterna synes vidare böra förvandlas till heltidstjänster. Skolöverstyrelsen har föreslagit 7 100 kr. och 8 000 kr. till halvtidsanställda instruktörer hos resp. SSUH och SLN. Det har emellertid framhållits att det skulle vara värdefullt, om SSUH som instruktör kunde förvärva en person med akademisk examen, som vore i stånd att ägna ett par år åt instruktörs-

verksamheten. SSUH synes böra utrustas med tillräckliga resurser för att kunna erhålla en dylik kvalificerad kraft. Ett anslag på 12 000 kronor torde vara tillräckligt för detta ändamål, då det här gäller relativt unga personer och arbetet inte kan pågå hela året. SLN:s instruktör har en delvis annan ställning än instruktörerna inom övriga organisationer, emedan han skall ge lärarna instruktion om nykterhetsundervisningen i skolorna och ej huvudsakligen arbeta åt den egna organisationen. SLN har framhållit att förbundet som instruktör måste ha en högt kvalificerad lärare, som i lönehänseende bör jämföras med en överlärare i Stockholm. 16 000 kr. synes böra beräknas till kostnaderna för denna instruktör. Som tidigare framhållits (sid. 63) bör både SLN:s och SSUH:s instruktörer vara stationerade på CFN:s kansli, även om de blir heltidsanställda i resp. organisationers tjänst.

Det torde också vara motiverat att något öka antalet instruktörer. Med nuvarande antal dröjer det alltför länge mellan varje gång en instruktör kan besöka en ort, och besöken blir också alltför kortvariga. IOGT t. ex. har avdelningar på 1 700 platser, av vilka högst en tredjedel nu kan få besök av en instruktör under ett år. Om instruktören i fortsättningen åtminstone på mindre platser betjänar även andra organisationer än sin egen, torde visserligen effektiviteten kunna något ökas, men ett större antal instruktörer synes ändå ofrånkomligt. Skolöverstyrelsen har föreslagit en ökning från 12 till 16. Organisationerna har begärt anslag till sammanlagt 29 instruktörer, men nykterhetskommittén anser sig inte kunna föreslå mer än 19, vilket är tre mer än skolöverstyrelsen föreslagit. Sammanlagt bör alltså anslag utgå med 10 000

kr. vardera till 17 instruktörer samt med 16 000 resp. 12 000 kr. till SLN:s resp. SSUH:s instruktörer. Totalsumman blir då 198 000 kr. mot av skolöverstyrelsen föreslagna 113 100 kr. Någon bestämd fördelning mellan de olika organisationerna torde inte böra anges, utan det bör få ankomma på skolöverstyrelsen att fördela anslaget med hänsyn till möjligheten att förvärva kompetenta personer och till de planer för verksamheten som uppgöres. Skolöverstyrelsen bör ha viss möjlighet att inom ramen för det totala anslaget jämka på bidragssummorna uppåt eller nedåt med hänsyn till de olika instruktörernas utbildning och kompetens i övrigt. Det bör i görligaste mån tillses att instruktörerna ej användes till sådana uppdrag inom organisationerna, som inkräktar på deras möjligheter att fylla sina instruktörsuppgifter.

På grund av uppdelningen i ett antal olika organisationer kan det under stundom förekomma att instruktörerna utför onödigt dubbelarbete. En viss risk föreligger också att arbetsuppgifterna inte alltid blir tillräckligt rationellt fördelade mellan instruktörerna. För den skull bör CFN söka att i viss mån samordna deras verksamhet. Det bör sålunda föreskrivas att i början av varje termin instruktörerna skall kallas till sammanträde, där en viss gemensam planläggning av arbetet sker och där instruktörerna redogör för sina resplaner.

Administrationsbidrag

Anslaget till instruktörer täcker endast en del av de behov som i fråga om folkbildningsorganisationerna tillgodoses genom särskilt *administrationsanslag*. Detta får nämligen även användas till löner åt den centrala personalen, in-

klusive eventuell avsättning till pensionsfond, hel- eller deltidsanställda distriktsinstruktörer, lokala expeditörer och expeditioner (även deltidsanställda), omkostnader för den centrala expeditörsverksamheten, konferenser och instruktionskurser etc. Till allt detta har även nykterhetsrörelsen ett stort behov av bidrag. Skolöverstyrelsen har föreslagit ett anslag för detta ändamål av 170 000 kr. medan skolöverstyrelsens konsulent för nykterhetsundervisning för sin del föreslagit 200 000 kr. Beloppet skulle, liksom motsvarande anslag till folkbildningsarbetet, fördelas av skolöverstyrelsen på grundval av specificerade ansökningar.

Enligt skolöverstyrelsens förslag skulle anslag kunna utgå till samma ändamål som till folkbildningsorganisationerna. Det skulle i första hand gälla »utgifter för central administration, distrikts- och lokalsekreterare samt kurser för inre instruktion av medlemmar för att skola dem för utåtriktade uppgifter».

Det bör framhållas att de administrationsbidrag (tillsammans 83 210 kr. för budgetåret 1951/52), som vissa nykterhetsorganisationer får i sin egenskap av studieförbund, endast kan användas för den rena folkbildningsverksamheten. Det innebär naturligtvis en indirekt fördel för organisationerna att kunna erbjuda sina medlemmar bättre bildningsmöjligheter än tidigare, men anslagen berör inte nykterhetsverksamheten som sådan.

Nykterhetskommittén tillstyrker att ett administrationsbidrag beviljas men anser sig inte för närvarande böra föreslå högre belopp än 100 000 kr. Då erfarenheter saknas av organisationernas möjligheter att på ett rationellt sätt utnyttja bidraget, synes man inte på en gång böra ställa ett så stort belopp till förfogande som skolöverstyrelsen före-

slagit. Genom den höjning av anslaget till instruktörer och till föreläsningar genom CFN, som nykterhetskommittén föreslår, kan behovet också sägas vara något mindre än med de förutsättningar som legat till grund för skolöverstyrelsens förslag. Om det visar sig att anslagen utnyttjas på ett sådant sätt att det är motiverat med en höjning, bör en sådan ske vid en senare tidpunkt.

Kommittén vill särskilt framhålla att syftet med administrationsanslaget bör vara att hjälpa organisationerna att ordna sitt arbete så, att det kan bli mera utåtriktat än det annars skulle bli. Det utåtriktade arbetet kostar mera pengar än det inåtriktade. Om kostnaderna stegras eller inkomsterna minskas, blir organisationerna helt naturligt nödsakade att inskränka sig till att hålla föreningslivet i gång och kan då inte upprätthålla och ännu mindre utvidga den utåtriktade verksamheten.

Vid överläggningar, som representanter för kommittén haft med nykterhetsorganisationernas samarbetsorgan i de större städerna, har det framkommit att en viktig insats skulle kunna göras av lokala ortssekreterare, gemensamma för samtliga nykterhetsorganisationer. Dessa skulle kunna sköta det expeditionella arbete som inte kan uträttas på fritid och som därför nu ofta måste eftersättas. Det gäller exempelvis förberedelser för offentliga möten och upplysningskampanjer, adressletning och adressskrivning för att komma i kontakt med inflyttade ungdomar etc. Sådant arbete måste numera göras på arbetstid, när personer och firmor är anträffbara, och måste därför i stor utsträckning skötas av avlönad arbetskraft om det över huvud taget skall bli gjort. Om detta arbete organiseras rationellt och utan att hindras av organisationsplitteringar, synes här goda resultat kunna

vinnas genom relativt små anslagssummor. Särskilda anslag bör inte utgå till sådana ändamål, men kostnaderna bör få medräknas då organisationerna ansöker om administrationsbidrag.

Administrationsanslaget bör enligt nykterhetskommitténs mening fördelas av skolöverstyrelsen, som härvid bör ges stor frihet att avpassa kraven på organisationerna efter omständigheterna. Bland ändamål, som bör kunna komma i fråga, kan nämnas kurser för föreningsledare, ungdomsledare, programledare och talare, bidrag till avlöning av ordssekreterare av ovan antytt slag samt rationalisering av kontorsarbete m. m. vid de centrala expeditionerna. I den mån bidraget räcker, bör anslag kunna utgå även till löpande centrala organisationskostnader, men dessa synes böra komma i sista hand. Meningen är inte att av nykterhetsrörelsen skapa en sorts halvstatlig organisation, som mer eller mindre konstlat hålles uppe av statsmakterna, utan endast att ge bidrag till av egen kraft levande organisationer, vilkas insatser för en samhällsnyttig nykterhetspropaganda kan bli större genom statens bidrag.

Det sammanlagda anslaget för instruktions- och administrativ verksamhet skulle sålunda enligt kommitténs förslag uppgå till (198 000 + 100 000) 298 000 kr. Som jämförelse kan nämnas att för budgetåret 1951/52 folkbildningsrörelsen för liknande ändamål får 582 700 kr. (skolöverstyrelsen hade föreslagit 1 063 000 kr.). Idrottsrörelsen får 1 359 000 kr. till administration, var till kommer ett ungefär lika stort belopp till instruktionsverksamhet.

Det bör framhållas att anslagen är avsedda att täcka endast en del av de verkliga kostnaderna (i fråga om administrationsbidragen hälften och i fråga om instruktörerna ca $\frac{1}{2}$). Resultatet

torde dock bli en betydande utvidgning av den nuvarande verksamheten. Det framgår av det ovan anförda att utvidgningen främst avser den utåtriktade verksamheten.

Samlingslokaler

Från nykterhetsrörelsen har till kommittén riktats en enträgen vädjan att uppmärksamma behovet av anslag till nykterhetsrörelsens *samlingslokaler*. Dessa, som i regel kallas ordenshus, är den äldsta och största gruppen folkliga samlingslokaler i Sverige. Antalet profana samlingslokaler i vårt land torde vara ca 2 800, varav omkring 1 500 är ordenshus. Arbetarrörelsens folkets hus och bonderörelsens bygdegårdar är sålunda tillsammans inte så många som ordenshusen. Av de senare är ca 1 400 eller övervägande delen belägna på landsbygden. På många håll är ordenshuset den enda samlingslokalen på orten. Det användes då bl. a. som biograf- och föreläsningssal och som sammanträdeslokal för ortens föreningar av olika slag. Flertalet ordenshus är byggda för omkring 50 år sedan och är av trä. De är därför för närvarande i ett stort antal fall i trängande behov av grundlig reparation, om de inte skall bli helt oanvändbara. Om de med framgång skall kunna användas för bildnings- och ungdomsverksamhet, behöver de moderniseras och inredas efter nutida fordringar på bekvämlighet och utrymme. Det räcker inte längre med en stor samlingsal, det behövs också studiecirkelrum, biblioteksrum, klubblokaler, hobbyrum etc.

För närvarande finns möjligheter att få statslån till nybyggnad och ombyggnad av bl. a. ordenshus genom statens nämnd för samlingslokaler. Minst hälften av länen brukar efterskänkas och

är alltså i realiteten subventioner. Under åren 1943—49 har från denna nämnd utbetalats ca 12 milj. kr. i lån och bidrag, varav emellertid endast 850 000 kr. till ordenshus. Vidare utgår under femte huvudtiteln ett årligt anslag om 5 000 kr. till vardera ordenshusens riksförening (omfattande ordenshusen inom IOGT och NTO), folketshusföreningarnas riksorganisation och bygdegårdarnas riksförbund, närmast avsett för rådgivande verksamhet vid planering av nybyggen och ombyggnader.

Det har från ordenshusens riksförening klagats över att ordenshusen blir satta i efterhand när det gäller statslån. Detta anses dock inte ha berott på nämnden för samlingslokaler utan närmast hängt samman med att det torde ha varit svårare att få byggnadstillstånd för att reparera ett ordenshus än för att bygga ett nytt folkets hus eller en ny bygdegård. En frikostigare praxis beträffande ordenshusen påyrkas från nykterhetsrörelsens sida. Man framhåller att det måste vara dålig affär att låta bestående samlingslokaler ruttna ner, om det finns möjligheter att reparera och modernisera dem för rimliga kostnader. Många av de hotade ordenshusen ligger på rena landsbygden. Om de försvinner blir trakten utan samlingslokal. En gång i en framtid kanske kommunen bygger en ny, men det blir betydligt dyrare. Dessutom vet man inte hur länge det dröjer. Under tiden kan det folkliga föreningsarbetet hinna förtvina, ungdomens dragning till städerna bli starkare än den annars skulle ha varit, och i den mån det ännu finns några nöjesmöjligheter kvar i orten, blir det fråga om rent merkantila nöjesanordningar, ofta endast primitiva dansbanor med låg standard. Man framhåller även värdet ur nykterhets- och

ungdomsvårdens synpunkt att nöjeslokaler kan hållas spritfria.

Utom svårigheten att få byggnadstillstånd framhåller ordenshusens riksförening de små lokalavdelningarnas bristande ekonomiska resurser för att presentera sakkunnigt utförda ritningar och arbetsplaner för ett byggnadsarbete. Vore man viss om att få byggnadstillstånd och statslån, kunde man säkerligen i regel få ett tillfälligt lån eller få arbetet gjort på kredit, men risken är för närvarande mycket stor för att utgiften inte leder till något resultat. Därtill kommer att, enligt riksföreningens uppgift, de flesta arkitektfirmor inte vill åta sig ombyggnadsuppdrag, emedan dessa ur arkitekternas synpunkt skulle vara alltför obetydliga. Riksföreningen har därför försökt att skaffa medel till ett eget arkitektkontor med dels en konsulent, som kunde ge byggnadstekniska och ekonomiska råd till lokalföreningarna, dels en arkitekt, som kunde göra upp de behövliga ritningarna. Hittills har man endast (med hjälp av en insamlad fond) kunnat anställa en konsulent. Till en arkitekt har inte pengarna räckt, inte ens till en deltidsanställd sådan. Däremot har arvoden kunnat betalas till arkitektfirmor, i de fall när man kunnat uppbringa någon firma som varit villig att åta sig ett uppdrag av detta slag. Härvid har det ovan nämnda statsanslaget på 5 000 kr. om året kommit till användning.

Nykterhetskommittén anser att ordenshusens behov av stöd från statens sida bör uppmärksammas. Frågan om bevarandet och moderniserandet av de små samlingslokalerna på landsbygden synes vara av väsentlig betydelse såväl ur nykterhetspolitiska som rent allmänna synpunkter. Med hänsyn till att frågan om stöd till samlingslokaler behandlas i annat sammanhang, vill kom-

mittén emellertid inte framlägga något direkt förslag om anslag eller andra åtgärder för ändamålet. Saken torde böra tagas upp av statens nämnd för samlingslokaler på framställning av ordenshusens riksförening. Enligt uppgift från riksföreningen har lånebehovet för en upprustning av de mest hotade ordenshusen preliminärt beräknats till 23 milj. kr.

Verksamhet bland militärpersonal

Som framgår av nykterhetskommitténs ungdomsundersökning har *militärtjänstgöringen* stor betydelse för utformningen av den manliga ungdomens alkoholvanor. Det är enligt kommitténs mening angeläget att under denna tid inte bara meddelas viss nykterhetsundervisning (se härom avd II kap. 5) utan också på annat sätt vidtas åtgärder för att förhindra utbredning av de personliga alkoholvanorna. Många av de ungdomar, som rycker in till militärutbildning, är medlemmar av nykterhetsföreningar i sina hemorter, men åtskilliga av dem överger sin absolutistiska inställning i den nya miljön. En betydelsefull insats till förhindrande av denna utveckling göres av IOGT genom s. k. militärombud, vilka har till uppgift att hjälpa den till nykterhetsrörelsen anslutna militärpersonalen att få kontakt med organisationerna på förläggningssorten. Ombuden skall vidare verka för frivillig komplettering av den lagstadgade militära nykterhetsundervisningen. Ombuden tillhör IOGT och får särskild legitimation av förbandschefen för att utöva sin verksamhet. Härom finns sedan 1943 en särskild överenskommelse mellan IOGT och försvarsstaben. Ombudens arbete inskränkes emellertid inte till IOGT, utan de har till uppgift att söka kontakt med även andra nykterhetsorganisationer

(och frikyrkliga samfunds) medlemmar och underrätta dessa om deras organisationers mötestider m. m. Till kostnaderna för verksamheten får IOGT disponera 2 000 kr. av det statsanslag som utgår för organisationens arbete bland barn och ungdom. Detta räcker endast till de nödvändigaste omkostnaderna, några arvoden till ombuden betalas ej.

För att kunna intensifiera denna viktiga verksamhet synes ett något större anslag vara motiverat. Ett mindre arvode åt militärombuden synes vara befogat och dessutom erfordras medel för affischer och annan materiel. Vidare synes behov föreligga av att samla ombuden till instruktionskonferenser. Ett statsanslag om 10 000 kr. synes rimligt. Kommittén föreslår alltså att 10 000 kr. ställes till skolöverstyrelsens förfogande att på ansökan utbetalas till stöd åt nykterhetsverksamhet bland militärpersonal.

Verksamhet bland sjömän

I motioner till 1947 års riksdag (I: 38 av herrar Wagnsson och Wetter; II: 64 av herr Lindberg) yrkades anslag med 12 000 kr. till nykterhetsfrämjande verksamhet bland *sjömän*. I motionerna framhölls att sjömännens nykterhetsförhållanden lämnade mycket övrigt att önska och att de frivilliga insatser som gjorts, bl. a. av IOGT, av brist på medel icke kunnat göra avsedd effekt. Statsutskottet uttalade att en lämpligt tillrättalagd nykterhetsfrämjande verksamhet bland sjömännen kunde bli av stort värde. Det syntes emellertid utskottet erforderligt, att innan riksdagen fattade beslut om anvisande av medel för berörda ändamål, icke blott de närmast intresserade tagit under noggrant övervägande formerna för den nykterhetsfrämjande verksamhetens drivande, vilket enligt utskottet lämp-

ligen kunde ske genom samråd med någon eller några av de redan existerande nykterhetsorganisationerna, utan också att frågan i behörig ordning prövats av de för nykterhetsupplysningen närmast ansvariga myndigheterna.

Med anledning av detta uttalande framlade IOGT omedelbart ett förslag i ämnet och yrkade anslag bl. a. till en heltidsanställd ombudsman, som skulle kunna besöka de större hamnstäderna och organisera arbetet i samarbete med de lokala nykterhetsorganisationerna. IOGT hade i hamnstäderna utsett vissa medlemmar till s. k. hamndeputerade med uppgift att söka kontakt med sjömännen och förmedla deras besök på möten och sammankomster samt att anordna samkväm till vilka sjömännen inbjöds. I Stockholm och Göteborg funnes även särskilda loger för sjömän. Denna verksamhet skulle effektiviseras genom den föreslagne ombudsmannen. Skolöverstyrelsen biträdde framställningens syfte och tillstyrkte i sina petita för budgetåret 1948/49 ett anslag på 10 000 kr. för ändamålet. Vid denna tidpunkt upptogs emellertid på grund av det dåvarande statsfinansiella läget inga nya anslagsposter för nykterhetsfrämjande verksamhet i statsverkspropositionen. Någon sakprövning av statsmakterna har förslaget därför icke varit föremål för.

Nykterhetskommittén anser ett statsbidrag till en verksamhet för att förbättra nykterhetstillståndet bland sjömännen vara motiverat. Rörande formerna för en sådan verksamhet synes dock delade meningar kunna råda. Det är möjligt att det vore ändamålsenligt att i viss utsträckning överlåta arbetet till sjömännens fackliga organisationer. Dessa har redan gjort en viss insats för ett bättre nykterhetstillstånd genom att ur organisationen utesluta speciellt

olämpliga element. För detta ändamål har en för sjöfolkets organisationer och svenska redareföreningen gemensam disciplinnämnd upprättats. Denna möjlighet har säkerligen haft en viss uppfostrande betydelse. Men dessutom behövs otvivelaktigt en speciellt för sjömännen avpassad upplysningskampanj angående alkoholbrukets risker, där det inte bara gäller det grova missbruket utan också de ökade olycksfallsriskerna m. m. vid lättare alkoholpåverkan. Ett samarbete mellan nykterhetsorganisationerna, de fackliga organisationerna och de existerande välfärdsinstitutionerna för sjömän synes här vara önskvärt. Några bestämda regler för hur arbetet bör bedrivas synes ej i förväg kunna uppställas och fasta hållpunkter för bedömande av anslagsbehovet saknas därför. Kommittén föreslår att för de närmaste åren 10 000 kr. årligen ställes till skolöverstyrelsens förfogande till försöksvis anordnad nykterhetsverksamhet bland sjömän. Nykterhetsorganisationer och andra sammanslutningar bör kunna erhålla anslag för konkreta arbetsuppgifter. Vid planläggningen bör ett nära samarbete äga rum med handelsflottans välfärdsråd, vilket även i övrigt är rådgivande organ för statens stöd åt den sociala verksamheten bland sjömännen.

Verksamhet vid universitet och högskolor

Betydelsen av nykterhetsupplysning bland de studerande vid *universitet och högskolor* är uppenbar. Det inflytande på opinionsbildningen, som utövas av de akademiskt utbildade, är på många områden mycket stort. De uppgifter som nykterhetsföreningarna vid universitet och högskolor har torde dock kräva större ekonomiska resurser än som för

närvarande står till förfogande. Föreläsningar av framstående vetenskapsmän skulle kunna anordnas, om medel funnes tillgängliga. CFN:s föreläsningsslag kan endast i begränsad utsträckning komma till användning för detta syfte. Det gäller ju här ej endast föreläsningsslag utan även reklamkostnader o. d., till vilka studentorganisationerna saknar medel. Under våren 1950 har av Studenternas helykterhetssällskap i Uppsala anordnats en serie föredrag och diskussioner som väckt stor uppmärksamhet. För detta ändamål har ett särskilt anslag om 1 500 kr. utgått ur det till Kungl. Maj:ts förfogande stående anslaget för nykterhetsfrämjande åtgärder i allmänhet. Trots detta lär kostnaderna endast med stora svårigheter ha kunnat täckas. Framställning

har gjorts att 4 000 kr. skulle anslås för understöd åt akademiskt nykterhetsarbete. Då man saknar hållpunkter för att bedöma i vilken utsträckning en effektiv verksamhet av detta slag kan bedrivas, torde man dock, i varje fall tills vidare, böra nöja sig med ett anslag om 3 000 kr. att utgå efter skolöverstyrelsens bedömning till upplysningsverksamhet vid universitet och högskolor.

Sammanfattning

En sammanfattning av kommitténs förslag i fråga om anslag till nykterhetsrörelsen får följande utseende. Härvid upptages även de summor, som angivits som önskvärda av nykterhetsorganisationerna i den mån de tillstyrks av undervisningsrådet Lund och direktör Sundberg.

Sammanfattning av anslagsäskanden.

	Anslag 1951/52	Skolöver- styrelsen 1950	Önskade anslag 1950	Nykter- hetskom- mittén
Nykterhetsorganisationernas och De kristna samfundens nykterhetsrörelses verksamhet	148 000	214 500	533 000	214 500
Instruktörer för nykterhetsupplysning	72 500	113 100	218 000	198 000
Sveriges nykterhetssällskaps representantförsamling	—	16 000	20 000	16 000
Samarbetskommittén mellan nykterhetsrörelsen och fackföreningsrörelsen	10 000	15 000	25 000	15 000
Kvinnoföreningarnas samarbetskommitté för nykterhetsfrågor	5 000	10 000	20 000	10 000
Administrationskostnader för nykterhetsorganisationer	—	170 000	200 000	100 000
Nykterhetsarbete bland militärpersonal	—	—	10 000	10 000
Nykterhetsarbete bland sjömän	—	—	15 000	10 000
Nykterhetsföreningar vid universitet och högskolor	—	—	4 000	3 000
Internationella byrån i Lausanne	5 500	5 500	5 500	5 500
Till Kungl. Maj:ts förfogande för främjande av nykterhet på annat sätt	12 000	12 800	15 000	12 800
Kronor	253 000	556 900	1 065 500	594 800

Den erforderliga anslagsökningen över skolöverstyrelsens förslag skulle sålunda uppgå till i runt tal 38 000 kr. I förhållande till nu utgående anslag skulle erfordras en ökning av ca

340 000 kr. Dessa siffror hänför sig till 1950 års penningvärde. Anslagen måste självfallet avpassas efter den kostnadsnivå som råder, när förslagen kan komma att genomföras.

IV. VETENSKAPLIG FORSKNING

Inledning

Nycterhetskommittén har i sitt principbetänkande framhållit den vetenskapliga forskningens grundläggande betydelse för kunskaperna om alkoholskadornas omfattning och karaktär och därmed också deras bekämpande. För undervisning och upplysning är forskningens betydelse särskilt framträdande. De kunskaper om alkoholen och dess skadeverkningar, som skall meddelas genom undervisningen, måste grundas på objektiva vetenskapliga forskning. De nya rön, som genom forskningen tillföres vårt vetande, gör dessutom undervisningen mer innehållsrik och intresseväckande.

Nycterhetskommittén vill därför kraftigt framhålla det trängande behovet av en organiserad vetenskaplig forskning i alkoholfrågan. För relativt obetydliga anslagssummor kan här vinnas väsentliga fördelar. Inga utgifter i nycterhetsfrämjande syfte torde för närvarande ha högre »gränsnytta» än de som göres för vetenskapliga ändamål. Resultatet av en viss utgiven penningssumma kan här beräknas bli större än på något annat område som kan komma i fråga i detta sammanhang. Forskningens resultat kan nämligen — om de effektivt utnyttjas — få betydelse för alla de olika åtgärderna mot alkoholis-

men, inte minst undervisnings- och upplysningsverksamheten.

Den forskning det här gäller är dels medicinsk dels samhällsvetenskaplig. Inom medicinen gäller det å ena sidan frågan om hur alkoholen uppträder i organismen och ingriper i de normala livsprocesserna, vilken fråga har stor praktisk betydelse, å andra sidan frågan om den kroniska alkoholismens uppkomst och botande. Man kan beteckna dessa båda forskningsområden som *teoretisk resp. klinisk medicinsk alkoholforskning*. Någon skarp gräns mellan de båda grenarna kan man dock inte dra upp. Iakttagelser från den teoretiska forskningen har stundom visat sig ha direkt praktiskt värde för den kliniska vården.

På det samhällsvetenskapliga området gäller det att studera å ena sidan alkoholbrukets individuella och sociala psykologi och sociala skadeverkningar, å andra sidan de offentliga och enskilda åtgärderna mot alkoholskadorna och dessa åtgärders resultat. Till stor del rymmes dessa forskningsobjekt inom socialpsykologiens, sociologiens och socialpolitikens ämnesområden, men även andra vetenskaper, såsom statistik, nationalekonomi och historia, tangeras. I fortsättningen kommer den här åsyftade forskningen att benämnas *social alkoholforskning*.

En skillnad i karaktär mellan den medicinska och sociala alkoholforskningen må redan här påpekas. Den förra är till sina huvuddelar internationell, den teoretiska obegränsad, den kliniska i övervägande grad. De rön som göres i ett land kan i stor utsträckning tillämpas och vidare bearbetas i ett annat. Den sociala forskningens studiematerial växlar däremot i betydande utsträckning i olika länder. Det kan här därför endast i mera begränsad utsträckning bli fråga om en sådan internationell arbetsfördelning, som är så utmärkande för den medicinska forskningen.

Den medicinska alkoholforskningens nuvarande läge

Den medicinska alkoholforskning, som hittills bedrivits i vårt land, har varit övervägande teoretisk. De mest bekanta resultaten har vunnits vid den medicinsk-kemiska institutionen i Lund under ledning av framlidne professorn E. M. P. Widmark och vid den farmakologiska avdelningen vid Karolinska institutet under ledning av professor G. Liljestränd. I Lund har bl. a. utarbetats metoder för att bestämma alkoholhalten i blodet (det widmarkska provet) medan vid Karolinska institutet ett stort antal undersökningar av skiftande karaktär genomförts. De objektiva bestämmningar av graden av alkohelpåverkan, vilka utförts av docenten L. Goldberg, har bl. a. med stor framgång använts vid den på nykterhetskommitténs uppdrag verkställda undersökningen av verkningar av olika slag av maltdrycker. Flera av de nämnda svenska undersökningarna har för övrigt rönt stor internationell uppmärksamhet.

Den kliniska alkoholforskningen har i vårt land hittills icke ägnats lika stort intresse som den teoretiska. Först under de senaste åren torde några nämnvärda mera systematiska forskningar ha bedrivits, bl. a. vid Karolinska sjukhusets psykiatriska klinik, vid S:t Eriks sjukhus och vid Beckomberga sjukhus.

Medel till forskningarnas bedrivande har bl. a. erhållits från Stiftelsen Theres och Johan Anderssons minne, från Svenska sällskapet för medicinsk forskning, från den medicinska Nobelprisgruppens särskilda fond och från Vetenskapsakademiens Lindahlsfond. Sedan Statens medicinska forskningsråd tillkom 1945, har vissa anslag lämnats av detta. Våren 1946 upprättades inom medicinska forskningsrådet en speciell subkommitté för alkoholforskning med uppgift att till rådet inkomma med förslag till utdelning av de medel som finns disponibla för detta ändamål (minst 30 000 kr. årligen).

Alkoholistsvårdsutredningens förslag om inrättande av alkoholistsjukhus med forskningsmöjligheter

I motioner vid 1946 års riksdag av herrar Elon Andersson och Bergqvist (I: 121) och herrar Osterman, Verner Hedlund och v. Friesen (II: 223) påtalades den kliniska alkoholforskningens relativt obetydliga omfattning och föreslogs inrättande av ett alkoholistsjukhus för bl. a. forskning och klinisk undersökning. Denna fråga upptogs därefter i direktiven för 1946 års alkoholistsvårdsutredning, vilken i sitt betänkande (SOU 1948: 23) föreslog upprättande av fyra alkoholistsjukhus i anslutning till de medicinska högskolorna, i första hand ett sådant i Stockholm (om möjligt förlagt till Karolinska sjukhusets område). Utredningen framlade också en detaljerad plan till ett sådant

sjukhus (sid. 111 ff.) ur vilken följande må citeras:

Som utredningen tidigare framhållit måste alkoholproblemet angripas från många sidor. Det är dels ett medicinskt-biokemiskt problem, dels ett psykologiskt-psykiatriskt och dels ett socialt problem. Erfarenheten visar, att alkoholmissbrukaren i första hand manifesterar psykiska symtom och visar social missanpassning. De läkare, som under årens lopp sysslat med alkoholistproblemet, ha mest varit psykiatrici. Det synes därför vara uppenbart, att alkoholistsjukhuset bör förestås av en psykiater som överläkare och chef (lönegrad Ca 32). Med hänsyn till den stora vikt, som måste tillmätas den biokemiska forskningen på området, bör även en läkare med biokemisk skolning finnas anställd och föreslås därför inrättandet av en tjänst som klinisk laborator med invärtesmedicinsk och kemisk laboratorieutbildning (Ca 31). Vidare bör det viktiga sociala och socialstatistiska forskningsarbetet möjliggöras genom anställande av en kvalificerad, vetenskapligt utbildad sociolog (Ca 29) med ett biträde (Ca 11).

Antalet underläkare bör vara tillräckligt stort för att det löpande arbetet och behandlingen skall kunna skötas tillfredsställande. Vid psykiatriska lasaretsavdelningar räknar man i medeltal med en underläkare på 15—20 vårdplatser. Då arbetet här närmast kan jämföras med arbetet på en psykiatrisk klinik, synes därför vara rimligt med minst fyra underläkare (arvodesanställda), ett antal som sannolikt snart måste ökas särskilt med hänsyn till polikliniken. Polikliniken bör förestås av en särskild läkare med hög kompetens (deltidstjänst mot arvode).

Remissinstanserna har tämligen allmänt tillstyrkt alkoholistvårdsutredningens förslag på denna punkt, i ett stort antal fall (bl. a. medicinalstyrelsen, de medicinska fakulteterna och Svenska läkarsällskapet) med uttryckligt instämmande. Statskontoret har dock ansett de föreslagna kostnaderna per vårdplats alltför höga. Enligt yttrande av direktionen för karolinska sjukhuset kan plats för ändamålet icke

beredas inom sjukhusets nuvarande område.

Förslaget om inrättande av alkoholistsjukhus har ännu inte föranlett någon åtgärd från statsmakternas sida.

Professor Liljestrands förslag om inrättande av professur i teoretisk alkoholforskning

Efter överläggningar mellan nykterhetskommitténs ordförande och professor G. Liljestrand överlämnade den senare på hösten 1948 en promemoria angående inrättande av en professur vid Karolinska institutet i Stockholm för studiet av alkoholens fysiologi och farmakologi. I denna PM anföres bl. a. följande:

Forskningen, såväl grundforskningen som målforskningen, bör för att ge god avkastning arbeta under gynnsamma arbetsförhållanden och på lång sikt, vare sig arbetet angriper ett teoretiskt eller ett praktiskt problem, vare sig arbetet berör någon i dag perifer frågeställning eller ett aktuellt problem.

Alkoholfrågan är emellertid så omfattande, att dess lösning icke kan tillgodoses genom att *enstaka* undersökare ägna en *del* av sin tid åt att angripa en frågeställning, som ej kostar för mycket tid, pengar eller arbete. Problemet bör angripas av forskare, vilka måste beredas möjlighet att helt ägna sig åt forskning inom detta område och att lägga upp forskningsplaner på lång sikt, fem eller tio år.

Särskilt bör framhållas önskvärdheten av att skapa kontinuitet i forskningen och söka få garantier för att den skall fortgå och ytterligare utvecklas. Hittills har i vårt land alkoholforskningen väsentligen bedrivits på enskilt initiativ av personer, som hyst intresse för hithörande frågor. Att detta även gäller den medicinskt-teoretiska alkoholforskningen, belyses av det ovan anförda. Det ligger emellertid i sakens natur, att föreståndarna för de farmakologiska, fysiologiska och medicinskt-kemiska universitetsinstitutionerna blott kunna ägna relativt ringa uppmärksamhet åt ett vetenskapligt studium av alkoholfrågans

medicinska sida. Den stora och snabbt växande omfattningen av deras egna discipliner gör, att det i längden icke är möjligt för dem att i större omfattning syssla med medicinsk alkoholforskning utan att försumma andra viktiga områden inom de ämnen, de företräda. Vill man söka ernå en intensifiering och fördjupning av forskningen inom något delområde av de stora huvuddisciplinerna, torde den lämpligaste utvägen vara att inrätta särskilda befattningar härför. De i vårt land nyligen tillskapade professurerna i tuberkulosforskning och i virusforskning (virologi) erbjuda exempel på en dylik utveckling, i det dessa båda ämnen på grund av sin stora praktiska vikt utbrutits ur ämnena inre medicin och bakteriologi. Med hänsyn till den stora samhällseliga betydelsen av alkoholfrågan synes en motsvarande utveckling av den medicinska alkoholforskningen vara önskvärd. Början bör då utan tvivel göras med den teoretiska delen av denna. Dels torde nämligen denna i viss mån kunna karakteriseras som grundforskning och bör därför först komma till stånd. Dels bör man enligt min mening begagna det tillfälle, som just nu erbjuder sig, att till denna forskning fastknyta en person, som genom sina insatser på området förvärvat sig en internationellt uppmärksam ställning som en av de ledande, och dessutom besitter en utmärkt skolning inom farmakologien. Jag åsyftar docenten L. Goldberg, som ägnat ett mycket omfattande och framgångsrikt arbete åt hithörande problem. Det bör i detta sammanhang påpekas, att det icke torde vara möjligt att anförtro såväl den medicinsk-teoretiska som den kliniska forskningen åt en och samma person, därtill äro arbetsmetoder och erforderlig utbildning alltför olikartade.

Inrättandet av en professur i medicinsk-teoretisk alkoholforskning skulle givetvis också kräva, att lämplig institution ställes till innehavarens förfogande. En dylik institution bör lämpligen vara knuten till eller förlagd intill den farmakologiska avdelningen vid Karolinska institutet, där dylik forskning sedan lång tid tillbaka bedrivs. Även forskning inom ett specialområde som teoretisk alkoholforskning kräver viss kontakt med hela det ämnesområde, ur vilket specialforskningen framsprungit. Den teoretiska alkoholforskningen

inkommer så i ett större sammanhang, till ömsesidig båtnad för såväl alkoholforskningen själv som för hela ämnesområdet, i första hand den tillämpade farmakologien. Alkoholforskningen inordnas därigenom såsom en del av forskningen rörande påverkan och narkos över huvud.

Genom att forskningen bedrivs på en speciell institution i anknytning till hela ämnesområdet kunna metoder, som utarbetas för speciella ändamål på närliggande områden, lättare komma till användning för alkoholstudier, såsom fallet varit med flimmerprovet för bestämning av ögats fusionsfrekvens eller rethårstekniken för bestämning av tröskelvärdet för beröring och smärta. På samma sätt kunna metoder, som utarbetats för påvisande av alkohelpåverkan, även utnyttjas för studiet av en rad *andra* ämnens effekt, från eter och kloroform till kväveoxidul, syre eller koloxid.

Flera undersökningar ha påbörjats inom närliggande områden, vilka planlagts efter samma riktlinjer och bearbetats med användande av samma metodik som vissa alkoholstudier, t. ex. arbeten över kvävet och kväveoxidulens narkotiska verkningar. Ett annat exempel utgör jämförelsen mellan olika ämnens allmännarkotiska, analgetiska och lokalanestetiska verkningar, liksom t. ex. undersökningar över lokalanestetikas verkningsmekanism kunna ge en fingervisning om huru alkoholens verkan på centrala nervsystemet kan tänkas komma till stånd.

Ett ytterligare exempel är vänjningsmekanismerna och deras fysiologiska och farmakologiska bakgrund: resultaten, vunna med alkohol, böra helt utvidgas att omfatta även andra ämnen, eter och kloroform å ena sidan, morfin, fenopromin o. d. å den andra. För koloxid har sådan undersökning efter dessa riktlinjer redan planerats.

Angripandet av kvantitativa problem, såsom variabiliteten mellan olika individer, relationen mellan påverkan och alkoholkhalt, alkoholförbränningens storlek under varierande betingelser, kräva kunskap om möjligheterna att statistiskt behandla dylika problem, och leder över på övriga delar av den kvantitativa farmakologien, framför allt den biologiska standardiseringen.

En institution för medicinsk-teoretisk

alkoholforskning borde lämpligen kunna ingå som en påbyggnad till den nyligen uppförda farmakologiska avdelningen vid Karolinska institutet, vilket bl. a. är av värde ur besparingssynpunkt. Som ett provisorium torde plats kunna beredas i farmakologiska avdelningens lokaler i nyssnämnda nybyggnad. Det måste emellertid bestämt framhållas, att detta endast kan bli en tillfällig anordning. Vad den erforderliga personalen beträffar, borde för ett effektivt bedrivande av arbetet erfordras:

I. Vetenskaplig personal:

Föreståndare: professors kompetens i farmakologi och speciell kompetens inom alkoholforskning. *Lön:* motsvarande specialprofessur.

1:e Assistent: vetenskaplig kompetens inom farmakologi och alkoholforskning. *Lön:* motsvarande 1:e assistent i heltidsbefattning.

1:e Amanuens: kompetens som amanuens vid farmakologiska avdelningen. Rekryteringsplats för blivande assistent.

II. Teknisk och annan personal:

Kanslibitråde motsvarande kanslibitråde vid farmakologiska avdelningen.

Laboratoriebitråde, motsvarande sådant vid farmakologiska avdelningen.

Vaktmästare, halvtidsbefattning (kan kombineras med farmakologiska avdelningen).

Behovet av instrumentmakare eller preparator tillgodoses av farmakologiska avdelningens preparator enligt överenskomelse.

Kompetenta sökande till samtliga befattningar finnas, vilka äro väl förtrogna med här aktuella problem.

Lokal: Institutionen torde provisoriskt kunna inrymmas i farmakologiska institutionens nybyggnad i Norrbackaområdet i avvaktan på egna lokaler, lämpligen i form av påbyggnad av en våning på farmakologiska institutionens nybyggnad (denna dimensionerad för påbyggnad).

Utrustning: Speciell utrustningsstat bör uppgöras. Här må blott nämnas att de forskare, som på farmakologiska institutionen bedriva alkoholforskning, disponera över en relativt fullständig utrustning, som ingår i farmakologiska institutionens ut-

rustning. En viktig punkt är uppsättandet av ett bibliotek med facklitteratur inom området.

Arbetsuppgifter för en nyinrättad professor i medicinskt-teoretisk alkoholforskning

Enligt min mening bör en professor i medicinskt-teoretisk alkoholforskning åtnjuta samma frihet vid val av arbetsuppgifter, som av ålder brukar tillkomma våra universitetsprofessorer. Det synes å andra sidan naturligt, att han upprätthåller kontakt med nykterhetsrörelsen, varigenom med stor sannolikhet hans intresse kommer att inriktas på problem av betydelse för denna. För närvarande pågå eller planeras av docenten Goldberg en rad undersökningar, som synes ägnade att illustrera värdet av ett dylikt samarbete. De antydas här nedan.

— — —

I. Effekten av maltdrycker, tillförda i varierande mängd av varierande styrka (uppdrag av 1944 års nykterhetskommitté med anslag från Finansdepartementet).

— — —

II. Effekten på alkoholförbränning och påverkan av olika spritdrycker:

a) maltdrycker och starksprit under varierande betingelser (understöd från statens medicinska forskningsråd).

b) förbränningens beroende på storleken av den tillförda dosen (understöd från medicinska forskningsrådet).

c) sambandet mellan konsumtion, påverkan och alkoholvana (understöd från medicinska forskningsrådet).

III. Efterprovning av olika alkoholbestämningsmetoders specificitet (på uppdrag av subkommittén för alkoholforskning av Statens medicinska forskningsråd).

IV. Koordinationsrubbnings och fusionsfrekvensens förändringar vid alkoholpåverkan (understöd av medicinska forskningsrådet).

V. Kemiska ämnen, påverkande alkoholförbränningens storlek (institutionsanslag).

VI. Alkohol förekomst hos skallskadade (anslag begärt genom subkommittén för

alkoholforskning, samarbete med Serafi-merlasarettets skullskadeavdelning).

VII. Utarbetande av en enkel apparatur för fastställande av alkoholhalten i utandningsluften («Drunkometer») att användas vid trafikolycksfall och dylikt (anslag begärt genom subkommittén för alkoholforskning).

VIII. Alkoholvänjningens natur och variationer, framför allt hos kroniska alkoholister (anslag begärt genom subkommittén för alkoholforskning).

Det vore även önskvärt med ett vidgat samarbete med andra institutioner och enskilda forskare, ej blott inom de områden, som direkt falla inom den föreslagna professurens område, utan även i avsikt att, om utrymme finnes, bereda forskningsmöjligheter för vetenskapsmän inom andra discipliner, t. ex. psykologien, socialstatistiken, kriminologien, och låta dessa taga del av avdelningens erfarenheter o. s. v.

Undervisning:

1946 års alkoholistvårdsutredning understryker i sitt betänkande (SOU 1948:23) betydelsen av att undervisning om alkoholens verkningar på den mänskliga organismen bedrivs vid den farmakologiska avdelningen, och sedan kompletteras, t. ex. i samband med undervisningen i psykiatri.

Det kan icke nog starkt betonas, att undervisningen, för att kunna utövas effektivt, bör meddelas vid en institution, där även forskning bedrivs, för att resultaten av denna skola kunna demonstreras och så komma undervisningen tillgodo.

Den del av undervisningen om alkoholens verkningar, som med fördel skall meddelas vid en eventuell specialinstitution för alkoholforskning, knuten till den farmakologiska avdelningen, berör metoder att fastställa halten av alkohol i organismen, dess förhållande i kroppen: uppsugning, fördelning, förbränning och elimination, dess verkan på olika organsystem, såsom på cirkulation, andning, matsmältning, på centrala nervsystem och dess funktioner: reflexer, hämningsprocesser etc., de akuta verkningarna på uppmärksamhet, omdöme, precision, bilkörning, olycksfall i arbetet, militära prestationer, inklusive flygning, dess verkan vid olika

sjukdomstillstånd, de fysiologiska mekanismerna vid alkoholvänjningen och dess uppkomst etc.

En undervisning, upplagd efter dessa linjer, har redan sedan några år bedrivits vid den farmakologiska avdelningen t. ex. för militärer, vid kurser för bilskoleinstruktörer, senast vid den kurs, som anordnades i samarbete mellan Nationalföreningen för Trafiksäkerhetens främjande, Centralförbundet för nykterhetsundervisning och Sveriges Bilskolors Riksförbund, för bilistsammanslutningar m. fl.

Härvid ha dels alkoholens verkningar presenterats mot bakgrunden av det fysiologiska skeendet, dels har alkohol- »laboratoriet» d. v. s. de försöksrum, där experimentell forskning bedrivits, demonstrerats, dels ha i vissa fall, t. ex. med vissa grupper av militärer och bilskoleinstruktörer, även alkoholförsök utförts för att direkt demonstrera verkan av t. ex. de små alkoholdoserna.

Resultaten av de vid farmakologiska avdelningen utförda försöken ha även framförts vid föreläsningar och demonstrationer utanför laboratoriet, t. ex. vid av Centralförbundet för nykterhetsundervisning anordnade sommarkurser eller upplysningskurser för allmänheten eller vid kurser av mera speciellt slag, t. ex. skolöverstyrelsens kurser i alkoholfrågan för olika kategorier av lärare, vid undervisning i bilskolor eller för olika grupper av militärer, vid kurser, ordnade genom samarbete mellan L. O. och nykterhetsrörelsen, vid folkhögskolekurser.

Önskvärt är, att kunskapen om det fysiologiska underlaget för alkoholens verkningar sprides till vida kretsar, ej blott till dem, som direkt komma i kontakt med alkoholen och dess verkan i samhället, såsom socialassistenter, kuratorer, nykterhetsnämnder, lärare, arbetsledare av olika slag o. s. v. utan även till de personer eller organisationer, som äro eller kunna väntas bliva intresserade att få saklig kännedom om alkoholens verkningar på individen.

I en bifogad kostnadsberäkning anges de årliga kostnaderna (1948) för en specialprofessur med tillhörande personal till 65 000 kr., fördelade på följande sätt:

Lön till professor	17 000
» » assistenter	18 000
» » biträdespersonal	20 000
Materialanslag	10 000
	<hr/>
Summa	65 000

För tillbyggnad till farmakologiska institutionen och inredning av den nya institutionen skulle erfordras en engångskostnad, beräknad till 325 000 kr.

Professor Liljestrands PM överlämnades underhand till statsrådet och chefen för ecklesiastikdepartementet, vilken däröver infortrade yttrande från universitetskanslern och Karolinska institutets lärarkollegium.

Kollegiet förklarade sig ha den uppfattningen att den föreslagna professuren vore önskvärd men framhöll att andra institutioner och professorer, som enligt kollegiets mening hade större angelägenhetsgrad, i första hand borde inrättas. Dessutom tillfogades att den kliniska alkoholforskningen borde ges försteget framför den teoretiska. En särskild professur i alkoholsjukdomar med tillhörande klinik eller en dubbelning av psykiatriprofessuren, varvid den ena professurens huvudområde skulle bli alkoholsjukdomarna och eventuellt andra narkomanier, borde övervägas.

En minoritet inom lärarkollegiet (professorerna Bernhard, Caspersson, von Euler och Liljestrand) ansåg däremot att kollegiet bort tillstyrka förslaget i form av inrättande av en personlig professur i experimentell alkoholforskning åt docenten Goldberg samt inrättande av en särskild avdelning i anslutning till den farmakologiska institutionen efter de riktlinjer som anförts i förslaget. Under en övergångstid skulle avdelningen kunna inrymmas i farmakologiska institutionens nuva-

rande lokaler. Ur minoritetens utförliga motivering må följande citeras.

Den betydelse som alkoholforskningen har belyses av att vid Yale- universitetet har inrättats en specialinstitution för alkoholforskning, Section of Studies on Alcohol, under egen föreståndare. Vad undervisningen beträffar har vid flera amerikanska universitet sedan några år givits specialkurser i alkoholens fysiologi, farmakologi och patologi, avsedda för medicine studerande och färdigutbildade läkare samt företrädare för andra yrkeskategorier. Den vikt man här i landet redan tillmätt experimentell alkoholforskning belyses av att statsmakterna för 1939/40 ställde i utsikt ett anslag av 30 000 kronor för forskningen på detta område, samt att för samma ändamål riksdagen 1945/46 anslag enahanda belopp att utgå av till forskningsrådets förfogande ställda medel.

Vi finna därför inrättandet av en professur i experimentell alkoholforskning väl-motiverat. Tuberkulosforskning och virologi utgöra exempel på ämnen, som på grund av tilltagande betydelse utbrutits ur huvudämnenä intern medicin och bakteriologi samt blivit företrädda av särskilda professorer.

Den omständigheten, att en kvalificerad person finnes för en dylik befattning, ger dessutom rika löften för detta forskningsområde för framtiden. Goldberg är nämligen en internationellt erkänd företrädare för experimentell alkoholforskning. Hans betydelsefulla insatser på detta område beröra bl. a. alkoholens resorption och förbränning, dess fördelning på olika organsystem och dess inverkan på olika organfunktioner, samt vidare olika grader av påverkan och dess variationer hos skilda kategorier av alkoholvana och under inverkan av olika farmaka. På grund av sina uppskattade insatser har Goldberg erbjudits forskningsbefattning i experimentell alkoholforskning vid Stanford University. Han har vidare utfört arbeten inom farmakologien samt förklarats väl meriterad för professur i farmakologi av samtliga sakkunniga vid sökande av professur i detta ämne.

Universitetskanslern anslöt sig till lärarrådets majoritet och avstyrkte omedelbara åtgärder i skrivelsens syfte.

Social alkoholforskning i Sverige och utlandet

Den sociala alkoholforskning som hittills bedrivits i vårt land har varit av tämligen sporadisk karaktär, men åtskillig sådan forskning har dock förekommit. På föranstaltande av 1911 års nykterhetskommitté genomfördes vissa undersökningar, bl. a. av socialstyrelsen, och 1944 års nykterhetskommitté har fortsatt detta arbete genom de stora undersökningar vilkas resultat redovisas i särskilda betänkanden. Inom kontrollstyrelsens statistiska avdelning och inom fångvårdsstyrelsen samt vid rasbiologiska institutet i Uppsala har värdefulla sammanställningar gjorts. Även på enskilt initiativ har viktiga rön framkommit, såsom genom den s. k. nykterhetsfolkets lagstiftningskommitté, vars betänkande avlämnades 1931. Någon systematisk forskning under någon längre tid har dock inte bedrivits.

I vissa andra länder har ansatser till en mera systematisk forskning förekommit. I Finland har ämnet »socialalkohologi» tidvis varit företrätt vid universitetet i Helsingfors och föreläsningsserier i ämnet har förekommit vid det finska universitetet i Åbo. Vidare har Alkoholbolaget inrättat en undersökningsavdelning med sociologisk inriktning. I Norge finns sedan 1949 en post som universitetsstipendiat vid Oslo universitet, vars innehavare beräknas kunna bedriva såväl forskning som föreläsningsserier. Edruelighetskommitteen av 1947 föreslår i sitt betänkande »Om undervisning og folkeoplysning om alkoholspørsmålet» att ett »granskningsinstitut for alkoholspørsmålet» upprättas med en medicinsk och en sociologisk avdelning och finansierat genom en bestämd procentandel av Vinmonopolets överskott. I Amerika

finns som redan omtalats vid Yale-universitetet en »Section of Studies on Alcohol», som upprättades 1940 med den biologiske statistikern E. M. Jellinek som chef. Avdelningen, som utger den stora tidskriften »Quarterly Journal of Studies on Alcohol», sysslar såväl med medicinsk som med social alkoholforskning. Flera värdefulla sociologiska undersökningar har redovisats i den nämnda tidskriften.

Nykterhetskommittén

Forskningens planläggning och samordning

Det är uppenbart att såväl medicinsk som social alkoholforskning behövs. I fråga om den medicinska forskningen är såväl teoretisk som klinisk inriktning nödvändig. Det torde emellertid inte vara lämpligt att spalta upp en forskning av denna karaktär på olika ämnen och fakulteter, vilka inte har beröring med varandra. Många forskningsuppgifter på alkoholfrågans område bör ta formen av grupparbete, »team-work». Av praktiska skäl måste en viss uppdelning på olika institutioner äga rum, men samordningsfrågan är av grundläggande betydelse.

För att tillgodose behovet av samordning föreslår nykterhetskommittén att medicinska forskningsrådets subkommitté för alkoholforskning förstärkes med representanter för det samhällsvetenskapliga forskningsrådet. Man skulle därigenom på ett enkelt och föga kostnadskrävande sätt erhålla ett centralt organ för alkoholforskning. Dess huvuduppgift skulle vara att liksom den nuvarande subkommittén upprätta förslag till fördelning av den för alkoholforskning reserverade andelen av statsanslaget till medicinsk forskning men

även att föreslå bidrag genom samhällsvetenskapliga forskningsrådet, när detta anses påkallat. Sådana bidrag kan redan nu erhållas, i den mån enskilda forskare gör framställning därom, varför någon ökning av anslagssumman inte synes erforderlig.

Utöver befattningen med anslagsfördelningen bör emellertid den för de båda forskningsråden gemensamma kommittén också få till uppgift att stimulera till nya forskningar. För detta ändamål torde den böra samråda med sådana personer som kan tänkas ha önskemål att framföra. Exempel på sådana är cheferna för de medicinska institutioner, där alkoholforskning bedrivs (i den mån de inte redan är ledamöter), vidare cheferna för socialstyrelsens nykterhetsvårdsbyrå och statistiska byrå, ledaren för den statistik över konsumtion och fylleri som nu föres i kontrollstyrelsen, direktören för Centralförbundet för nykterhetsundervisning och representanter för nykterhetsrörelsen. Om önskemål framkommer att forskningar på ett område kompletteras på ett annat eller att nya undersökningar igångsättes, bör forskningskommittén, om den finner önskemålen befogade, kunna antingen stimulera enskilda forskare härtill eller göra framställning till offentliga organ. Om behov anses föreligga av mera stadigvarande forskningsarbete eller av större anslag än dem som är tillgängliga genom forskningsråden, bör kommittén göra framställning till Kungl. Maj:t i frågan. Detsamma gäller om den officiella statistiken anses böra omläggas eller utvidgas.¹

¹ Förslag om ett "råd av statskonsulenter på alkoholfrågas område" med i huvudsak samma uppgifter som här föreslagits framlades redan 1912 av dr Bratt i "Alkoholen och samhället" (s. 185—186).

Den medicinska alkoholforskningen

Nykterhetskommittén vill kraftigt understryka den *kliniskt-medicinska alkoholforskningens* betydelse. Det måste anses som ett angeläget önskemål att bereda möjlighet till mera omfattande och regelbundna forskningar på detta område än som hittills kunnat ske.

Kommittén har redan i sitt yttrande över alkoholistvårdsutredningens betänkande tillstyrkt förslaget om att inrätta alkoholistsjukhus. Minst ett sådant bör snarast möjligt komma till stånd och organiseras på sådant sätt att möjligheterna till forskning väl tillvaratas. Som karolinska institutets lärarkollegium påpekat, kan detta ske på olika sätt, exempelvis genom att sjukhusets chef göres till professor eller docent i alkoholsjukdomar eller psykiatri vid institutet. Yngre medicinare torde kunna beredas möjligheter att bedriva forskning vid alkoholistsjukhuset genom anslag från medicinska forskningsrådet. Oberoende av hur chefskapet för alkoholistsjukhuset ordnas, skulle självfallet en uppdelning av den nuvarande professuren i psykiatri komma att betyda ökade möjligheter för klinisk alkoholforskning.

Det bör understrykas att forskningen vid alkoholistsjukhuset inte bara bör gälla botandet av alkoholister utan också frågan vilka faktorer det är som gör vissa människor till alkoholister. Uppenbart är att härigenom åtskilligt skulle kunna åstadkommas för att förebygga alkoholism och för att förstå alkoholproblemet över huvud.

Den *teoretiskt-medicinska alkoholforskningen* har stor betydelse för upplysningsarbetet i alkoholfrågan. Resultaten av de hittills bedrivna forskningarna har visat sig i hög grad öka möjligheten till en åskådlig undervisning

och en verkningsfull propaganda. Det är omvittnat från exempelvis läroboksförfattare att man nu kan åskådliggöra de små alkoholdosernas verkningar på ett mera övertygande sätt än innan de nyare undersökningarna publicerats. Även för de kliniska aspekterna på alkoholismen torde den teoretiska grundforskningen komma att få stor betydelse. För upplysningsarbetet är det av lätt insedda psykologiska skäl viktigt att ha tillgång till inhemska forskningsrön. De resultat som nåtts med svenska bilförare i Stockholm har för gemene man i Sverige en helt annan beviskraft än ett aldrig så väl utfört experiment i Chicago.

En förstärkning av den teoretiskt-medicinska alkoholforskningen kan ske på olika sätt. Enklast kan den åstadkommas genom ökade anslag från medicinska forskningsrådet till de undersökningar som bedrivs av skilda forskare, t. ex. vid karolinska institutets farmakologiska avdelning. Forskningens existens och omfattning blir emellertid då beroende av det intresse, som enskilda vetenskapsmän visar för denna forskningsgren, och av de möjligheter som dessa forskare kan ha att i konkurrens med andra viktiga arbetsuppgifter disponera sin tid för ändamålet. Om man vill för framtiden garantera att en teoretiskt-medicinsk alkoholforskning stadigvarande och i behövlig omfattning bedrivs, är möjligheten att få anslag från forskningsrådet inte tillräcklig. En permanent forskningsinstitution för ändamålet skulle på ett helt annat sätt kunna tillgodose kraven på ökade insatser. En professur eller annan permanent akademisk forskarbefattning skulle också ge möjligheter till en ur olika synpunkter önskvärd grundligare läkareutbildning på detta område.

Det av professor Liljestrand framlagda förslaget om en specialprofessur

i teoretisk alkoholforskning synes därför böra närmare övervägas. Kommittén anser sig inte kompetent att avgöra, om förslaget bör genomföras i den form det framlagts, men vill framhålla den stora betydelse för bl. a. nykterhetsupplysningen som en forskarbefattning av detta slag skulle få. De beräknade årskostnaderna — 65 000 kr. i 1950 års penningvärde — är blygsamma i jämförelse med samhällets övriga utgifter för nykterhetsfrämjande åtgärder, och de skulle enligt kommitténs mening med säkerhet ge gott utbyte för nykterhetsupplysningen i landet liksom för kampen mot alkoholskadorna över huvud taget. Kommittén har därför i sina kostnadskalkyler upptagit ett årligt belopp av 65 000 kr. för en forskningsinstitution för teoretisk alkoholforskning.

Enligt professor Liljestrands framställning skulle den föreslagna institutionen inte kräva något omedelbart investeringsanslag, eftersom den anses kunna tills vidare inrymmas i befintliga lokaler. En i framtiden önskvärd påbyggnad av karolinska institutets farmakologiska institution för att ge plats åt den nya institutionen har vid 1948 års prisnivå beräknats kosta 325 000 kr.

Den sociala alkoholforskningen

Behovet av en fortskridande social alkoholforskning i vårt land är obestridligt. För undervisningen vid universitet, socialinstitut och skolor är aktuella kunskaper om alkoholens sociala verkningar behövliga. Även för samhällets ingripanden med lagstiftningsåtgärder och vårdmöjligheter är det av vitalt intresse att erhålla aktuella kunskaper om arten och graden av de sociala skadeverkningar som alkoholbruket och alkoholismen medför. Detta gäller såväl den egentliga nykterhetslagstiftningen

som den allmänna kriminallagstiftningen. För de närmaste åren kan värdefulla upplysningar erhållas genom nykterhetskommitténs utredningar, men dessa blir snart föråldrade och behöver kompletteras. På vissa viktiga områden — t. ex. alkoholbrukets inverkan på produktionsresultat och nationalinkomst — har över huvud taget inga systematiskt upplagda undersökningar företagits. Detsamma gäller de psykologiska och sociologiska frågorna om sedvanorna i olika samhällsgrupper, dessas verkningar i fråga om alkoholism och brottslighet samt möjligheterna att påverka dem genom åtgärder av olika slag.

Formerna för en dylik forskning kan för närvarande inte bli desamma som beträffande den medicinska alkoholforskningen. Några på detta område specialiserade vetenskapsmän torde inte finnas. Däremot skulle nog intresserade yngre vetenskapsmän kunna tänkas specialisera sig på området, om en sådan forskning uppmuntrades av statsmakterna. Man bör därför hålla möjligheterna öppna för att i en framtid inrätta akademiska lärare- och forskarebefattningar i social alkoholforskning. Man kan exempelvis tänka sig docentstipendier eller preceptorat under ämnet sociologi som en lösning på problemet, om därtill lämpade personer finnes. Tills vidare får man emellertid nöja sig med de mera begränsade forskningsmöjligheter som kan skapas genom den ovan

föreslagna subkommittén för alkoholforskning.

Det bör i detta sammanhang framhållas att med social alkoholforskning inte åsyftas forskning angående nykterhetsrörelsens historiska eller aktuella förhållanden. Sådana frågor kan självfallet komma att beröras, men de ligger mera perifert. Nykterhetsrörelsen som sådan synes närmast böra studeras i samband med övriga folkrelser och höra in under en eventuell professur eller annan akademisk lärarebefattning i folkrelseforskning. Inrättande av en sådan befattning har i annat sammanhang diskuterats. Folkrelseforskningen ligger närmare den egentliga sociologien än den sociala alkoholforskningen gör. Den senare har beröring med flera andra samhällsvetenskapliga forskningsgrenar.

Vikten av att en social alkoholforskning bedrivs i nära sammanhang med den medicinska har redan framhållits. Båda forskningsgrenarna har behov av samarbete. Detta sammanhang har även beaktats av alkoholistsvårdsutredningen, vilken i sitt förslag till personalstat för alkoholistsjukhuset upptar en »sociolog». Närmast skulle denne tydligen tillgodose de medicinska forskarnas behov av kunskaper om alkoholisternas sociala miljö, men det förefaller troligt att hans materialsamling även skulle kunna få betydelse för den sociala alkoholforskningen.

SAMMANFATTNING AV KOMMITTÉNS FÖRSLAG

Nyktterhetskommitténs förslag om undervisning, folkupplysning och forskning rörande alkoholfrågan kan sammanfattas i följande punkter.

1. Kungl. Maj:ts cirkulär om nyktterhetsundervisning av den 24 september 1928 (nr 351) ersättes eller kompletteras med bestämmelser i undervisningsplaner och metodiska anvisningar för olika undervisningsanstalter. Nyktterhetsundervisningen bör ej betraktas som särskilt ämne utan huvudsakligen ingå i ämnena biologi och samhällskunskap. Läroboksnämnden bör åläggas tillse att läroböckerna i dessa ämnen blir tillfredsställande ur nyktterhetsundervisningens synpunkt.

2. I den allmänna skolan bör nyktterhetsundervisningen huvudsakligen förekomma i följande ämnen och klasser med det innehåll som närmare anges i avd. II kap. 2.

Folkskolan

Naturkunnighet (hälsolära) i klass 6 och 7.

Historia (medborgarkunskap) i klass 7 och fortsättningskolan (ev. klass 8).

Realskolan

Biologi med hälsolära i högsta klassen.

Historia med samhällslära i högsta klassen.

Flickskolan

Hälsolära i näst högsta klassen. Samhällslära i högsta klassen.

Enhetsskolan

Biologi med hälsolära i klass 6 och 9. Samhällskunskap i klass 9 (ev. även i klass 8).

Gymnasiet

Biologi med hälsolära i ring I⁴.

Historia med samhällslära i högsta ringen (ev. även i den näst högsta ringen).

Dessutom särskilt lektionsföredrag i gymnasiets högsta eller näst högsta ring.

3. Vid yrkesutbildningen bör nyktterhetsundervisning förekomma i mån av behov. Särskilt föreslås bestämmelser rörande utbildningen av läkare och socialvårdspersonal. Även vid den praktiska yrkesutbildningen bör vissa kunskapsmoment rörande alkoholens inverkan på arbetsresultaten inhämtas. (Avd. II kap. 3.)

4. Särskild uppmärksamhet bör ägnas frågan om utbildningen av de lärare som skall meddela nyktterhetsundervisning. Detaljerade förslag om hur denna utbildning bör ordnas vid folkskoleseminarierna, universiteten och provåret

(lärarhögskolorna) framlägges i avd. II kap. 4.

5. Den militära nykterhetsundervisningen bör återfå det omfång som den hade under åren 1946—49. Särskilda fortbildningskurser för officerare bör anordnas. (Avd. II kap. 5.)

6. Centralförbundet för nykterhetsundervisning föreslås i avd. III kap. 2. få betydligt ökade anslag för att kunna fylla sin funktion som organ för stöd åt nykterhetsundervisning och nykterhetsupplysning. Kommittén föreslår såväl en ökning av verksamhetens omfattning som en upprustning av den administrativa apparaten. Kungl. Maj:t bör utse halva antalet styrelseledamöter.

7. Ökat stöd åt den organiserade nykterhetsrörelsen föreslås i avd. III kap. 3.

Bl. a. föreslås höjda anslag till instruktörer för nykterhetsupplysning.

8. Den vetenskapliga forskningen på alkoholfrågans område bör uppmuntras. Förslag framlägges (avd. IV) om en gemensam subkommitté till det medicinska och det samhällsvetenskapliga forskningsrådet för stöd åt medicinsk och social alkoholforskning. Klinisk alkoholforskning bör bedrivas vid ett alkoholistsjukhus, som föreslås snarast möjligt komma till stånd. Möjligheterna till teoretisk alkoholforskning bör utvidgas. Kommittén räknar med en anslagsökning som skulle möjliggöra inrättande av en specialprofessur i ämnet.

9. De beräknade årliga kostnaderna för de i betänkandet framlagda förslagen framgår av nedanstående tabell.

Sammanfattning av anslagsbehoven (i 1950 års penningvärde).

Ändamål	Nuvarande anslag	Föreslagna anslag	Anslagsökning
Centralförbundet för nykterhetsundervisning	236 000	575 000	339 000
Stöd åt nykterhetsverksamhet i övrigt	253 000	594 800	341 800
Teoretisk alkoholforskning	— ¹	65 000	65 000
Summa kronor	489 000	1 234 800	745 800 ²

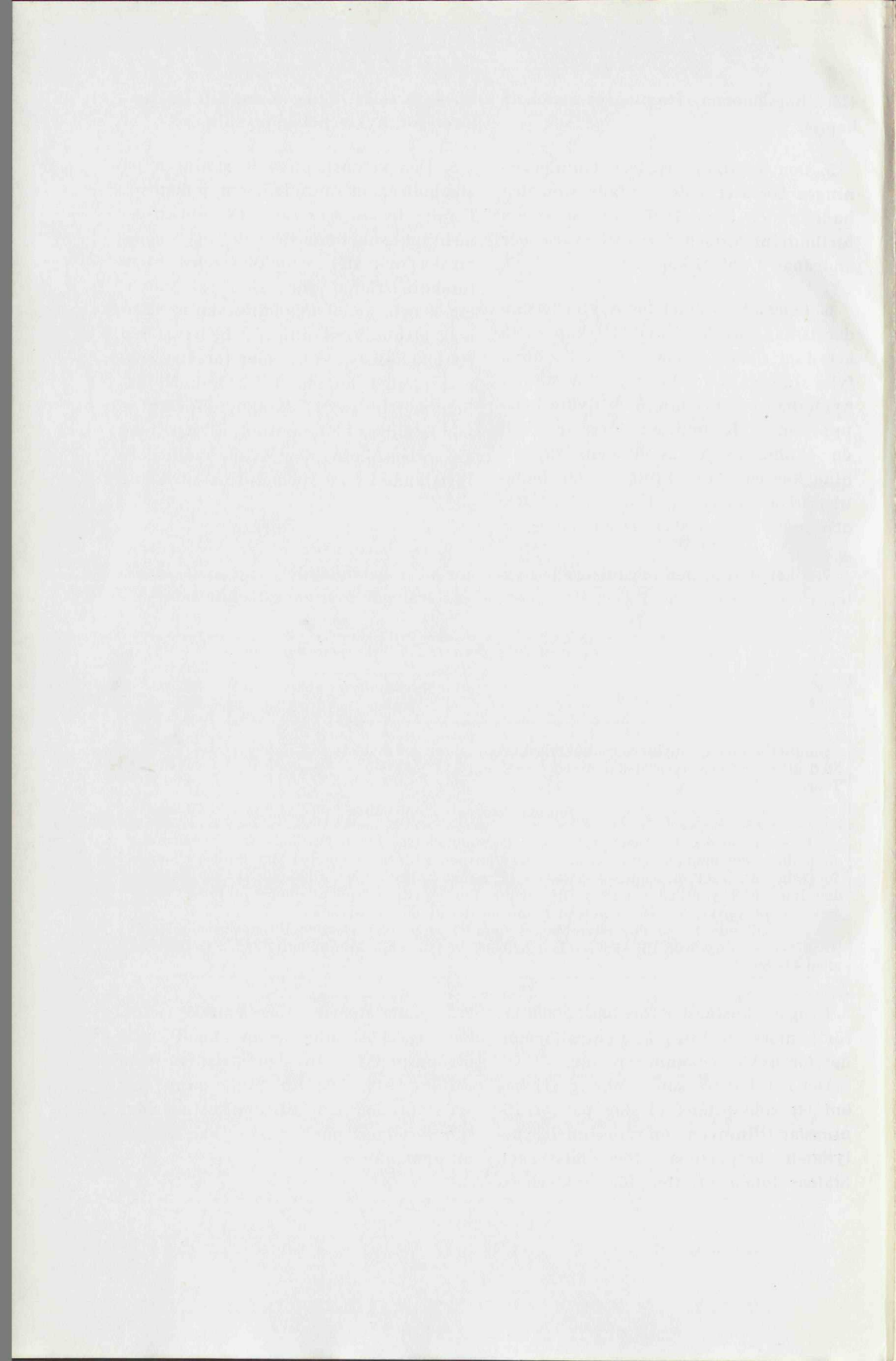
¹ Forskningsanslag till medicinsk alkoholforskning utgår för närvarande från medicinska forskningsrådet med 30 000 kr. årligen. Detta användes till såväl teoretisk som klinisk alkoholforskning. Anslaget förutsättes utgå även i framtiden. För klinisk alkoholforskning upptages här inte något ytterligare anslag, då denna föreslås knuten till alkoholistsjukhuset, vilket bekostas på inrikesdepartementets stat som en del av alkoholistvården.

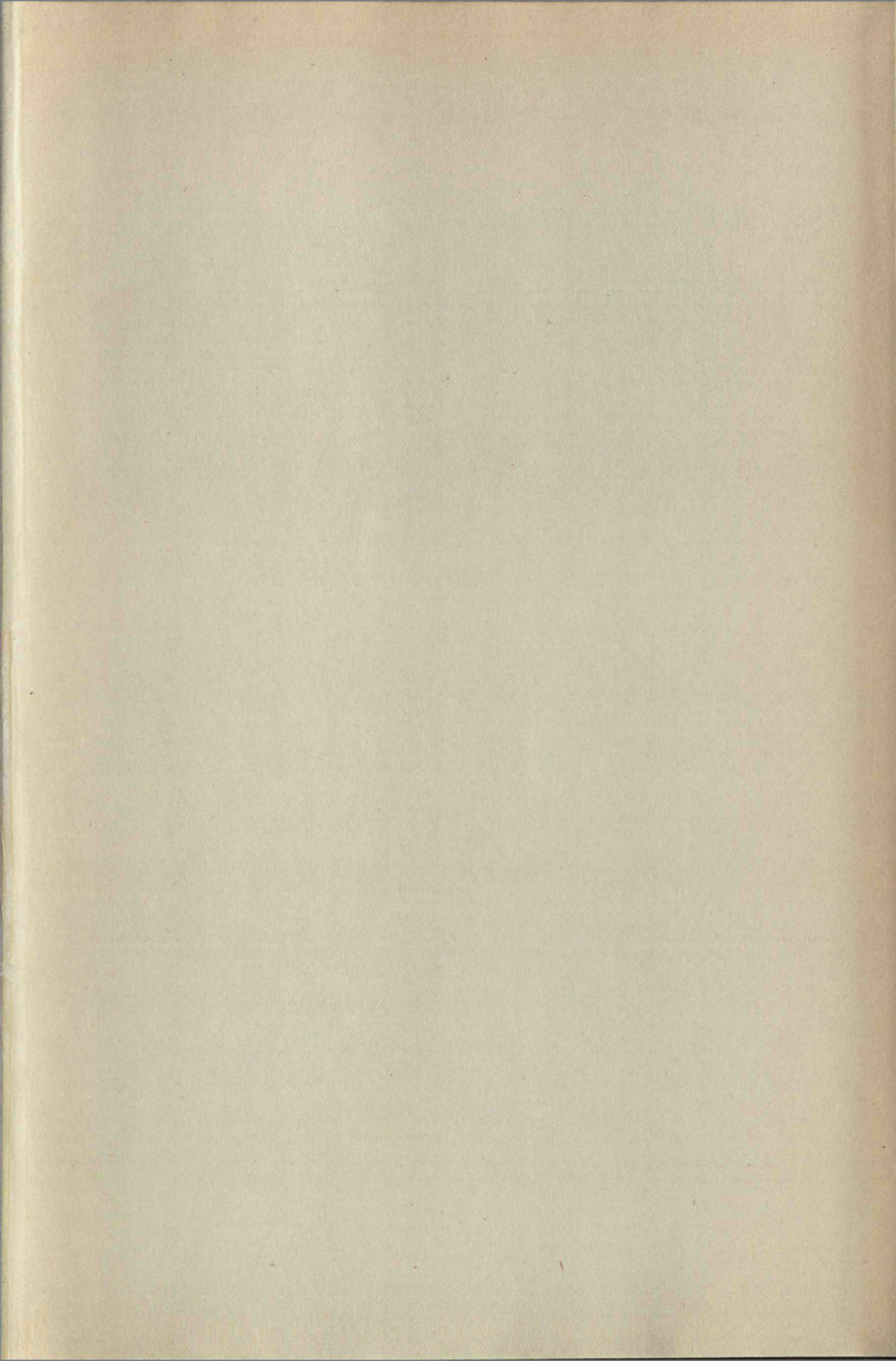
² I förhållande till skolöverstyrelsens i flera år upprepade förslag till anslagshöjning (i 1950 års penningvärde till sammanlagt 820 000 kr.) innebär kommitténs förslag en höjning med 414 800 kr.

I engångskostnader föreslås 25 000 kr. för kontorsutrustning åt Centralförbundet för nykterhetsundervisning.

Det bör i detta sammanhang erinras om att kommitténs förslag på försäljningslagstiftningens område innebär betydande besparingar för statsverket. Statens totala utgifter för nykterhets-

främjande åtgärder föreslås icke ökade. Samtliga kostnader är beräknade med utgångspunkt från den prisnivå som gällde 1948—50. En anpassning bör självfallet äga rum till det kostnadsläge som föreligger när förslagen kan komma att genomföras.

Statens offentliga utredningar 1952

Systematisk förteckning

(Siffrorna inom klammer beteckna utredningarnas nummer i den kronologiska förteckningen.)

Allmän lagstiftning. Rättsskipning. Fångvård.

Det yngsta fångvårds klientelet. [5]

Statsförfattning. Allmän statsförvaltning.

Löneplan eller kollektivavtal. [3]

Betänkande med förslag till allmänt resereglemente m. m. [6]

Allmän folkomröstning. 1950 års folkomröstnings- och valsättsutrednings betänkande. 2. [7] Bilaga 1. Folkomröstningsinstitutet i Schweiz [8] Bilaga 2. Folkomröstningsinstitutet i Förenta staterna. [9]

Kommunalförvaltning.

Statens och kommunernas finansväsen.

1949 års uppbördssakkunniga. 2. Betänkande med förslag till vissa ändringar i uppbördsförfarandet. [1]

Politi.

1944 års nykterhetskommitté. 3. Undervisning, folkupplysning och forskning på alkoholfrågans område. [12]

Nationalekonomi och socialpolitik.

Sjömännens sjukförsäkring. [10]

Yttranden m. m. över 1950 års långtidsutrednings betänkande.

Ekonomiskt långtidsprogram 1951—1955. [11]

Hälsa- och sjukvård.

Allmänt näringsväsen.

Fast egendom. Jordbruk med binäringar.

Vattenväsen. Skogsbruk. Bergsbruk.

Industri.

Handel och sjöfart.

Kommunikationsväsen.

Bank-, kredit- och penningväsen.

Förslag till lag om bankrörelse m. m. [2]

Försäkringsväsen.

Kyrkoväsen. Undervisningsväsen. Andlig odling i övrigt.

Försvarsväsen.

Utrikes ärenden. Internationell rätt.

Nordisk passfrihet. Del 1. Passfriheten för nordbor. [4]